

Иван Давидков

ЛОДКАТА НА ХАРОН

роман

Истинското предназначение на човека е да живее, а не да съществува.

Джек Лондон

Страданието винаги ме е карало да посягам към перото.

Страданието – и много рядко – радостта.

В раковината му се е раждал бисерът, защото

в болката е магията. Истинската гълбина.

Същността.

Из "Небесна поема"

ВИСОКИЯТ ЧИНАР ДО ПРОЗОРЕЦА пожълтя само за една нощ, след сланата, и сега отсрещната стена на стаята светеше от него, сякаш беше огряна от скрита между етажерките нощна лампа.

Мартин Калинов, или Преводача, както го наричаха неговите приятели, беше си легнал, когато чу телефона в хола. Едва доловимият звън му заприлича на жужене по затворената врата на спалнята. А може би някоя пчела наистина беше влязла в стаята, донесена в щайга от неговия роден край, където преди няколко дни завършиха гроздобера, и сега се мъчеше да намери пролука и да излети в дъждовната нощ, където я чакаше не спасение, а гибел.

По радиото предаваха концерт за пиано и оркестър и Мартин го слушаше не толкова увлечен от мелодията – повече задържаха вниманието му ония пасажи, в които оркестърът замлъкваше и пианистът ритмично, с последователността на зачукалите по прозореца дъждовни капки, подскачаше от звук на звук така, както сутрин децата, тръгнали на училище, подскачаха от камък на камък, за да прекосят залятаята от дъжда улица, до която живееше той.

Едва ли щеше да чуе звъна на телефона, ако пианистът не беше спрял за миг и в мелодията на оркестъра не беше се вмесило шумоленето на дъжда. Стана и като напипваше в тъмното пантофите, тръгна към хола. Студеният бакелит на телефонната слушалка докосна ухото му и той усети изведнъж влагата на дъждовната октомврийска вечер. Влага се долавяше и в думите, които идеха сякаш от другия край на света, защото в тях се усекаше не само шумоленето на дъжда, а се чуваха подсвирквания на локомотиви и един бавен протяжен звук накъсваше думите и ги влачеше в кухнята на слушалката така, както ударила се в брега вълна влачи след себе си крайбрежните камъчета.

Позна гласа на Жулиета – негова стара приятелка, редакторка във вечерния вестник, където той понякога печаташе свои преводи.

– От гарата ли се обаждаш? Сякаш всички влакове тая вечер са решили да минат край тебе, за да не чуя някоя нежна дума, ако си решила да ми я кажеш... – усмихна се Мартин.

Тя не му отговори с остроумна шега, както обикновено правеше. Каза му, че се обажда от къщи, но телефоните в дъждовно време така се оплитат, че човек

може да чуе не само свирките на влаковете, но и писъка на скорците, които отлитат, и го помоли, ако му е възможно, рано сутринта да я откара с колата до летището, където трябва да посрещне един пътник от Колорадо и да пише за него във вестника.

Беше сигурна, че Мартин няма да ѝ откаже – особено сега, когато го канеше да отидат до летището.

Той още от малък познаваше магията на пътуването и бе запомнил завинаги дима на локомотивите, които пухтяха на гарата на неговия роден градец. Тоя дим го замайваше с усещаенето за далечина и тайна. Обичаше суетнята на заминаващите, търненето на куфарите по перона, наведените през прозорците на вагоните пътници, които припряно говореха с изпращачите.

В по-късните години на своя живот обикна летищата. Тия циментови гнезда на алуминиевите птици, застлани вместо с пух с небесно ехтене, лежаха, огромни, направо върху тревата, както из нивите на неговото детство лежаха между буците изплетените от сламки и коренчета гнезда на яребиците и току-що излюпените дребосъци бягаха, сепнати от стъпките на Мартин, разпиляваха се като живачни капки и изчезваха, сякаш сухата земя ги попиваше.

Летищата му обещаваха висина и безкрайност. Стуруваше му се, че самолетите изкубваха, свистейки с моторите си, неговите грижи, и когато, седнал до кръглото прозорче, погледнеше надолу към мъгливия град, чиито сякаш изрязани от картон покриви се въртяха и изчезваха, той си мислиши, че ще види под крилото да висят, облепени с кална пръст, корените на изкубнатия му делник, които след миг ще се нагърчат от небесната светлина и вятърът ще ги разпилее в безкрая...

Дългото боледуване преди няколко години лиши Мартин от неговите обичайни пътешествия, но в душата му остана очакването за едно ново заминаване, което, вярваше, ще стане някой ден съвсем ненадейно...

Видеше ли между тополите посивялата сграда на летището с полюшващите се над нея, издути от вятъра балони, зърнеше ли на пистата самолет, край който се суетяха работници със сини комбинезони, той се усмихваше на споходилата го мисъл, че летците не бързат да се вдигат в небето, защото чакат него – пътника, така дълго нестъпвал на летището...

Тая мисъл го правеше радостен и сега, когато седнал до кормилото на колата, криволичеше из кварталите на още сънения град. Фаровете опипваха стеблата на оголелите кестени и през глухото поскърцване на чистачките се чуваше свистенето на самолетните мотори над гъстата стена на тополите, зад която беше летището.

Жулиета седеше зад него с влажна от дъждовното разсъмване, прилепнала край ушите коса. Яката на нейното доста измачкано палто от лисича кожа (навярно тая сутрин за пръв път извадено от гардероба) беше вдигната и закриваше долната част на лицето ѝ, но Марин ясно виждаше в огледалото челото – широко и бледо, с две тънки бръчки, незаличени от пудрата, веждите набързо изписани след позвъняването на будилника, очите с цвят на кестен, скулите, по които розовееше грим, но той не освежаваше лицето, а го правеше напрегнато и трескаво...

Със своето палто от лисича кожа, което в мътилката на разсъмването му изглеждаше вехто, с протрити ревери, с отпуснатите бузи и с меланхолния си поглед седналата зад него жена му напомни за една друга Жулиета от гледан отдавана филм на Фелини, стана му тъжно и за да прогони неочаквано обзелото го чувство, пусна радиото.

Съобщиха, че денят ще бъде слънчев.

Когато пристигнаха на летището, вече зазоряваше. Розова ивица беше прокъсала сплъстените облаци на изток. Нажежената ѝ реотанова жичка прогаряше сивите небесни валма и през все повече разширяващия се прорез, откъдето бликаше заслепяваща светлина, се показва слънцето.

Съобщиха, че самолетът от Виена ще кацне след няколко минути. Жулиета слезе, зашумоляла с целофана на букета, купен снощи за посрещането, и като вдигна лице към изгряващото слънце и остана минута така – да се порадва на ласката му, – тръгна с Мартин по стълбището към терасата, където тъмнееха силуетите на дошлите по-рано посрещачи.

Духаше вятър с дъх на листопад и на застояла вода. Зелените лампи край пистите, запалени през нощта, още светеха и в миговете на разсъмването гъсто нанизаните им светлилки приличаха на капки роса, които след миг щяха да задимят и да изчезнат, пронизани от слънцето.

Летището бе пусто. Из него се разхождаше единствен листопадът. Той не беше минал през митницата и не беше показал на граничния контрол своя златен, подпечатан от слънцето паспорт, а като любопитно момче вървеше по пистите, разплискваше локвите с оранжевите си сандали и надничаше в хангарите, където самолетите лежах като огромни пингвини.

В облака на листопада се зададе самолетът от Виена. Той прекоси диска на изгрялото вече слънце, за миг стана черен като въглен, после отново засия, разпален от свистенето на перките, спусна се над мократа писта – огненочервена от изгрева, – леко поклати крилето си, както опитен кълкър помахва ръце, за да запази равновесие, направи завой и спря. Докараха стълбата и я подпряха до вратата на самолета. Пътниците започнаха да слизат един по един, хванати за люлеещото се перило. Стюардесите, скрили лица в сенките на своите широкополи шапки, им кимваха за сбогом и изчезваха зад кръглите прозорчета. А перките на отдавна спрелия самолет продължаваха да се въртят.

Човекът, когото Жулиета трябваше да посрещне, слезе последен и като поллюляваше метнатата през рамото пътна чанта, тръгна към входа на летището. Беше среден на ръст, с карирано бежово пардесю. Паднал над дясната вежда кичур потрепваше от вървежа му и лула с янтарен цвят тънко димеше между зъбите. Вървеше бавно, с опипващи стъпки, защото асфалтът под нозете му беше мокър и той се боеше да не се хлъзне. Погледът му обходи терасата, където се размахваха много ръце, но той навярно не търсеше в навалищата посрещачи, защото не кимна с глава никому, а продължи пътя си към гишетата на граничния контрол.

Когато пътникът вече стоеше до своите куфари в залата на летището, блъскан от едва пристъпящите с тежкия си багаж мъже и жени, тръгнали сякаш на преселение, Мартин приближи към госта, който вече държеше смачканите под целофана хризантеми на Жулиета, протегна му ръка да се запознаят и усети под пръстите си неговата много мека, пухкава длан.

Залата беше изпълнена с едва доловими ухания на парфюми, които съпровождаха преминаващите жени, и сегиз-тогиз в тях се вмесваше терпентиновият дъх на есенните цветя или от сандвича на застаналия до бюфета летец се долавяше имиризма на горчица. Над тия ухания и миризми се долавяше димът на лулата на човека с карираното пардесю и край пристигащите и заминаващите пътници се разливаше дъх на напечени от слънцето откоси, на пчелни пити и на вирове с разбутан от подскоците на къпещи се деца жабурняк... Тоя повеи от изчезналото лято, неочаквано изпълнил залата на летището,

върщаше Мартин в годините на неговото детство, когато през августовските утрини баща му нареждаше в центрофугата пчелните пити и ручейчето на потеклия мед изпълваше стаята с дъх на отдавна прецъфтели акации и на съхнещи до оградата купи с отава...

Мирисът на тютюна ги съпровождаше по целия път. Лулата лежеше в джоба на госта, но уханието ѝ се излъхваше от дрехите от думите, дори от гърления му смях, когато разказваше за своето пътуване над океана.

Седналият зад Мартин човек се казваше Стефан Лулчев, но неговите близки и познати го наричаха Човека с лулата. Беше прекарал почти пет десетилетия от живота си в далечни страни и сега, на старини, се върщаше тук, където беше започнал неговият земен път.

Пред очите му в есенното утро се нижеха пожълтели тополи, в далечината изплувваха мостове, увиснали в небето, защото основите им се губеха в мъгла, върховете на планината розовееха и разпалващото се разсъмване бавно ги издърпваше из утаения в долищата здрач, а пътникът си мислеше за летището на Денвър, в далечния щат Колорадо, където приятелите му се бяха събрали да го изпратят, усещаше как самолетът бавно се вдига над пистата и изкубва последния му ден от пръстта на оная, приютила го някога, но не приласакала сърцето му земя, виждаше как той ден виси под крилете на самолета и вятърът свиsti в корените му, които предчувстват тръпката от докосването до родната пръст.

Човека с лулата не за първи път слагаше куфарите си върху ехтияция от стъпките на пътниците под в сградата на летището, което сега изчезваше зад дърветата и през свистенето на гумите се долавяше разтърсващият небето рев на излитащите самолети.

Преди две години той дойде тук със запилени по света изгнанници, които идваха на старини да видят земята на своето детство. Имаше пътници от Канада, Аржентина и Бразилия, имаше и един старец със съсухрено лице на моряк, когото съдбата бе запиляла чак на Огнена земя... Докато прелитаха океана и по-късно, когато през прокъсаните облаци започнаха да се мяркат градовете на Европа, прилични на разкъртена мозайка, пътниците дремеха, разлистваха вестници или пиеха на бавни глътки бира, чиято пяна беше лека и рехава като прелитащите край самолета облаци, но кагато в далечината се мярна река и изведнъж засвети, озарена от слънцето (беше Дунав), те се разшаваха, долепиха лица до кръглите прозорчета и не се отместиха, докато под колелата на самолета не засвистя пистата на летището... Те опипваха с поглед всяка гънка на диплещата се долу родна земя с разорани ниви и каменисти хълмове, съзерцаваха реките ѝ – огромона паяжина, изплетена от слънцето, – затаяваха дъх, когато сянката на самолета запълзяваше по хребетите на планините – стръмни, с дълбоки долища, сякаш изсечени от огромно длето, – и им се струваше, че ако протегнат ръка, ще усетят милата хладина на димящите от вятъра снегове... Като невръстни ученици, застанали за пръв път пред картата, тия старци с изкривени от артрит пръсти и техните спътнички, неуспели да скрият под пудрата бръчките по отпуснатите си бузи, се мъчеха да разгадаят тайната на нейните знаци. Стариият моряк от Огнена земя сочеше през прозорчето и викаше: “Виждам Искър! Ето при оня завой се къпехме като деца и ловяхме риба в подмолите...” “А това е Ком, виждате ли го зад облаците? –обаждаше се друг зад гърба му. – Там учителят ни водеше лете да берем боровинки...”

Само Човека с лулата седеше мълчаливо, стегнат със самолетния ремък. Той също се вълнуваше, вгледан през прозорчето, под което се диплеше родната земя, но не обичаше да издава обзелото го чувство. Такъв беше характерът му. Усещаше, че очите му овлажняват, примигваше, за да пропъди избликналите сълзи – и отново посягаше към пакетчето с тютюна.

Самолетът кацна, стълбата зъскриптя под нозете на слизащите и когато първите от тях стъпиха на пистата, летците видяха как старците с широкополи шапки и с пристегнати в талията сака и техните спътници, подмладени от пъстрите си рокли, облечени сякаш за чакано цял живот тържество, падаха на колене...

С устни, мокри от неудържимо бликащи сълзи, те целуваха родната земя. Влажната писта студенееше под коленете им, устните докосваха като икона гладкия бетон, по който личаха следите от самолетните колела, и раменете се разтърсваха от неудържим плач, просветляващ душата.

Човека с лулата единствен остана прав със задавено от сълзи гърло, докато свърши тая литургия. Той мълча през цялото време в таксито, което го отвеждаше в хотела. Неговите спътници навярно го смятаха за коравосърдечен човек, но те не знаеха, че през първата нощ в отдавана забравения град той няма да мигне чак до сутринта – ще върви по улиците сам, придружаван единствено от дъжда, и прозорците на незаспалите къщи ще издърпват из мрака дърветата и неговите възкръсващи спомени...

Във вестника беше отпечатан разговорът на Жулиета с госта, когото посрещаша на летището. Мартин видя портрета му – широко лице с гладки бузи, присвити очи, които може би оглеждаха изпитателно събеседника си или бяха примижали от лютивия дим на лулата, стисната в левия ъгъл на плътните устни.

Над тях светлеееше високо чело, с бръчка между веждите, наполовината закрыта от прошарен кичур гъста, твърда като конска грива коса. Нищо в това лице не подсказваше, че Човека с лулата вече е прекрачил прага на седемдесетата си година. От него лъхаше бодрост и увереност. Само изпъкналите сухожилия на шията с надиплена по тях повехнала кожа, която яката на елегантната му риза не успяваше да скрие, говореха за годините на старостта.

Мартин зачете колонката, в която Жулиета описваше утринното летище и посрещането на госта – запилян почти половин век по света строител на мостове, който се връщаше на старини завинаги в своята родина, оставил зад гърба си хотелите и пристанищата, давали му приют през годините на неговото скитничество, и потърсил покой (можеше ли да има покой такъв човек?) в едно скромно софийско жилище, чието издраскано от тебеширите на кварталните немирници стълбище го връщаше към годините на неговото детство...

След тоя малко сантиментален увод започваше разговорът с човека, който гледаше към Мартин от горния ъгъл на страницата със замъглени от дима на лулата очи.

Жулиета беше находчив събеседник. Тя винаги съумяваше да предразположи към откровен разговор оня, от когото трябваше да вземе интервю за вечерния вестник. Мартин познаваше това ѝ умение и винаги четеше написаните от нея материали. И сега той разгърна с любопитство вестника не само заради това, че познаваше човека, за когото нашироко се разказваше в шумолящата под пръстите му страница – предусещаше, че тоя много видял и много преживял пътник по света е разказал интересни неща на своята събеседница.

Това наистина беше така.

Пред очите на Мартин си низеха годините на един труден живот, изпълнен с изпитания и непоколебима вяра да не се пада на колена дори и в най-трудните мигове. През ситно изписаните редове на страницата към него поглеждаше един младеж със същия гъст перчем над челото като на Човека с лулата и със същите изпитателно присвити очи, който нощем миеше чиниите в един мюнхенски ресторант, за да изкара прехраната си, а денем изучаваше в университетските аудитории тайната на мостовете – навярно никому ненужна тогава тайна в една страна, задушавана от голямата криза, където един бивш ефрейтор с късо подстригани мустачки и с кожена куртка събираше многохилядни тълпи по стадионите и съпровождан от прожектори, изрязали в небето неговата дребна, разтърсвана от нервни тикове фигура, се заканаваше, че ще постави на колена тоя разкапан свят и ще засади на мястото на сринатите му градове градините на едно достойно за неговата нация бъдеще. Тълпите нощем крещяха в изстъпление, а на младия студент, до когото тия гласове достигаха през тракането на хлъзгавите чинии в мюнхенския ресторант, му се струваше, че се сричат градените цели векове мостове, чиито тайни той така старателно изучаваше...

– От пристанището на Хамбург тръгнах с един презокеански параход към Новия свят и към неизвестността – разказваше той. – Беше зима с гъста мъгла и цяла седмица в океана ни съпровождаха снежни виелици. Когато излизах на затрупаната палуба, имах усещането, че съм като героите на Джек Лондон, тръгнали през фъртуните да търсят своя Клондайк. Оттогава в най-трудните мигове на своя живот си спомнях пленения от снеговете параход в океана – и себе си виждах самотен на затрупаната палуба – и си казвах: “Трябва да се издържи – въпреки всичко!”

След това мисълта му се връщаше към мостовете.

– Аз цял живот се мъчех да съединявам бреговете, разделени от река или от пропаст – продължаваше той. – Едни виждаха в моите мостове само грамади от бетон и от стомана, вписани в пейзажа със своите арки и плетеници, а аз, когато минавах по тях и се заслушвах в стъпките си, имах чувството, че долавям приятелския разговор на двата бряга... В живота си се мъчех също да съединявам двата бряга на чувствата, на приятелствата, но нерядко разбирах, че съм слагал основите върху карстови свлачища. Това не ме отчайваше. Аз отново търсех здрава почва, в която да се вкопае бетонът – и реките, и пропастите оставаха под нозете на запътените към другия бряг...

– Навярно по един такъв мост, след толкова десетилетия, вие намерихте пътя към дома? – питаше го журналистката и той отговаряше:

– Младият човек мисли, че светът е негов и тръгва към тайните му с наивността на завоевател. Ала малцина са щастливците, които могат да кажат: победих! Аз съм между ония, към които животът никога не е бил ласкав. Сривовете ми бяха много повече от успехите, но аз винаги се стремях да не оставам на колена. Ако е имало щастлив миг в живота ми, той е бил тогава, когато съм съумявал да защита своето достойнство... А мостът, за който споменавате, ми е по-скъп от всички, направени от мен досега, защото темелите му лежат в детските ми сънища и в спомените... И завоевателят на света, оставил зад гърба си повече поражения, отколкото победи, на старини тръгва да усети късната ласка на родната земя...

Събраха се вечерта да отпразнуват отпечатването на интервюто във вестника. Жулиета, набързо сресана, с разпилян над челото бретон (отново залисана в безброй грижи не бе успяла да отиде на фризьор), благодареше на

Човека с лулата за много интересния разговор, а той щракаше със запалката, примижаваше от обгърналия го дим и стеснително се усмихваше:

– Никога не е късно за човек да се орезили. И аз, с ваша помощ, успях да сторя това...

Говореше така, а личеше, че му е приятно. Той наливаше чашите, янтарното питие се люлееше в неговата потрепваща от смущение ръка и светлината на лампата блещукаше във всяка чаша като мушица в къс кехлибар. Край него бяха се събрали близки и приятели, поздравяваха го със завръщането, обещаваха, че никога няма да го оставят да скучае, а един актьор, който през своите задокеански пътувания беше отсядал задълго в неговия дом, го канеше утре вечер на приятелска почерпка в клуба на театъра, където щеше да играе главната роля... Човека с лулата, залъкатушил сред още неприбраните куфари и пакети, отпушваше нова бутилка, радостно кимаше с глава, благодареше на всички за любезността им и макар да знаеше, че мнозина от присъстващите сега утре ще забравят обещанията си, записани в грижи и тревоги, му беше приятно от усещането, че те са редом с него, че и занапред ще намират време да се виждат понякога, да си поговорят, да изпуснат по една лула, а пък ако нямат тая възможност, просто да си позвънят по телефона.

Наетото жилище, което засега ставаше дом на Човека с лулата, още не беше подредено. Коридорите и стаите му с безразборно натрупания багаж приличаха на перон или на зала на летище, където пристигналият си поемаше дъх след дългото пътуване. Бяха раз опаковани само няколко фотьойла с керемиденочервена дамаска, тежки и широки като слонски гърбове. Единият от тях, с висока облегалка, приличен на трон и сложен до прозореца, навярно беше любимата вещ на стопанина, защото дамаската му беше вдлъбната от облягането на тялото му, а на едната ръкохватка лежеше лула, с която той, изглежда, обичаше да пуши, когато си почиваше.

В тоя дом, който тепърва щеше да бъде подреден с тънък вкус от неговия стопанин, сега всичко беше разбутано. Само от един портрет, закачен по средата на най-голямата стена в хола, към насъбраните хора гледаше млада жена с продълговато лице и нежни черти, каквито Мартин беше виждал само в платната на Леонардо да Винчи. Всичко в тая жена беше изящно – и устните, прилични на свити пеперудени криле, и ноздрите, изписани сякаш от четката на изкусен майстор, и веждите, тънки като паяжини. Но най-красиви бяха нейните очи. Те имаха цвят на сапфир – леко избелял като камъка на дълго носен пръстен. В погледа на тая жена имаше тишина и тайна. Тя сякаш не гледаше света край себе си, а го сънуваше.

Никой от присъстващите не знаеше нищо за нея. А тя стоеше царствено на стената като господарка на новия дом.

Още при първата им среща на летището Човека с лулата се понрави на Мартин. Преводача обичаше хората на делото, на риска, възхищаваше се от техните решения в трудни мигове и може би затова, че самият той беше човек на съзерцанието, на дългото обглеждане и обмисляне, търсеше тяхното приятелство за опора в мигове на изпитание. Човека с лулата, когото опозна при техните следващи срещи и разговори, го привличаше не само с открития си характер, с доверието, което внушаваха думите и постъпките му, с разказите си за видяното и преживяното – той го връщаше към пълните с очарование спомени от детството, когато в родното градче на Мартин се връщаха отдавна запилени по света емигранти, които наричаха *американците*. Те докарваха вършачки, чиито батози

правеха сламата дребна и мека като плява, а на донесените от тях грамофони с големи фунии се въртяха плочи с танга и румби и завърналите се пътешественици смешно танцуваха със своите напудрени съпруги, сложили широкополи шапки и развели дълги копринени рокли, купувани в Хаваите, в Хонолулу, в Колорадо, в Калифорния – имена, които звучаха като заклинание или като магия. Малкият Мартин вървеше след тях със страхопочитание – сякаш те бяха необичайни създания, попаднали изневидалица в делничния свят на неговото детство, оглеждащи кройките на техните чуждоземни дрехи и се опиваше от разказите им за страни и океани, които никога нямаше да види...

Същото чувство изпитваше и сега, когато разговаряше с Човека с лулата. Беше му приятно с него. Разговорите им го даряваха с безкористните минути на едно изведнъж зародило се приятелство, което като снежна топка се спускаше по стръмнината на преживяното и растеше, обгърнато то сиянието на две толкова различни – и сродни души...

Когато се качваше към ниговия дом, Мартин още по стълбището усещаше уханието на тютюна от лулата му. То изчезваше за миг и отново го настигаше по стъпалата, излъхвано сякаш от стените, както на улицата се случваше да го обгърне парфюмът на забързана жена. Той изплуваше изведнъж, като че ли вятърът донасяше от близката градина аромат на цветя – и изчезваше, после пак закръжаваше над него и Мартин, блъскан от навалищата, откриваше зигзагите на това ухание в походката на една жена, която помахваше чадърчето си и синята ѝ шапка ту се показваше, ту изчезваше сред забързаните минувачи...

Уханието на лулата неведнъж беше подсказвало на Мартин, че неговият приятел е наблизо тогава, когато той не очакваше да го срещне. По тротоара, сред миризмата на мокри палта и чадъри, изведнъж усещаше, че го лъхва ароматът на познатия тютюн и когато беше готов да си каже, че така му се е сторило, виждаше на ъгъла познатата фигура с карираното пардесю и с падналия кичур над дясната вежда. “Не можеш лесна да се укриеш, защото тютюнът те издава” – потупваше го по рамото Мартин и Човека с лулата, зарадван от неочакваната среща, го повеждаше към близкия ресторант да пийнат по чаша бира. Сядаха – и той се захващаше да чисти лулата си, която посветваше между пръстите му като гладко моделиран къс от червеникав кехлибар, после, разтворил кожена кесийка, започваше да притъпква с палец тютюна в тясното, обгоряло отворстие, както овощарят отъпква пръстта край току-що засадената фиданка – и след миг езичето на запалката раждаше едно тънко синьо стебълце, чиято корона, изтеглена от вятреца през откритата врата, докосваше тавана...

Мартин Каилюнов така неочаквано срещна веднаж Човека с лулата пред театъра. Преводача излизаше от храма на Мелпомена с един свой приятел – авторът на пиесата “Папагал в лозето” Траян Баларев, чиято творба вече няколко сезона не слизаше от сцената. Зърна по стълбището към касата да се качва оня, над когото се носеше тънкото ухание на дима на лулата, и тръгна да се здрависа с него. Размениха няколко думи и когато Мартин разбра, че неговият приятел е тръгнал да търси билет за пиесата “Папагал в лозето” (“Мои близки ми я препоръчаха...”), с особено удоволствие му представи автора на това нашумяло произведение, който стоеше само на няколко крачки от него. Траян Баларев, поласкан от любезните думи на непознатия човек, му каза да не се тревожи за билета – в най-хубавата ложа ще има място за него, да каже само коя вечер би желал да види представлението и като вдъхна аромата от тютюна му с тънките си ноздри на хрътка и примижа, сякаш се мъчеше да си спомни нещо, рече:

– Тоя дим ми напомня за мъгливите полета на Холандия. Нека не ви звучи литературно, но като го вдишвам си спомням пътя към Амстердам в една дъждовна привичир, когато градините с лалета бяха помръкнали, а аз, нервно стиснал лулата, усещах как димът гъделичка ноздрите ми и си мислех за успеха или за провала на моята пиеса, която тая вечер за пръв път се поставяше в един от театрите на Амстердам... Вдъхвам аромата на вашия тютюн и си спомням до най-тънки подробности оная далечна вечер...

– Вие, литераторите, много обичате да преувеличавмате и да придавате важноста на най-обикновени неща – усмихна се Човека с лулата. – Тютюн като тютюн... Но щом като имате такова въображение, че нищо и никакво облаче дим, от което друг само би се закашлял, може да ви възкреси една незабравима холандска вечер, то си заслужава да отидем у дома, да наля по чашка, с благодарност за поканата да видя вашата пиеса и най-важното – да изпушим по една лула. Оня, който разбира от хубав тютюн, знае, че димът на лулата не ухае само на дъждовни северни равнини, както казахте вие. Неговият дъх е по-неуловим, по-нерезгадаем. Той е за мен споменът за изгубени градове, за забравени приятелства... Както виждате, и аз започнах да съчинявам... Но наистина така чувствам понякога тоя досаден пушек.

Тръгнах към неговия дом и останах там до късна нощ. Човека с лулата мислеше, че ще намерят време покрай почерпката да поиграят и малко на табла, но се отвори разговор за театри (това беше негово голямо увлечение още от младини), той стана да им показва програми от спектакли на най-прочути сцени в света, намести очилата си да разчете автографите на актьори, станали вече легенда – и гостите не усетиха кога часовникът удари полунощ.

Винаги паленето на лулата беше за него миг на свещенодействие.

Така например не посягаше сутрин към нея, преди да се е избърснал и да е облякъл своята широка сива фланела с отпусната край врата яка. Сядаше на фотьойла до прозореца, от който се виждаше тополовата алея при хокейната пързалка, и гледаше през полюлявящия се тютюнев дим как децата подтичкаваха, преметнали през рамо високи бели обувки с кънки. Те изчезваха зад желязната ограда, където вече кръжеше с поривисти тласъци въртележката на уловените за ръце кънкьори, под които ледът позвъняваше и блестеше с гъстите си спирали. А през това време лулата гаснеше, но пламъчето на запалката се навеждаше над нея, пошуваше ѝ нещо, мунцукът закъркваше, като че ли се засмиваше, и по прозореца отново се надипляше тънката дантела на дима.

На една масичка в кухнята, където късно след обяд приятелят на Мартин обичаше да пие чашка кафе, имаше друга лула. Тя беше с дълъг извит мундщук, с метална капачка, през чиито прорези се промъкваше димът. Приличаше на турските чибуци – и на стария човек му беше особено приятно да пуши с нея през ленивите следобеди. Тя му напомняше ориенталските кафенета в далечните, вече забравени градове, с подтичващите между масите момчета, които крепяха филджаните в подноси, прилични на кафези, и наредените в тях порцеланови чашки приличаха на бели птичета, готови всеки миг да излетят над станалите пепеляви от свечеряването води на Босфора или над булеварда, в чието дъно се виждаше Айфеловата кула, засветила като елха с рано запалените си лампи.

В хола, до високия, приличен на трон фотьойл, имаше друга лула. Тя му беше подарена от един капитан, чието корабче пътуваше по Мисисипи, и тая опушена, напукана антика му беше особено скъпа, защото напомняше за годините

на неговата младост, когато гарите, пристанищата и летищата му бяха по-скъпи от собствения дом... На тоя фотьойл приятелят на Мартин обичаше да се отпусне вечер, разгърнал вестник или загледал в телевизора в ъгъла, по чиито екран пробягваха светлинки, сякаш се гонеха червени рибки в аквариум. В дима на тая лула той винаги долавяше полъх на мъгла, сякаш не накрай света, а отсреща, зад тополите, се разливаше Мисисипи...

Лулата на капитана пареше пръстите му и когато вечер идваха приятели да поиграят табла. Той се увличаше, тракаше пуловете по кутията, а подхвърлените със заучен жест зарчета подскачаха и все не падаха цифрите, които очакваше. Но Човека с лулата не се ядосваше, защото играта беше за него забавление, а не повод за осъществяване на амбициите и му ставаше весело, като гледаше как седналият от другата страна на масата се гневи и не може да си прости, че е направил погрешен ход...

Където и да беше живял по света – в разкошни домове или в тесни хотелски стаички, той избираше в тях най-хубавото място за своите лули и когато се върнеше привечер, първата му работа беше да посегне към кесийката с тютюна, да натъпче лулата и блажено примижал, да вдъхне аромата на обгърналия го пушек.

Знаеше, че мнозина го смятат за чуждак, дори жените, с които беше живял под един покрив, се дразнеха от вниманието, което отделяше на своите лули, но той не се отказваше от пристрастието си, защото това го успокояваше, отморяваше го и създаваше онай особена атмосфера у дома, която нищо друго, според него, не можеше да създаде.

Магазините за тютюн в различните градове по света бяха местата, където той най-дълго се задържаше. Оглеждаше рафтовете с разноцветни кутии, докосваше ги така, както дегустаторът докосва чашата с непознато питие, и примижал се мъчеше да разгадае тайната на техните аромати. Отначало харесваше холандските тютюни – ситно нарязани, те се изтегляха под пръстите му на дълги златисти нишки и димът им беше мек и влажен. След това се пристрасти към друг вид тютюн, назован “Старият дъб на инките”. Едрозърнест, приличен на натрошени късчета кехлибар, тоя тютюн лепнеше по пръстите му и ухаеше на восък от хралупи с диви пчели... Винаги, когато вземаше лулата си, той усещаше най-напред не прошумоляващото пламъче на запалката, а едва доловимото жужене на излитащ пчелен рояк, след което се обаждаше с шумата си старият дъб на инките – и неговата прохлада докосваше лицето му.

Много години, съпровождан от облачетата на тютюневия дим, Човека с лулата сутрин отиваше в архитектурното бюро. Денят му минаваше над чертежи на мостове, а вечер поемаше с колата към своя дом на хълма над Денвър в щата Колорадо. Пътят се виеше по стръмнината и когато между дърветата се покажеха прозорците на неговата къща, той виждаше до пътната врата жена си. Тя всяка вечер излизаше да го посрещне и като изчакваше едрата немска овчарка да се порадва на своя стопанин с весели подскоци и със скимтене, целуваше бузата на мъжа си – мека и розова като на дете – и го повеждаше, нежно докоснала лакътя му, към просторната столова, където масата беше наредена за вечеря.

Тя запалваше кристалния полюлей, чиито лъскунки потрепваха от вървежа ѝ като корона на цъфнала черешова фиданка. Когато наредеше чашите, а мъжът ѝ посегнеше към бутилката с бургундско вино и започнеше със скриптене да издърпва запушалката, тя запалваше свещите в двата сребърни канделабъра и

угасваше лампите. Стаята се изпълваше с полумрак и потрепването на пламъчетата плъзгаше по стените сянката на нейното стройно, сякаш плуващо във вечерната тишина тяло, а едро нахъдрената ѝ коса се местеше като леко облаче. В такива минути Човека с лулата обичаше да гледа ръцете ѝ. Тънки, плавни, те озаряваха къщата с меко сияние и младата жена сякаш не докосваше подносите, а свещенодействаше.

Джоун – така се казваше стопанката на големия дом – беше пренесла тук навиците на своите родители и се стараеше като тях да прави празник от най-делничните неща в живота на семейството. Тя седеше от другата страна на масата, облечена в най-красивата си рокля, чиито бухлати ръкави наподобяваха криле на пеперуда, украсени с кафяви и бежови петна. Перленият ѝ гердан едва уловимо позвънваше, а на Човека с лулата, докоснал до устните си чашата с прохладно вино, му се струваше, че така позвънват, когато тя се усмихва, нейните озарени от свещите равни и гладни зъби...

Той среща Джоун много години след като беше напуснал Мюнхен, градът на студентската му младост, и беше оставил там първата си съпруга Ирене, която не пожела да поеме с него пътя на новото му изгнание – отвъд океана.

Вечер кръчмите на Мюнхен кънтяха от гласове на младежи с кафяви рубашки, които разплискваха по дървените маси лепкавата пяна на бирата и се заканваха, че ще създадат нов ред в тоя разкапан свят. Късно нощем техните тълпи обхождаха улиците със запалени факли, разбиваха витрините на еврейските магазини, крещяха, събаряха кофите с боклук по тротоарите и те трещяха като оръдейни канонади, а пламъците на факлите се промъкваха през спуснатите пердета на заключените домове и по стените аленееше зарево, което наподобяваше разрастващ се пожар. Черни камионетки фучаха през пустите площи и зад решетките на прозорчетата им се виждаха остригани глави на арестанти, поели към неизвестността. Плацове на казармите ехтяха от маршировка. Във войнишките очи блестеше студенината на полюшващите се над раменете им щикове, а вдигнатите за поздрав ръце приличаха на рязко издърпани из каниите саби, които тепърва щяха да започнат своята безпощадна сеч...

Направиха сватбата скромно, защото Човека с лулата не обичаше шумните тържества, в които трябваше да бъде главно действащо лице, гостите вдигаха наздравици, шегуваха се, пожелаваха на младоженците дълги безсънни нощи и сладки земетръси в тоя дом на хълма, а той поглеждаше прошарената си коса и мълчаливо си усмихваше...

На другия ден – късно, почти към обяд, защото се успаха – седнаха до чашките кафе да погледнат картата и да обмислят маршрута на своето сватбено пътешествие. Той предложи да тръгнат на Запад, по крайбрежието на Тихия океан. Ще поседят на терасите в летните ресторанти из тихите градчета на Калифорния – там поднасят омари и чудесна бира, – ще се разхождат по плажовете, после ще се настанят в някой от най-хубавите хотели на Сан Диего, на високите етажи, за да се любуват вечер на огледания в океана град. Омръзне ли им, ще отпътуват за Лос Анжелос – там удоволствията са повече, отколкото неоновите реклами на небостъргачите... Тя го слушаше радостна, предусетила удоволствието от дългия път, дъхът на кафето се вмесваше в нейния лек парфюм и къщата, доскоро самотна, се изпълваше с мелодията на леките ѝ стъпки.

– Западното крайбрежие е чудесно – погледна го нежно тя. – Познавам плажовете на тия градчета в Калифорния. Бях отишла там преди години на екскурзия с момичетата от нашия колеж. Къпехме се в заливите с подскоци и крясъци, както могат да правят това само освободените от вечния контрол у дома

и в колежа момичета, плувахме навътре в океана, въпреки предупрежденията, че там може да има акули, а вечер сядахме на терасите в своите любими летни ресторанти и неумело чупехме черупките на омарите...Непременно ще отидем там, и цялото крайбрежие ще обходим, но особена радост ще изпитам, ако първо отлетим със самолета за Ванкувър. Най-хубавите спомени в моя живот са свързани с него...

Той не я попита какви са тия спомени.

След седмица самолетът ги отнасяше към далечния северен град.

Настаниха се в хотела, после излязоха да се разхождат по улиците. Когато се измориха от дългото скитане, той предложи да се върнат и да вечерят – ресторантът е чудесен, а после да отидат в някое от нощните заведения.

– Знам един друг ресторант под самия покрив на небостъргача в края на булеварда – каза тя. – Там ще бъдем като пътници между звездите: долу светлините на града, горе – Млечният път, Вега и Орион...

И небесните пътници седнаха до широкия прозорец на тоя ресторант, през който наистина се откриваше безкраен простор. Небесното сияние течеше към земята и отново се възземаше в безкрая, тласкано от космическите ветрове.

В огромната зала имаше малко хора. Носеше се тиха музика и звездните вихрушки, закръжали край врязаната в небето бетонена грамада, се успокояваха, когато прекосяваха пространствата на вечерните мелодии.

Към полунощ изведнъж нахлу шумна компания. Като продължаваха своя примесен със смехове и закачки разговор, започнат навярно на улицата и продължен в асансьора, мъжете и техните разкошно облечени спътнички насядаха покрай масите до прозореца и може би разговорите щяха да продължат все така шумно, примесени със звъntenето на налетите чаши, ако една от влезлите жени не беше погледнала към масата на двамината, които тихо седяха до същия прозорец, и пляскайки с ръце от изненада, не беше тръгнала към тях...

Повече от двадесет години след тая случка, облегнат до прозореца на един скромнен софийски апартамент, Човека с лулата разказваше на Мартин, с когото вечер обичаше да играе табла:

– Обърнах се и видях, че към мен върви жена, съвсем прилична на Ирене – моята първа съпруга. Походката ѝ същата, очите сини като нейните, косата стоманеносива, накъдрена едро: такава, каквато я помнех от много години. Стори ми се, че виждам мираж и тръснах глава да пропъдя натрапващия ми се образ, но бенката върху лявата буза на приближаващата жена и посветването на златното зъбче, когато се усмихна, ми подсказаха, че по странно стечение на обстоятелствата в тоя късен вечерен час, в ресторанта, където бях дошъл съвсем случайно с моята млада съпруга, сега срещам – на хиляди километри от Мюнхен, след петнадесет години раздяла – жената, която ме бе дарила през студентските години с нежността на първата обич...

Съдбата бе решила да си направи шега в най-щастливите мигове на моето сватбено пътешествие...

– Щефан! – прегърна ме тя и се отдръпна, взряна в мене, за да се убеди още веднъж, че очите не я лъжат. – Не, не мога да повярвам, не мога да повярвам... Ние съвсем случайно дойдохме тук. Гостите бяха се събрали у дома да отпразнуват с мен и мъжа ми завършването на неговия нов филм (ах, ти не знаеш, че преди няколко години се омъжих за един американски режисьор), после, в полунощ, поискаха да отидем на ресторант. На съседната до нас улица има чудесно заведение. Решихме с мъжа ми да ги заведем там. А те настояваха да погледаме нощния град от най-горния етаж на небостъргача. Ако не бяхме

отстъпили, можехме да се разминем с теб още веднъж – и тоя път навярно завинаги...

Аз стоях смутен, жена ми гледаше слисана неочаквано разигралата се сцена, а Ирене викаше, обърната към своите гости и към мъжа си (той беше едър човек, стърчеше с една глава над всички):

– Каква изненада, приятели, каква изненада!... Знаете ли кого виждам тук? Та това е Шефан – моят съпруг от годините на младостта, с когото се разделихме неразумно – преди век ли беше? – обърна се усмихната към мене тя.

– Преди цяла ера! – рекох да се пошегувам аз, смутен от неловкото положение, в което бях изпаднал, и се обърнах да представя моята млада съпруга: – Ние с Джоун тръгнахме на сватбено пътешествие от Денвър. Мислехме да обиколим други градове по крайбрежието на океана, но една мила прищявка ни доведе тук. И съвсем случайно попаднахме в тоя ресторант...

– Да пием за случайностите, които събират хората и ги правят приятели! – усмихна се мило режисьорът и първо целуна ръка на жена ми, като приведе с галантен жест великанското си тяло, а след това се здрависа с мен. Ръката му беше едра е тежка, сякаш цял живот е държал чук и длето. – Келнер! – извиси глас той. – Съберете масите и направете голяма трапеза! Донесете всичко най-хубаво, което имате!...Как се радвам, че така великолепно ще завърши нашият празник...

Ирене седна до жена ми, нежно вгледана в очите ѝ, прегърна я през рамото и вече не се отдели от нея.

– С каква мила жена те е дарила съдбата, Шефан!... Толкаво се радвам, че можах да се запозная и, надявам се, да се сприятеля с нея – говореше тя, развеселена от виното и разплискваше чашата по ослепително бялата покривка...

Аз и друг път съм се учудвал на неочаквани, необясними женски постъпки, но сега бях просто изумен.

Тържеството продължи до разсъмване. След това отидохме в дома на режисьора. Той прожектира специално за нас откъси от филма, в който бяха заснети моменти от конни състезания ("Аз заложих за ей оня кон, белия, и той победи!" – сочеше към екрана Ирене), после пихме кафе и изпратени чак до хотела от любезните домакини, се отпуснахме капнали върху възглавниците...

Мислех, че неочакваната среща в ресторанта, която ни даде възможност да си разменим толкова любезности, беше вече приключило действие от абсурдна пиеса и се надявах, че през останалите дни от пребиваването ни във Ванкувър ще останем сами, необезпокоявани от никого и всичко ще върви спокойно, но късно вечерта телефонът в хотелската ни стая позвъня и жена ми дълго, много весело и възторжено разговаря с някого.

– Обади се Ирене – каза ми тя. – Иска непременно да се видим утре. Канела на чай най-близките си приятелки. После сме щели да отидем на конни състезания, където участват най-добрите жокеи от Западното крайбрежие.

Не възразих – нека отиде. Дори бях радостен, че не съм поканен и аз, защото надпреварата на ездачите никак не ме привличаше, а ми беше чужда и страстта на ония, които залагаха цели състояния под копитата на любимите жребци.

Върна се възторжена – и от прекрасно прекараните часове на следобедния чай, и от необичайно красивото и напрегнато състезание. "Какви цветове! Каква феерия! Сякаш бях в зала с най-изисканите платна на импресионистите!" – не намираше думи да изрази радостта си тя.

На другата сутрин заминахме за Лос Анжелос. Прекарахме там две седмици. Когато ни омръзна, потърсихме отмора и прохлада в летните ресторанти на познатите ни градчета край заливите. Зъбите студенееха от бирата, току-що сварените омари димяха на масата и черупките им хрущяха под токетата на Джоун, когато тръгнахме към дансинга, уловени за ръце – весели и безгрижни, каквито сме били в най-хубавите години на младостта.

Телефонът вече не ни будеше нощем. Мислех си, че Ирене е загубила следата ни. Просто едно приключение по пътя, пиеса от едно действие, която е завършила щастливо – и край ...

Но Човека с лулата се лъжеше.

Второто действие започна по-късно – след няколко години...

ДЪЛГО ВРЕМЕ НЕ БЯХА СЕ ВИЖДАЛИ и една привечер Мартин реши да се обади по телефона на Есеиста. Знаеше, че в неговата разкошна къща до завоя на трамвайната линия, където старият писател беше прекарал много години от живота си, сред подсвирването на скорците в черешовата градина и почукването на дъжда по бакърената ламарина, облякла мансардния етаж, сега се разполагаше неговият внук, нашумелият автор на пиесата “Папагал в лозето”, знаеше, че едва привдигнал се от тежко боледуване, Есеиста е докарал багажа си в една гарсонiera на шестия етаж, в далечен квартал на града, до който се пътува с автобус през разкопано от багери голо поле. Безпокоеше се за здравето на своя приятел и очакваше да чуе в слушалката неговия отпаднал глас, а приятно го изненада бодрия му тон, който караше мембраната да позвънва. Старият литератор му каза, че от няколко седмици се чувства много добре и го помоли, ако няма някаква срочна работа, още тая вечер да му дойде на гости. Ще поседят, ще пийнат по чаша чай, ще си поговорят.

Мартин прие с удоволствие поканата му. Облече шлифера си и потърси шал, защото навън ръмеше и мократа шума по тротоара му подсказваше, че времето на тихия листопад, което така го радваше всяка есен, вече се е изнизало, без да го усети зад стените на стария дом, откъдето рядко излизаше, увлечен в своята работа. За приближаващата зима му говореше скрежът, обхванал хребетите на планината, сив и хладен като разпиляна в небето пепел от догарящите листопадни огньове, чиято жарава още припламваше в подножието на стръмните скатове – на тласъци, със синкави езичета, в които се усещаше пронизващ хлад.

Докато стигна с трамвая до моста, откъдето тръгваше автобусът за новия квартал, докато шофьорът, закрепил до кормилото гънвив бакелитов транзистор, надничаше в близкото магазинче, за да си купи хляб и кофичка кисело мляко, мръкна съвсем.

Автобусът се тресеше по разкопани улици. Из тъмнината излизаха котки, очите им за миг светваха като фосфорни – и изчезваха. А когато запъхтяната машина навлезе в полето, откъдето се носеше дъх на влага и на листопад, към Мартин започнаха да приближават светлини на къщи – еднакви на ръст панелни здания, които изглеждаха в мрака като картонени кутии: някъде напрупани на една грамада, другаде нахвърляни из полето, сякаш ги е карал някой камион, изгърсил ги е из карусерията и те са останали така – край пътя.

Тъй като всички къщи бяха еднакви, а редките мижави лампи едва осветяваха улиците, по които се луташе Мартин, той изгуби доста време, докато намери блока, където живееше Есеиста. Всички хора тук бяха новодомци, не се познаваха и когото да попиташе за търсения в тъмнината дом, щеше да вдигне рамене и да му отговори: “Съжалявам, но не мога да ви помогна. В тая панелна веселена и аз трудно намирам своето жилище...”

Както му беше тръгнало, оставаше и асансьорът да не работи. Оказа се, че тоя път му провървя. Кабинката заскрипя и като се изпълваше със светлина от лампите по площадките на стълбището, понесе Мартин към шестия етаж, където го чакаше Есеиста и навярно се безпокоеше поради неговото толкова дълго закъснение. Позвъня – и в прореза на откrehнатата врата видя познатото лице. Лампата осветяваше тъмната, дребна фигура на Есеиста откъм гърба, обгръщаше я със сияние и ушите на стареца, леко заострени, извити като дръжките на гръцка амфора – изящна украса на неговата смалена от годините, оголяла глава, – светеха подобно бисерни раковини. Прегърнаха се (Мартин усети как в тъмния костюм се хлъзга олекналото, изсушено от болестта тяло на неговия приятел) и като прекрачваха купчината книги, още неприбрани от антрето, тръгнаха към единствената стая на стария литератор, която му служеше и за спалня, и за кабинет.

– Снеми шлифера си, драги Калинов – заситни край него Есеиста. – От няколко дни пуснаха парното и аз като стар котарак не се отделям от радиатора. Опра гръб на ребрата му, сложи папката с белите листа на коленете и започвам да гоня думите, както децата гонят топката по поляните между блоковете... Знаеш ли, тая панелна държава, на която станах незабележим от никого жител (тук единствените знаменитости са самунът хляб и кофичката кисело мляко, които изчезват още в ранните часове на деня от все още единственото магазинче на нашата улица), ме настройва за работа и аз като оня древен Антей отново опирам крака на земята и усещам в себе си жизнените сокове на това просто, но възвишено човешко битие, от което ме беше отделила оградата на моя предишен дом, чиито отрупани с мебели и с какви ли не вещи стаи – защо са ми били на мен, останалия сам в старостта си човек? – се изпълваха само от ехото на стъпките ми, когато слизах по махагоненото стълбище, запътен към кафенето на интелектуалците, където от месеци не съм стъпвал и искрено да ти кажа, никак не съжалявам за това. Лиших се от оная подтикваща ме за творчество атмосфера, както съм мислел тогава, от цигарения дим и от ласкателствата на насядалите край масите слуги на словото. Те, както знаеш, все одумваха тоя и оня и се канеха да кажат тежката си отмъстителна дума на литературните съдници, които се преструваха, че не ги забелязват – и все не успяваха да сторят това, замаяни от алкохола и от прекаленото самочувствие.

– Твоят стол в кафенето стои празен – каза Мартин. – Когато отида там, точно в 12 часа по навик, поглеждам към фонтана при театъра и очаквам, че ще видя да се задаваш в обичайното време, размахал чадъра, както си правил толкова години вече... Изчезват колоритните фигури, драги приятелю – продължи Мартин. – И аз рядко се наканвам да прекрача прага на тоя опушен храм с ангели, лишени от криле – усмихна се той, защото усети, че повтаря познатата фраза на Есеиста от неговата отколешна книга “Разум и законнороден порив” – влизам и виждам млади, непознати хора. Няма с кого една дума да размениш...

– Чадърът е тук – посочи към закачалката жителят на панелната държава. – Ще го взема някой ден и ще намина да видя старите си приятели. Но знаеш ли, предпочитам уюта на моя скромен дом и общуването с книгите, които все още лежат по пода...

Мартин наблюдаваше жълтеникавите очи на стария литератор, размазани от дебелиите лупи на очилата, гледаше неговия неизменен, поизвехтял черен костюм и тъмната вратовръзка с лъснал от докосването на адамовата ябълка възел — толкова години го беше виждал с тоя костюм по президентските часове — и се мъчеше да разбере дали Есеиста искрено споделя със своя гост дълбоко изстрадани мисли, върнали го към началото на неговия пълен с надежди и всеотдайност творчески живот, когато, струпал багажа си в единствената стаичка на влажен приземен етаж, е редял първите страници на своите книги ... Дали върнала го към най-светлите часове на живота му тръпка го караше вгълбено да оглежда и премисля изминатия от него път, или седналият срещу Мартин старец — не на разкошен фотьойл с резба и с вишнева дамаска, в какъвто потъваше до бюрото си в къщата с черешовата градина, а на прост кухненски стол с напукана букова облегалка — разиграваше сцена от непозната пиеса на своя внук, в която главният герой, познал и лицето, и опакото на живота, докосва с вървели по небето нозе коравата земя на обикновения човешки живот и с помъдрялата усмивка на Антей опира гръб до набързо и небрежно измазаните стени на едно панелно жилище, което му изглежда като дворец от приказките за Шехеразада?

Мартин го слушаше и разбираше, че Есеиста говори така, за да пропъди у него, който много добре го познаваше в годините на неудържимия му възход, чувството за крах и съжаление. Свит между купищата още неподреден багаж, Есеиста приличаше на пепелява мишка, подвила опашка до посъскващия радиатор, а от съзнанието на Мартин не можеше да изчезне мисълта, че вижда стар, помръдващ с тъмния си гръб кон, участвувал в много състезания и с внезапни спринтове изпреварвал другите, стар кон, който сега дъвче твърдото сено на своите делници, забутан в една разровена покрайнина, но съхранил в угълчетата на очите си пъстротата от напрегнатия бяг в едно последно състезание, което все още не е загубено.

Всичко беше станало съвсем просто.

Внукът на Есеиста пристигнал в старата, посветваща с бакърената ламарина на мансардата си къща на своя дядо направо от родилния дом, откъдето носел, свита като пашкул в снежнобялата пелена, своята трета рожба. Черешовата градина от двете страни на алеята, по която вървял щастливият баща, цъфтяла, птичета се боричкали в гъстите бели клони и от тях се ронели цветчета. Те падали по рядката косица на темето му, направена на бразди от мокрия гребен, и оставали там като конфети от бал на нимфите, откъдето бавно закрачилият по алеята мъж се връщал със скъп подарък.

След него вървяла жена му, сподиряна от двете си момчета. Те не се държали за ръката ѝ, както по пътя, а се мушкали между дърветата и крещели от радост, когато по лицата им се посипали белите цветчета. Правнучетата на Есеиста, които съпровождали полюляващото се в ръцете на баща им тяхно трето братче, бързали да видят своя любим прадядо, да се качат на коленете му и да разгледат книжките с картинки, наредени в неговата висока до тавана библиотека.

Старецът видял от прозореца приближаващата се свита, зарадвал се на момченцата с къси панталонки и с моряшки блузки, над които червенеели барети, прилични на холандските лалета по бялата лимузина на неговия внук в деня на сватбата, и му станало особено драго, че новото поколение е съхранило отличителния знак на техния род — двамата малчугани подскачали с пъргави, плавно извити в коленете крака — като млади ездаци, които тепърва ще ударят пети в ребрата на живота.

След третото раждане жената на Траян Баларев, която и без това била слаба и анемична, приличала на восъчна фигура. Тя вървяла леко приведена, с воднисти торбички под очите и бежовото манто, надигнато от гърбицата зад лявото рамо, висяло отпред и се полюлявало при всяка нейна крачка.

Есеиста слязъл по стълбището, което скриптяло, разтворил широко вратата и посегнал да поеме от ръцете на своя внук новороденото, чието носленце розовеело между пеленките. Поел го с такава радост и вълнение, с каквато не бил поемал дори литературните издания, в които критиците възхвалявали неговите книги.

Влезли в просторния кабинет, наместили се в посветващите с вишневата си дамска кресла. Старецът тръгнал към бюфета и като разклащал с вървежа си гъсто наредените кристални чаши, започнал да търси бутилката, донесена от далечна страна и пазена за най-щастливия повод. Намерил я, отвъртял с радостно скриптене металната капачка и се чукнали за здравето на новороденото. А то не разбирало тържествеността на тоя миг и въпреки че майката го люлеела в прегръдката си и му шепнела нежни думи, тънко и кресливо плачело, давело се и мъничкото му като топлийка личице ставало тънмораво. Другите две момчета започнали да тичат от стая в стая, хлъзгали се по паркета, падали върху надипления килим, събаряли книги и столове, а в най-радостния миг на семейното тържество една скъпа кристална ваза се катурнала от масичката до прозореца и разпиляла в нозете на стария литератор своите осторъбни късчета... Есеиста, който имал срочна работа, помислил, че гостите ще поседят още час-два при така развълнувания от случилото се дядо и ще си отидат, защото виждат недовършената страница на пишещата машина, а родителите не бързали да вземат на ръце укротилото се вече и заспало бебе и да поемат към стълбището. Останали до вечерта, а когато запалили разкошните полилеи, Траян Баларев рекъл на своя дядо:

— Ние решихме да останем тук. Свои хора сме – ако не си помогнем, кой друг ще ни излезе насреща? Аз съм вече баща на многодетно семейство – да са живи и здрави правнуците ти, да се радват и гордеят, че са потомци на такъв прославен орач, както се казва, на литературната нива – но как да остана с тях в това тясно ателие, преотстъпено ми преди години от един твой познат живописец? ... Когато бях сам, волна птица, нямаше за мен по-хубаво жилище от него. Работи, никой не ти пречи. Няма съседи, няма кой да наднича вечер и да ти брои гостенките... Скъпа ми е тая мансарда, защото стените ѝ, ако заговорят, дори Казанова няма да се умори да ги слуша – усмихнал се той и погледнал дали жена му не е наблизко. Тя била отишла в съседната стая да смени подмокрените пеленки на детето. – Та, викам си, дядо има разкошна къща, в която живее съвсем сам. Какво ще му попречи да ни даде една-две стаи? Останалият дом е на негово разположение. Ще си работи, както досега, и ще му идват светли и радостни мисли, когато слуша гласчетата на своите правнуци. А вечер ще ги държи на коленете си и ще им разказва ония сладки приказки, с които и мен е приспивал ... Помниш ли – прегърнал го през рамото прославеният автор на пиесата „Папагал в лозето“ – как се сгушвах в халата ти като коте и ти, сложил длан на косицата ми (мислел ли съм тогава, че от ония златисти кичури по темето ми ще остане само рядка паяжина?), тихо, както вечерния дъждец по прозореца, ми разказваше приказката за Снежанка и седемте джуджета?

– Помня ... – казал старецът.

Траян отишъл до своята мансарда – да донесе пижамки на децата, кошче за бебето и друг багаж, който им бил нужен на първо време, – а жена му се заела да подреди за спане южната стая, в чиито прозорци се докосвали и ухаели клоните на цъфналите череши.

И се случило така, както в приказката за таралежа – пуснали го под леглото, а той се качил на възглавницата...

Докато Есеиста наливаше чая, като мокреше масата, защото чайникът се люлееше в треперещите му ръце и той трудно улучваше чашките, Мартин излезе на балкона да изпуши една цигара. Лъхна го мирис на печени чушки. Помисли, че

това вечерно домашно ухание идва откъм отворената кухненска врата на някой съседен дом, а видя на купчината пръст до отсрещния блок накладен огън. Пламъците ближеха широка ламарина, върху която се гърчеха и пухкаха грамада чушки. Друга грамада, вече познала изпитанието на огъня, лежеше върху прострян вестник и стопанката с едри ръце на селянка, навярно отскоро пуснала корен сред тия изкопи, чистеше прегорелите люспи на чушките и ги пилееше по тревата.

— Провинциална хроника... — усмихна се Мартин. — Златното време на туршиите ...

Той си представяше как тая миризма на препърлени чушки, примесена с дъх на оцет и на мерудия, прелита вечер като ангел на съня край балкона на неговия приятел, когато той търси по белия лист път за златните нозе на Терпсихора, залутана в тая покрайнина, или за Аристотел, възпят в неговите есета, който трябва да се промъкне през Термопилите на своята болка, за да достигне до прозрението.

Термопили за Есеиста бяха станали тия още неразчистени от вар и ръждясали железа пролуки между сивите здания, но прекосявал вече толкова пъти техните пространства и сепван от някоя профучала над главата му детска топка, беше ли достигнал той както древния мъдрец до прозрението?

— Чаят ще изстине – каза Есеиста, застанал до своя гост на балкона. – Вечерния пейзаж ли съзерцаваш? ... Приятно е светът да се гледа отвисоко. Имаш усещането, че си издърпал нозе от уличната кал, от суетнята, от стремежа с лакти и нокти да се измъкнеш да оставиш другите зад гърба си... Знаеш, че се лъжеш, но ти е приятно...

— Вдишвах аромата на печените чушки – посегна Мартин към чашката с чай – и си спомнях есенните дни в моето родно градче. Тогава по улиците кладяха огньове, варяха мармелади и на нас, децата, когато се връщахме от училище, ни даваха по лъжичка – да опитаме. Минеш само по една улица и си готов – няма защо да обядваш ...

— Тук не сме спазили докрай традицията. Печем чушки и варим компоти. До мармелади още не сме стигнали – отвърна му Есеиста, заслушан в нарастващия моторен шум по улицата. – Запорожците се завръщат! – продължи той и отново поведе към балкона своя гост.

Фразата на неговия приятел му прозвуча тържествено като цитат от стара хроника. Представи си колко приятно ще му бъде да види от зареяния в небето дом на Есеиста как се задава долу сотнята на запорожците, обгърната от потракването на копитата, как атаманът се поклаща пред своята свита, сякаш плува над седлото – широките му шалвари се издуват и спадат като ковашки мехове, дългият кичур над обръснатата му глава подскача от резкия ход на коня, а огромните рижки мустаци, запълзели чак по раменете му, пламтят от дишането на предводителя... Очакваше да види снажните му спътници – с дълги украински жупани, разлюлени от нервно потрепващите конски гърбове и затракали по стремената с каниите на извити, жадни за сеч саби, а видя върволица дребни, засветили с фаровете си, подскачащи по изкопите автомобили, които се настигаха, казваха си нещо с висок, задъхан от бързане глас, като че ли се караха, а чистачките потракваха, сякаш триеха потта по челата на обеднялото ламаринено казашко потомство...

– Връщат се от близки и далечни села, където са превърнали във вили своите напуснати родни домове – избърса очилата си от заръмелия дъждец старецът. – Всяка неделна вечер е така. Вавилонско стълпотворение...

Есеиста беше слязъл от звездобройската кула на своя предишен дом, където сега се отдаваше на съзерцанията си внукът му, обкръжен от своите синове (и от най-малкия, вече проходил) – трима казаци, които се разтъркваха, сякаш преди миг са пуснали юздите на своите коне, – беше слязъл и като потриваше зачервените си клепащи, гледаше как уморените пътници разтоварваха своите метални жребци, които и спрели още пръхтяха, сякаш не можеха спокойно да си поемат дъх след дългото препускане... Нищо не му напомняше за славните витязи на Тарас Булба – само по някоя връзка праз, увиснала до хълбока на посивелия от прах казашки потомък, светваше под уличната лампа като мустака на легендарния предводител и изчезваше в дъждовната мрачина.

– Ето ти тема, а ти търсиш Аристотел... – отново посегна към изстиналата чаша с чая Мартин.

Есеиста не му отговори. Навярно мислеше за нещо друго.

Преди две седмици той повика такси и като чака цял час шофьора, който мърмореше, че тук и дяволът трудно може да се оправи, отиде в едно от издателствата да вземе коректурите на своята нова книга "Икар, но дали само той?". Е, не можеше да се каже нова, тъй като в нея бяха събрани познати творби от "Еманация" и "Дългът – това е всичко", но към тях авторът беше прибавил десетина наскоро написани есета, както беше правил неведнъж, и книгата звучеше съвсем по новому.

Сложи коректурите в чантата и реши да наминае към своя предишен дом – да се поразходи из черешовата градина, да се порадва на децата и да види дали са заринати розите, защото вече застудява, а затрупа ли ги снегът, може да измръзнат.

И видя картина, от която причерня пред очите му. Цялата черешова градина беше изсечена. Дърветата, които сутрин чукаха с клонките си по неговия прозорец, за да го събудят, и в дъждовно време го радваха с тихата, сякаш подхваната от флейта мелодия на своите листа, лежаха нахвърляни край оградата.

Срещна го внукът му все още сънен, макар че беше време за обяд, с подпухнали очи, и по говора му старецът разбра, че дълго се е заседял, навярно през нощта, до чашката.

– Убих сърна – каза му Траян. – И дойдоха гости. Уж само за вечеря, а тръгна сладка приказка и останахме до сутринта... Влез – хвана той под ръка дядо си и не се мръщи, като видиш, че всичко е разхвърляно. Още не сме прибрали трапезата...

– А градината? – погледна го дядо му с побелели от гняв устни. – Кой варварин направи това?

– Защо варварин? Аз повиках секачи да разчистят двора. Обичам английската ливада. Мека тревица – да я усещаш като кадифе под стъпките си. И сред нея – холандски лалета. Ти го помниш от деня на моята сватба... Има ли по-красиво цвете от холандското лале?

Старецът не влезе в къщата, където, навярно метната върху някое кресло, лежеше надупчената от съчки сърнешка кожа. Тръгна без да се сбогува, като опипваше студената мазилка на оградата, защото усещаше, че краката не го държат и ще падне...

Пътниците се прибраха. Улицата утихна. Чуваше се само дъждът, който плющеше по гърбовете на останалото пред заключените входи за порожко потомство.

– Кръгът се затваря... – примъкна стола си до радиатора Есеиста. – Започнах своя живот в един приземен етаж, от чиито прозорци виждах само обувките на минувачите, и ще го завърша в това панелно обиталище. Толкова път извървах през живота си, за да се изкача по стълбището до един шести етаж. Но ми провървя в друго – оттук мога да гледам звездите и пролет да слушам забравените мелодии на жабите... Знаем, че си се подсмивал, когато си ме гледал как се лутам да търся своя стол в президиумите. Нали помниш как веднъж си бях забравил очилата и вместо в залата, където ме чакаха, се обърках и влязох в съседната зала – там трябваше да свири един полски пианист... Качих се на сцената и седнах на свободния стол – помислих, че другите от президиума още не са дошли. За смях щях да стана, ако ти не беше ми помогнал да отида до другата зала...

– Спомням си – каза Мартин. – Жалко, че тогава не чу пианиста. Той изпълни като магьосник „Брилянтния валс“ на Шопен.

– И така – стъпка по стъпка – стигнах до своя най-висок президиум: до тая гола стая с нахвърляни пакети по пода ... Мисля си сега – защо беше всичко това? Аз можех да напиша книгите на своя живот – не го направих. Защо? Сила ли не ми достигна? Не – аз не избрах страданието, а потърсих лекия път...

Мартин го слушаше и не можеше да повярва, че тия думи ги изрича познатият му самоуверен литератор, който не оставяше непремината преграда по пътя си. Сигурно постъпката на неговия внук беше го засегнала дълбоко и той правеше сега своята равностойка.

– Не разказах честно и искрено за своя живот, не минах по пътеките му, откъдето е идвала при мен радостта, не надникнах в тъмните му ъгли, не описах хората, които съм обичал и мразил... – театрално говореше той. – Ти по-добре от мен знаеш, драги Калинов, че големите книги на писателя – това са неговите безпощадни изповеди... Чувах да ме наричат ветропоказател и се засягах дълбоко. Сега разбирам, че са били прави ...

Мартин го гледаше с недоумение. За пръв път чуваше от устата на Есеиста такова откровение.

– Клозетните тръби къркореа зад стената на моето отколешно жилище в приземния етаж. Влага избиваше по стените. А аз седях до белия лист. Пишех. Късах написаното. Споделях съм с тебе мисълта, която ме крепеше тогава: „Ти, обреченият на словото, помни, че си слуга на бъдещето. Днешният ден може да ти дава само трохи, но утрешният – тогава може да те няма вече, ще ти каже заслужената благодарствена дума ...“ В ония години се продаваше къщата с черешовата градина. Минавах вечер край нейната ограда и си думях: „Ти ли, драги приятелю, се оказа най-големият глупак? Седиш и те просмуква влагата на приземния етаж, а другите, с една троха талант, дигнаха къщи и замогнаха. И ти ли не можеш да издаваш като техните книжлета: тук малко любов и изневяра, там pistolетен изстрел и човек, проснат на тротоара?“ ... Започнах. Хората се блъскаха да купуват моите книги, защото искаха да узнаят дали ще се разкае оня, който е изневерил на жена си, и дали тайният агент ще се измъкне от клопката... И една вечер усетих на дланта си ключа на мечтана разкошна къща – ръбест и тежък като ключ на стара крепост.

– Когато човек направи първата крачка, следва другата – каза Мартин, който знаеше тая история, но изповедта на стареца ѝ даваше нови измерения.

– Другата крачка беше опиянението, че имам всичко и това ме прави непокатим. А се оказа, че съм стъпил на пясъчен бряг... Понякога сънувам старата къща, разхождам се под кристалните полилеи, спирам се да погледам колекцията от пеперуди, която красеше кабинета ми, а когато се събуждам, виждам да виси над мен една оплута от мухите крушка ...

– Твоят внук, надявам се, ще поживее там временно и ще си намери подходящо жилище – поиска да го успокои Мартин. – Тъстът му няма да векува в Холандия. Ще се върне някой ден и с валута може да му купи най-разкошен дом.

– Ти не познаваш добре моя внук – продължи Есеиста. – Той е като папагала от неговата пиеса: намести ли се в лозето между зрелите гроздове, и дяволът не може да го изгони ... Е, аз бих могъл – прозвуча бодър тон в гласа на стареца, – съдът ще бъде на моя страна, но какво ще кажат хората: „Вижте го стария егоист, седнал да ни облагородява със своите писания, а изхвърлил правнучетата си на улицата ...”

Мартин познаваше добре характера на стария литератор и беше убеден, че това е нервна криза, която той ще преодолее, защото Есеиста беше от хората, които винаги можеха да намерят изход, без да подбират средствата.

Старецът нервно се разхождаше от прозореца до вратата и Мартин отново долавяше в стъпките му тропота на кавалерийски кон, изгубил своята ясла от полирано дърво, пълна със златист овес, и оставен да търси оскъдна трева сред изкопите на един квартал в покрайнината. Той беше уверен, че старият кон отново ще тръсне грива, когато чуе звуците на полковата музика, и отново в походката му ще се усети увереността на жребеца, който рядко е губил състезанието.

Погледна часовника си. Минаваше полунощ.

Сбогува се. Вдигна яката на шлифера и като слушаше поскърцването на асансьора, тръгна в дъжда да търси последния автобус.

В ЕДНА ТАКАВА ДЪЖДОВНА НОЩ, седнал до прозореца на своя дом в Денвър, Човека с лулата четеше писмо от Мюнхен, пристигнало много години след неговата раздяла с тоя град.

Сестрата на Ирене му съобщаваше, че режисьорът, които обичаше да снима конни състезания, е починал миналата пролет, а неговата съпруга, останала съвсем сама, сега лежи спяща в една болница на Ванкувър. Молеше го да намери време и да отиде при нея, да ѝ помогне с нещо, ако тя има нужда, и най-важното – да ѝ възвърне надеждата, както само той умее, че трябва да се преодолее отчаянието и да се живее – въпреки всичко...

Той прочете писмото, което го разстрои, но не сподели нищо с жена си. Вестта сигурно щеше дълбоко да я разтърси, защото между тях двете беше възникнала необичайна привързаност. Остави тайната за себе си (по-късно щеше да сподели всичко с Джоун) и като каза, че трябва да отпътува служебно до Канада, за няколко дни, тръгна към летището, изпратен от кънтаящия лай на немската овчарка.

Откри болницата, купи от един съседен магазин за цветя букет нарциси и пое към асансьора.

Представяше си как тя ще трепне, усетила стъпките му, после, опипвайки въздуха, ще докосне цветята и тънкия аромат, процеден през целофана, ще ѝ

покаже, че това са нейните любими цветя, брани някога в Алпите през едно щастливо лято.

И ето – той седеше до нея.

Като гледаше бледосапфирените ѝ, помръкнали от слепотата очи, в чието изражение се долавяше напрегнатост и детинско учудване, Човека с лулата си спомни онова далечно лято в планината край Мюнхен. Тогава живееха с Ирене в малък дом до езерото, което ласкаво бяха нарекли „Перлата на Алпите“.

Една вечер той реши да се разхождат с лодка до другия бряг. Наеха лодкар, наместиха се на седалката зад гърба му и като гледаха как широките рамене, опънали проядената от пот моряшка фланелка, се поклащаха от ударите на веслата, поеа по гладката вечерна вода, отразила блясъка на звездите. Лодкарят беше със запретнати крачоли и в дъното на лодката се опираха босите му стъпала с напукани пети – едри и плоски като краищата на ритмично помаханите весла. Олисялото му чело меко светеше под звездното небе, редките кичури побеляла коса помръдваха край отлетите сякаш от гипс уши, а когато старецът се обърнесе към тях, Човека с лулата виждаше набръчканото му като повяхнала ябълка едро лице, откъдето, скрити под дебели вежди с кичури избуяли косми, го гледаха тихи, а на него му се струваше – тайнствени, – избелели от старост очи ...

Беше приятно да се плава в здрачината, под полъха на вечерника, който сякаш разпалваше отразените звезди, но изведнъж край лодката започнаха да се кълбят мъгли – отначало тънки, едва доловими на тъмната вода, а след това гъсти, избликващи отвсякъде, сякаш под двамата пътници и лодкаря димеше огромен казан, кипнал над адски огън... Ладията като сляпа се мъчеше да си проправи път. Веслата глухо пошляпваха, мъглата ги облепваше с пепеляви валма, които при всеки удар ставаха все по-едри и плътни.

Ръцете на лодкаря се умориха, той подпря побелялата си брада и остана така – тежко отпуснат и мълчалив.

Тогава из димящата глъбина се понесоха гласове. Отначало Човека с лулата помисли, че говорът идва откъм брега (може би късни пътници вървяха там или протяжно се обаждаха сови), но после, когато лодкарят се обърна към него и той внимателно огледа лицето му през мъглата – бледо, с присвити клепачи на запомнените избелели очи, през които в него се виждаха тайните на всички времена, – когато избликващите из глъбината гласове започнаха да го обгръщат от всички страни и той почувствува, че лодката се крепи не върху тъмната вода, а я поддържат раменете на невидими, дошли от небитието хора, изпита страх и си помисли, че навярно самият Изкусител, приел образа на Харон, ги беше примамил в своята лодка и сега ги караше – през мъглата, през гласовете на изчезналите души – към отвъдния бряг, откъдето няма връщане ...

Пътникът посегна да прегърне жена си, навярно смутена и объркана повече от него. Очакваше, че тя също ще му отговори с ласка, а видя съвсем близо до лицето си очите ѝ – неподвижни като на слепец, вгледани към безкрая или може би навътре – в душата.

Чакаше да съзре през мъглата очертанията на другия бряг, а той не се показваше. Само гласовете ту приближаваха, ту изчезваха, сякаш недоловим вятър носеше ехо от преизподнята.

Не помнеше колко време са пътували (или може би стояли в мъглата). Когато най-после в небето отново се появиа звездите и водата плисна с познат звук в борда на лодката, двамата пътници видяха светлинките на приближаващия се бряг.

Там, в далечината, светеше техният дом.
Слязоха. Харон остана да върже въжето за кея.
Това се случи късно вечерта – след първата им брачна нощ...

Сега очите на Ирене излъчваха тишината на онова алпийско лято, в което най-щастливите дни от живота им се бяха докоснали до предчувствието за смъртта. Тя, изчезнала тогава с полъха на нощния вятър, сега се тулеше в ъглите на широко отворените, безизразни очи, където някогашният блясък на сапфира беше покрит с размита от сълзите пепел.

В тия очи като в потъмняло от времето огледало той съзираше нежността на дни, изчезнали завинаги в забравата, виждаше в тях лицето си, младо и весело, без нито една бръчка, виждаше утринния бяг на алпийските ливади, отразени в езерото, виждаше нея, затичала с боси нозе да го посрещне, когато се връщаше откъм брега ...

Не беше човек, който се оставяше да го владеят внезапно избликналите чувства, умееше навреме да им обърне гръб, но тоя път усети, че в душата му се задържа дълга, болезнена тръпка и той не бързаше да я прогони. Това беше тръпката на далечната, наивна, неоценена обич, на която сега страданието даваше ново измерение и той разбираше, че ако някога е имал някакво богатство, това е била обичта му към тая самотна и безпомощна сега жена ...

Върна се от Ванкувър и разказа на Джоун какво беше се случило. Лицето ѝ помрачня от неприятната вест и тя пожела да отиде с него в болницата, за да види своята приятелка. Човека с лулата не ѝ обеща да я вземе със себе си, когато отново тръгне за Канада. Чувствуваше, че трябва да бъде сам при оная, която сега можеше да се лута само между спомените.

Сам – отдаден на своето късно, безнадеждно чувство ...

– Аз пътувах до болницата и се връщах у дома – продължаваше своя разказ Човека с лулата пред седналия до него Мартин. – Жена ми излизаше да ме посрещне както винаги на вратата, прегръщаше ме, но усещах в ласката ѝ хладина, а когато ме питаше за своята спяща приятелка, не долавях във въпросите ѝ болка и състрадание, а само привидна любезност...

Както котката предусеща прииждащия земеръс – и тя беше доловила разместването на пластове в моята душа. Макар че опипващата стените на болницата във Ванкувър жена с нищо не я заплашваше, Джоун се чувствуваше ограбена от нея и това нараняваше гордостта ѝ... Оная, която обичаше неудържимия бяг на конете, беше събудила у мен, чрез състраданието, непогубеното чувство на обич и преданост и Джоун усещаше, защото добре познаваше характера ми, че това ме отдалечава от нея и между нас се появява едва доловима засега пукнатина, която тепърва ще се разраства... Тя беше човек, който не обичаше полутоновете. Или обич и доверие докрай – или нищо! А аз нямах дарбата на актьор, способен да изразява измислени чувства или да скрива възглед, който пари душата му ...

Една вечер, когато се върнах от Ванкувър, видях, че прозорците на нашия дом са тъмни. Не чух да се обаждат кучето, което още отдалече усещаше появяването ми. Отключих вратата, запалих лампата и видях масата подредена за вечеря – само за един човек, с една свещ на сребърния канделабър. До него беше сложен ситно изписан лист. Взех го и зачетох:

„Мили приятелю,

Отивам си, защото те обичах. Сега, когато очите ми се отвориха за истината на моя живот, разбирам, че обичта е съпяла. Взех кучето. Знам, че кучето е символ на верността, и реших, че то не ти е нужно, защото ти не умееш да я оценяваш.

Моля да ми простиш.

Твоя – Джоун "

Запалих свещта. Празният дом глухо ехтеше, когато започнах да прибирам масата, без да докосна нищо от сложеното за вечеря. Ножът върху покривката светеше и аз усещах, че острието му се забива в мене.

От тая вечер започваше моята непреодолима самота и аз знаех, че тя ще продължи цял живот...

НАСТЪПИ ЛЯТОТО. От прозореца на Есеиста се виждаше как житата по хълмовете, почнали да жълтеят само преди няколко дни, вече така пламтяха, че той примижаваше, когато обърнеше поглед към тях.

Светът живееше под знака на Лъва. Златистите полета помръдваха от ветреца така, както лениво помръдва с кожата си, излегнал се до някой оазис и отпуснал лапи, господарят на сахарските пясъци. И в разходката на слънцето по небето имаше нещо царствено. То се събуждаше над хълмовете като млад, преспал на постеля от звезди лъв, тръсваше пламтящата си грива и тръгваше да обходи света. Като гледаше към него, Есеиста чакаше да чуе ликуващия му рев и да види как се разлетяват гургулиците по балконите, но от далечината не долиташе никакъв друг глас освен жуженето на жътварчетата – равно, тихо – и в него старият литератор усещаше прохладен полъх на невидима река.

Прохладата на реката изчезваше след час, заедно с росата, вятърът се прибираше в сенчестите гори, защото нажежената земя изгаряше петите му, и тогава започваше безкрайният ден на лятото – времето на изпепеляващите пламъци и на жътвата.

Малцина знаеха, че в оня ден, когато лятото ще вземе в шепата си зърната от първия сноп, ще ги подхвърли, за да се порадва на техните искри, и ще се наведе да усети мирис на пот и надежда, пред огледалото в едно скромно жилище, чиито панели поупукват от горещината, ще застане усмихнат човек с обхванато от пияна лице – като грива на стар, посребрен от годините лъв, – ще посегне към бръснача и ще рече на оня, който го гледа от дълбината на огледалото: „Е, скъпи приятелю, доживяхме да прекратим и прага на осемдесетата година ..."

Тоя човек ще бъде Есеиста.

Някога, в годините на неговото детство, хората не гадаеха съдбата по знаците на Зодиака и никой от семейството на момчето не подозираше, че по двора се разхожда едно малко лъвче със смъкнати презрамки – дребно и хилаво, с пружиниращи крачета, които се готвят за скок не към пеперудата, кацнала на зюмбюла до пътеката, а към Словото, невидимото за другите Слово, което също потрепва с криле като пеперудата, без да усеща, че две очи го следят неотстъпно и то няма да се изтръгне от тяхната клопка ...

Момчето си лягаше рано. Майка му се безпокоеше да не би да е болно и с грижовна ръка опипваше челото му, а малчуганът усмихнат се сгушваше под

одеялото и прикътан в неговата стоплена от дишането му тъмнина, очакваше да дойде сънят.

Момчето сънуваше лъвовے.

Те се задаваха откъм кръгозора, душеха въздуха със златните си ноздри и когато всичко се разбягваше, сепнато от заревото на лъвските гриви, момчето набързо нахлузваше сандалите си и отиваше да ги посрещне. Лъвовете лягаха в нозете му, приятелски помръдваха с опашки, а едно лъвче се оставяше да бъде яхнато и малчуганът, хванат за гривата, която опарваше дланите му, едва се задържаше да не падне.

По-късно тия сънища изчезнаха, но когато вечер момчето събуваше панталонките си и ги мятеше върху облегалката на стола, виждаше по крачолите им златни власинки.

Ако знаеше за тия нощни видения на Есеиста, Мартин щеше да се изненада от онова, което ги е сродявало в годините на детството. Той също веднъж сънува лъвовے, но това бяха пленници зад решетките на цирковата арена, които тъгуваха за своята изгубена родина и чиято болка пронизваше Мартин.

Сънуваните от Есеиста лъвовے бяха приятели на неговото детство...

Няколко дни преди знаменателната дата маранята обхвана с гъста мътилка небето, после се появиха облаци, протътна гръм и първите едри капки нашариха мозайката по балкона на Есеиста. После дъждът се усили. Тежки завеси от небесна вода се люлееха и плюсяха между блоковете. Узрелите ниви в далечината помръкнаха, вятърът ги осука, приплеска ги към земята и над тях се понесе мъгла – като дим над угасващ огън.

Небесното светило вече не тръскаше пламтящата си грива над света и само в ехото на гръмотевиците се долавяше далечен, заглъхващ рев на лъв.

Есеиста отначало се смути от дъжда. Ако вали така ден и нощ, както се е затворило небето, току-виж, че салонът в деня на неговия юбилей остане празен. Сега е времето на отпуските. Хората са се разпилели край морските заливи и в планините. А ония, които са останали в града и вървят под дъжда с мокри до коленете крачолки, може и да не тръгнат към театъра, за да уважат автора, от когото в свободен час са прочели по някоя и друга страница. В дъждовна вечер е по-приятно да си останеш у дома, до телевизора. Понякога предават мачове. Друг път показват танцьорки с алабастрови бедра, от които не можеш да откъснеш поглед. Кой ще ти седне в задушната зала на театъра да слуша дълги доклади и приветствия, когато ризата скрипти от пот по гърба и гърдите поемат с мъка гъстия, запарен, сякаш излъхван из преизподнята въздух?

Но след миг мислите му прогонваха тия картини и той виждаше как през градината към театъра вървят под дъжда почитателите на неговото скромно творчество. Това не са ученици, насила отведени там, както е ставало друг път, за да не остане салонът празен, а хора, в чиято походка се долавя достойнството на истинските ценители. Мъжете са с леки сиви или бежови костюми, с вратовръзки, въпреки запарващата влажност на дъжда, а жените – с пъстри рокли, с разголени до раменете загорели и изящни ръце, притиснали до гърдите букети, които не само ухаят, но правят още по-нежни и привлекателни тия жрици на любовта и красотата.

Над всяка глава – чадър. Вълна от пъстроцветни чадъри, които заливат градината и криволичат заедно с алеята, приели нейните очертания... Есеиста гледа към балкона на своя дом, където дъждовните капки плющат и подскачат по мозайката, а му се струва, че чува тържествената музика на дъжда по чадърите на

закрачилите към театъра хора. Флейти се обаждат в нея, цигулки се чуват и само сегиз-тогиз гръмотевицата еква като тимпан, който трябва да подчертае маршовия ритъм...

Тая мелодия дълго щеше да звучи в душата му – и в часовете, когато дописваше своето слово-отговор на приветствията в наближаващата тържествена вечер, и нощем, когато дълго не можеше да заспи, загледан в тавана – дълго щеше да слуша той пошляпващите в дъжда стъпки на ония, които са тръгнали с чисто сърце да го поздравят и да му изразят благодарност за окрилявалото ги слово, ако не беше позвънял телефонът и един глас, в чийто тембър Есеиста усети деловитостта и студенината на точно изпълняващия задълженията си чиновник, не беше му съобщил, че започва ремонт на театъра и юбилеят ще се отложи за по-късно.

– По-късно? Но кога? Аз съм възрастен човек и нямам време да чакам... – искаше да му каже Есеиста, но деловият чиновник затвори телефона и в слушалката се чу дълго писукане – сякаш в дъжда голишарче бе паднало от гнездото и обърнало към стареца своите изпъкнали очи, го молеше да протегне ръка и да го стопли в шепата си.

Есеиста прие отначало това обаждане по телефона като оценка на неговото дело – оставете тая дребна мравка да пълзи по своето самочувствие, ние не можем да отложим такъв важен ремонт – и гласът на чиновника дълбоко го огорчи, но после си каза: „Аз съм от ония, които могат търпеливо, ако трябва със стиснати устни да чакат. Надявам се, че ще доживея края на ремонта .. .“

Ремонтът започна. Никой не знаеше колко време ще продължи.

И дъждът не спря – денем и нощем валеше. Небето висеше ниско и парцаливо, и лъвът, който допреди седмица царствено вървеше над лятната земя, ако сега не беше намерил из пустините сухо място, навярно зъзнеше зад някой облак, мокър и жалък като мишка.

Тъкмо когато вълните на огорчението ту заливаха Есеиста, както мътната вода заливаше улиците и изкопите, ту се отдръпваха – и тогава радостта заблестяваше в душата му, както заблестяват мокри клони, огрени от внезапен лъч – на вратата се позвъни.

Отиде да отвори. Видя на стълбището висок, плещест, около четиридесетгодишен мъж със залепнал за раменете мокър шлифер, с руси вежди, по които бяха се задържали дъждовни капки. До него стоеше десетгодишно момиченце – синеоко, с паднала над челото синя панделка, която подсилваше небесния блясък на очите му.

– Аз ръководя литературния кръжок в нашето предградие – представи се застаналият до вратата човек. – А това е най-талантливата представителка на учениците от началните класове, където, така да се каже, стремежът към изкуството неудържимо се разраства ...

Момиченцето хвана с два пръста ръба на своята къса рокличка и като приклепна, както бяха го учили у дома, се поклони на стареца.

– Ние дойдохме да изразим своето вълнение във връзка с наближаващия голям празник – равностметка на вашия живот – продължи оня, който имаше призванието да бъде кормчия на кварталния литературен кораб. – Дойдохме да споделим радостта на всички жители от предградието, че имат за съгражданин такъв прославен радетел на словото и да ви съобщим, че готвим тържествена вечер във ваша чест. Тая вечер сигурно няма да има импозантността и

тържествеността, които заслужавате и които ще получите другаде, но на нея вие ще почувствувате топлотата на нашата обич и дълбоката ни признателност... .

„Който на човека всичко дава,
признателност и обич заслужава ...” — издекламира момиченцето откъс от свое стихотворение. С него, пооправено от опитвалата перото си преди много десетилетия баба, то беше участвувало в състезание на младите таланти и беше получило поощрение.

– Трогнат съм от вашата покана ... – каза развълнуван Есеиста.

Той мислеше, че малцина, освен най-добрите му приятели, бяха си спомнили за този скромен празник, а ето че творците от предградието първи идваха да му засвидетелстват своята обич и представителката на най-младото поколение го приветствува с такива трогателни стихове, че сълзи замрежиха очите му и през дебелия лупи на очилата момиченцето със синята панделка му заприлича на цвят от синчец, който се полюляваше на своето тънко стебълце.

В съботната вечер, когато трябваше да се състои тържественото квартално чествуване на неговия празник, още отрано широкият като хангар салон се изпълни с хора. Някои бяха довели и децата си, които подвикваха и се гонеха между редиците. (Това щеше да продължава до мига, когато определените за президиума бавно се заизкачват към сцената – тогава децата чинно щяха да се сгушат до своите родители.) Други бяха запазили свободни места за близки и познати и въпреки настояванията на прииждащите, настойчиво бранеха своята заета вече територия. Е, имаше и жители на предградието, които не подозираха, че наближава такъв празник. Те съвсем спокойно обядваха своите запорожки коне и заслушани в тяхното пръхтене и процвилване, препускаха сред облак воден прах към далечните земи на своето детство, където трябваше да прекопават в дъжда картофите, обхванати от лилави цветове като от плесен, или да пръскат избуялите лозя, които ги скриват сред ластарите си.

Старият литератор гледаше от висотата на своя балкон запътените за тържеството празнично облечени хора, гледаше и ония, които стъкмяваха мотики и пръскачки по гърбовете на своите ламаринени коне – и това не го огорчаваше, защото знаеше колко многолик е животът.

Есеиста мислеше, че залата е подредена просто, както просто, без показност премина неговият живот, и не допускаше, че над сцената е сложен не много сполучлив негов портрет, рисуван от местен художник, където юбилярят е изобразен без очила, подмладен и усмихнат, в чер костюм и с тъмна вратовръзка, както го помнят всички от много десетилетия; не допускаше, че под портрета от единия до другия край на стената е опъната лента, на която са изписани от самия ръководител на литературния кръжок в предградието вдъхновени стихове: „Път трънлив и неспокоен на един творец достоен!”

Узна това, когато влезе в залата, посрещнат с бурни и нестихващи, както се казва в съобщенията на вестниците, ръкопляскания. Недоволен от своя несмаслен портрет, той тръгна, съпровождан от ония, които се отдръпваха, за да му сторят път, преди да седнат редом с него на тържествено украсената сцена. Сред тях вървеше и Мартин Калинов, поканен от стария литератор на неговото тържество. Той се оглеждаше да види и други приятели и близки на Есеиста, сред тях – и внука му с неговата челяд, но не откриваше никого в навалищата. Може би юбилярят не беше ги поканил на това скромно квартално тържество и беше си запазил правото да им се обади за другото чествуване – по-късно, когато завърши

ремонтът на театъра. А може би те бяха закъснели, възпрени от проливния дъжд, и щяха да дойдат след малко, плющейки на входа с мокри чадъри.

Децата от училищния оркестър, застанали пред сцената, вдигнаха към небето своите фанфари и засвириха така нестройно и ехтящо, че прозорците на препълнената зала зазвъняха. Това беше призив за внимание, познат на Мартин от изпълнението на цирковата музика в неговия роден градец – преди да се появи дресираният лъв или да започне на шеметна височина под купола смъртният скок на акробатите.

На сцената сега не се показва лъв, въпреки че фанфарите със своята тържествена мелодия подсказваха царствения му вървеж, и акробат, пристигнат с широк колан, не скочи от трамплина и не се преметна високо в небето. По скърцащите дъски тръгна дребен старец с чер костюм и тъмна вратовръзка. Това беше юбилярят. Той се мъчеше да върви енергично, към това го приканваха и фанфарите, но кавалерийските му крака се гънеха, застланата със зелено сукно маса се размазваше от сълзите, замрежили очите му, отдръпваше се от него и той се боеше, че никога няма да преодолее тия няколко крачки, които го делиха от стола на президиума.

Най-после седна. Заскърцаха със столовете си, опрели лакти на масата, и ония, които го съпровождаха. Настана минутна тишина, в която се чу шумолене на разлистена тетрадка. Застанал на трибуната, оня, който водеше в плитките и в дълбоките води поетическия кораб на покрайнината, зачете своето слово за юбиляря с глас на капитан, пресипнал от южните пасати. С енергична ръка той отхвърляше страниците, сякаш прелистваше вкоравен от морска сол корабен дневник, и сегиз-тогиз се придържаше за трибуната, както кормчията се държи за руля, подмятан от вълните на ветровити тропици.

Като слушаше словото на застаналия до трибуната мъж, Мартин си представяше как Есеиста след малко ще снее самото си, запотен от притеснение, и седналите до него ще видят как прорязват ризата му снежнобели, остроръбни ангелски криле, леко се раздвижват, готови за полет, а старецът, стиснал лакти, се мъчи да ги укроти, защото чувства, че ще полети под тавана, неудобно отпуснал нозе (може и обувките му да се изхлузят), и насядалите в залата ще видят как изчезва в небето с тесните си неизгладени панталони...

Ах, тия юбилеи! Имаше години, когато тяхната треска така обхващаше знайни и незнайни селища, дали първа глътка въздух на някой свой знаменит земляк, както някога треската за злато беше обхванала заледените пространства на Аляска. И тръгваше някой Джек Лондон да търси златната жилка на своето минало през есенни равнини, из които се лутат край разхвърляни щайги ученици, с трепет чели строфите на поета, който седи до шофьора на автобуса и съзерцава милите на сърцето му родни картини, а зад него тихо разговарят почитатели, тръгнали да засвидетелстват уважението си към оня, който е сложил в джоба своята последна стихосбирка, а до седалката – няколко щайги, за да донесе в столицата дълго съхнало под стряхата мискетово весло, дочакало най-сетне завръщането на блудния син...

В препълнената зала на едно градче Мартин Калинов, дошъл с такава шумна група от почитатели, видя лозунг: „Слава и чест на нашия земляк! Да следваме неговия пример!“ Землякът седеше с олисяло чело под нажежените прожектори, светкавиците на фотоапаратите заслепяваха очите му и той с неудобство поглеждаше към разкошно изписаните думи, които величаеха неговия

пример, защото преди година беше изпратил в старчески дом самотната си майка, дошла да живее при него в столицата...

На друг автор, възпял в обичана от читателите повест детските си години, когато е бил овчарче, земляците подариха агне с черна каракулска кожа и с бяло герданче на шията. Агнето блееше, риташе в ръцете на оня, който беше удостоен да го поднесе на автора, и когато юбиларят го пое с усмивка, въпреки че му беше неприятно да си спомня за своето пастирско минало, агнето потрепера от смущение и по ушития специално за празника костюм на госта потече тънка струйка и лъсна на пода...

Четвърти юбилар, раснал под южното слънце на мелнишките свлачища, след като се убеди от приветствията, че от Орфей го отличава единствено това, че няма в ръката си арфа, и след като беше увенчан като древен Пан с изплетен от ръката на една нимфа венец от лозови пръчки, реши да почерпи цялото градче. Сложиха на улицата бъчва с мелнишко вино и той собственоръчно написа с тебешир на нея:

„От тоя елексир на Дионисий
като от стих сърдечен ти пийни си!"

Това беше откъс от една любима на читателите негова книга, която той подари в полунощ, в най-разкошната стая на хотела, на увенчалата го с лозови пръчки нимфа...

Есеиста не сне самото си и крилете, които докладчикът пришиваше за раменете му с конците на ласкателствата, останаха притиснати от хастара на неговата станала легендарна дреха, с която бе трил облегалката не на един стол в президиумите през своя дълъг живот. Той се изправи, усети, че краката не го държат и се улови за ръба на масата, като повлече покривката с треперещите си пръсти, после бавно тръгна към трибуната. Мислеше да благодари само с няколко думи за оказаната му чест, да поеме цветята, които бяха приготвили да му поднесат – за него цветята винаги са били по-красноречиви и от най-сладкодумния оратор, – и после да се прибере у дома, да се отпусне на леглото, защото тоя напрегнат ден твърде го измори, и да слуша как заплъщелият дъжд отмива изречените думи – толкова много думи! – и остава истината за неговия живот: гола и ръбеста като небрежно направената мозайка на балкона.

Реши да постъпи така, но друг глас му говореше, че може да няма вече такъв празник в неговия живот, защото ремонтът на един театър понякога продължава години, а човек не знае кога ще се скъса нишката, и Есеиста посегна към джоба, където лежеше словото, специално написано за отложеното тържество в храма на Мелпомена, изглади с длан листчетата, сякаш се боеше погледът му да не се спъне в някоя гънка – и зачете.

Насядалите в залата с внимание слушаха неговия разказ за годините на детството, за скъсаните сандалки, с които е ходил на училище, за обичта на детето от бедната покрайнина към книгите. Не пропусна да спомене своите родители – бедни хорица, съсипвани от труд и грижи, – благодари на ония, които са го повели по трънливия път на словото, и когато достигна до най-съществената част на своята изповед, гласът му затрептя от възмущение:

– Знам, че моето скромно дело не е достойно за вниманието, с което ме дарявате – каза тихо той. – Знам, че вие славите повече, отколкото е нужно плода на моята нива, защото искате нашата земя къмилница да има още един достоен оратор. Благодаря ви!

Орачът посегна да избърше челото си. Дланта му се измокри от студена пот.

– Аз обричах своите нощи на белия лист – продължи Есеиста. – Но сега разбирам, че безплоден щеше да бъде моят труд, ако не чувствах до себе си вашия дъх, ако ръката ви не направляваше перото ми, когато търсех път към думите. Благодаря ви!

Към кого се обръщаше той? Към паметта на отдавна починалите си родители? Към музата – неизменна спътница на неговия живот? – питаха се събраните на тържеството жители на крайния квартал, защото не можеха да допуснат, че с тая чест е удостоен техният скромнен съгражданин, ръководителят на пишещите братя, който така вдъхновено ги преведе по осеяния с лаври път на стария литератор и сега смутено стана и се поклони.

Само Мартин не се мъчеше да търси отговор на тоя въпрос. Той знаеше, че Есеиста е подготвил словото си за другото – отложеното тържество, където е отредено видно място на оня събрат по перо, който закачва ордените на реверите и подрежда – в първата редица или в края на литературния легион, където са дребните, развлечени редници – тружениците на словото. Дългият живот на Есеиста беше го научил, че от ласкателството никога не се губи. То е стълба, понякога поскърцваща, с изтрети стъпала, но тя винаги води нагоре ...

— Благодаря за вашето великодушие! – вдигна поглед Есеиста, сякаш търсеше в пространството образа на чакания събрат по перо с надеждата, че той ще се зададе, научил за скромното квартално тържество, и ще тръгне между редиците, понесъл кутийката с ордена. Но вратата, зад която плющеше дъждът, си оставаше все така затворена.

Усети, че погледът му се замъглява. Намести очилата, но думите не се подредиха отново върху белия лист, а се разпиляха като тъмни зърна по него, хлъзнаха се и той усети как се изсипват върху неговите обувки... Писък прониза ушите му, сякаш в далечината протяжно изсвири влак. Той се залюля, искаше да извика: „Чаша вода...“, но не успя да каже нищо, само хриплив стон заседна в гърлото му и като видя за един миг тавана с крушката, която му се стори като орден, закачен за ревера на бетонния хангар, залитна и очилата отхвъркнаха. През мъртвешката белота на погледа му пробягна сепнатата зала и той се строполи на пода.

А навън дъждът плющеше, сякаш аплодираше края на една тъжна пиеса, която нямаше да се повтори вече...

МАРТИН КАЛИНОВ МИСЛЕШЕ, че след дългото боледуване преди няколко зими, когато поледицата го държа цяла нощ в планинското дефиле, ще забрави пътя към болницата и никога вече няма да тръгне по алеите, нашарени от сенките на дърветата, няма да прекосява дългите бели коридори с дъх на карбол и с потискаща тишина; мислеше, че никога вече няма да се разхожда из широкия двор на болницата в неделните следобеди, когато дошлите на свиждане нареждат на тревата дълги трапези и неудобно присвили нозе обядват, обградили оня, който с мъка дъвче подаденото му парче баница и зиморничаво свит в болничния халат, се старае да изглежда весел; мислеше, че ще се радва на разкошно разцъфналите дървета не от прозореца на болницата, а през стъклата на автомобила, който го носи край кипнали, сякаш смеещи се с пяната си реки, и край розови, издути от вятъра ябълкови фиданки; мислете, че чучулигите, които чу онзи

ден в опушената покрайнина на града – кристални камбанки, чийто звън едва се долавяше в небето – му предвещаваха щастлива пролет, а се случи друго...

Той вървеше сега към болницата, набързо сместил в чантата необходимите вещи и држката се връзваше в пръстите му от тежестта на книгите, чиито токове издуваха олющената кафява кожа. Вървеше с предчувствието за неотвратима беда и то го следваше неотстъпно, както сянката му, по засиялата от юнското слънце земя.

Сутринта, когато му позвъниха по телефона от болницата и му съобщи, че на обяд трябва да заеме определеното легло на втория етаж в познатата четиринадесета стая, той разгръщаше току-що получения вестник. Погледна часовника – беше девет. Оставаха му само няколко часа до мига, когато щеше да поеме към трамвая с предчувствието, че може би никога вече няма да се върне у дома – и той се зае припряно да приключи онова, което все още не бе успял да завърши. Отиде да се избърсне в банята и тъй като бързаше, се поряза и дълго не можа да спре кръвта. Това му отне половин час. Докато да се облече и да прибере в гардероба ненужните вещи, разхвърляни по столовете, часовникът вече показваше десет. Спомни си, че за следващата седмица беше обещал преводи на стихове за едно списание и седна да ги препише, като бъркаше буквите. Когато чисто преписаните страници вече лежаха на масата, часовниковите стрелки показваха единадесет.

Мартин усещаше как безмилостно изтичат зрънцата от някакъв невидим пясъчен часовник, как струйката им се поклаща като златна нишка, с която не можеш да завържеш изчезващото време, как долу расте шаващият конус на изгубените мигове, а горе остава още една шепа пясък, на чието място след малко ще има празно, глухо пространство – и за първи път в живота си Мартин се сепна от онова чувство, което изпитва астматикът в минути на криза – не достига глътка въздух: мятат се като риба, широко отворил уста, небето те гледа с безразличие. Въздух за птицата, въздух за червея, въздух за змията – а за тебе няма една-единствена глътка... На него, който безразсъдно беше пропилявал много дни и нощи, и беше си мислил понякога с досада как бавно тече времето, сега не му достигаха ония последни зрънца от пясъчния часовник, които му се струваха безценни като бисери, но той не можеше да ги задържи в дланта си... Лекомислено ли пилееше часовете си оня, който разговаряше с момичето в градината, подпрял велосипеда на пейката, или той беше надарен от природата с безкрайно време? Мартин погледна часовника. Миговете бягаха като разтревожени мравки. Оставаха само няколко минути до уречения час и той усещаше как недовършените неща се търкалят като снежна топка по стръмнината, как расте нейното димящо валмо и след миг лавината ѝ ще го помете.

Кучето, което в утринните часове се плетеше из краката на Мартин и гальовно го докосваше с мократа си муцунка (това беше покана да излязат и да се разхождат в градината), сега стоеше до вратата с отпусната опашка и го гледаше с тревожни очи. От тоя благ, тъжен поглед Мартин разбираше, че ако имаше сила, кучето за нищо на света не щеше да позволи на смутения си стопанин да прекрачи прага на своя дом и да тръгне към неизвестността. Но то нямаше власт да заръмжи срещу изчезващото време и да прогони с лай неговите фатални мигове. То стоеше безпомощно и когато Мартин се наведе да целуне за сбогом златистото челце, кучето му направи път да мине, легна до вратата и бравата пронизително изщрака, сякаш някой извъртя огромен камшик над главата на оня, който бавно заслиза по стълбището.

Точно в дванадесет часа Мартин беше на трамвайната спирка.

Влезе в болничната стая. Вратата го посрещна с тънко скриптене, както в оная зима, когато за пръв път прекрачи нейния праг. Тоя звук проехтя бодро в тишината на белите коридори и човекът, който лежеше до прозореца, отметнал одеялото, защото му беше топло в юнския ден, се обърна да види новодошлия.

Мартин срещна погледа на едър, кокалест мъж, чието отслабнало от болестта тяло се очертаваше под зеленикава пижама. Лицето на стареца беше с отпуснати бузи, грубо изсечено, с воднисти торбички под черни като въглени очи, край които се спускаха отвесни бръчки и набраздената от тях кожа приличаше на глинесто свлачище, издълбано от дъждовна порои.

Вместо да стане и да поздрави новодошлия, непознатият се надигна от възглавницата, в която беше вдълбана едрата му глава с венец от редки сиви коси край ушите, наведе се под леглото, взе оттам един цилиндър от тъмна коприна, подобен на ония, които Мартин беше виждал в ръцете на цирковите фокусници, и като запретна ръкавите на пижамата, с дългите си пръсти започна да шава в сребристата глъбина на цилиндъра. След минута там се чу пърхане на криле, ръката на непознатия се отмести и от черния цилиндър излетя едно врабче – разрошено и опушено, сякаш бе лежало не в белоснежния хастар на коравата шапка, а в кюнеца на отдавна непочиствана печка. Врабчето се вдигна към тавана, удари се в единия ъгъл на стаята, после се блъсна в прозореца, помислило, че неговата прозрачност му обещава безкрайността на небето, и разбрало, че е пленено, отново започна да кръжи над леглата и да търси пролука към градината, която зеленееше зад балкона.

– Това е моят поздрав към вас – каза човекът с дълбоко набраздените бузи. – Аз съм фокусник и извиках врабчето да ви посрещне. Вижте го как се блъска по стените и търси изход. Ще го намери ли? Щом вярва на крилетите си, няма да остане дълго тук. Някой ще откряне вратата и то ще се промъкне през цепнатината или ние с вас ще го съжалим и отворили прозореца, ще го пуснем... Аз дълги години работих в цирка – продължи фокусникът. – Мъчех се да веселя хората, да ги смайвам с моите фокуси, да съхранявам в душата им усещането, че чудото е край тях. А има ли чудо, има и надежда... И взех с мен тоя цилиндър, който ме е съпровождал цял живот, за да не забравя и аз, в тежки мигове, че чудото винаги може да се случи ...

Той тръгна да отвори прозореца. Стаята се изпълни с мириса на цъфналите дървета. Врабчето усети в тоя полъх призива на безкрайните пространства, направи един тържествен кръг над двамината мъже, които го гледаха развълнувани, и изчезна над върхарите със своите опушени криле, изведнъж станали златни от юнското слънце.

– Вашата е лесна – каза Мартин. – Можете да примамите болката, свита като змия в цилиндъра, да я стиснете с два пръста и да я запратите през балкона... Аз не владея тая тайна. Аз съм преводач. Служих цял живот на думите. Вземах ги от единия бряг на реката и като Харон ги пренасях на другия. А сега може и самият аз да седна в лодката на безмилостния старец и да чуя удара на веслата му...

– Аз познавам малките чудеса – отговори фокусникът и се наведе да сложи цилиндъра под леглото. – Големите чудеса са подвластни единствено на съдбата.

Той легна, надигнал с едрите си колене одеялото, загледа се съсредоточено в тавана, сякаш разчиташе по пукнатините на мазилката някакви

тайнствени знаци, той унес продължи няколко минути и по равномерното дишане на непознатия Мартин разбра, че той заспива.

Тежка глава на сфинкс беше се врязала в белотата на възглавницата и загадката на един непознат живот я изпълваше е меко, тайнствено сияние...

Дългите вечери преминаваха в разговори. Може би затуй, че бяха затворени между четирите стени на стаята, двамата спътница в страната на болката, както бе писал Мартиновият приятел Ееепта в една от своите книги, с особено удоволствие си припомняха за свои пътувания, за срещи и раздели, разказваха си весели случки и се смееха до мига, когато санитарката, сложила пръст на устните, влезеше в стаята и им припомнеше, че вече е време за сън.

Лампата над главите им, със закръжили край крушката дребни сини пеперуди, угасваше, но Мартин дълго още чуваше пърхането на крилцата. После наставаше тишина, прилична на дълбока вода, по чието дъно бе утаено бавно, протяжно жужене на шурци. То се счеждаше от светлините на селата по отсрещните хълмове, от бавното полюляване на тополите, от съзвездията, които сякаш вървяха на пръсти по небето, за да не разбудят заспалия свят...

Фокусника навярно чуваше други шумове и гласове, защото лежеше с напрегнато лице и на Мартин му се струваше, че непознатият мълчешком, в душата си, разговаряше с невидим човек, който му задаваше своите въпроси. Тоя разговор протичаше тайно до мига, когато сънят натежаваше по клепачите и стаята се огласяваше от тихото дишане на човека до прозореца. Той потъваше в съновиденията с тежкото си тяло, сякаш го поглъщаше дълбока трева, която се затваряше над него с шумоленето на внезапно разплискана вълна, и Мартин си мислеше, че Фокусника ще остане така до сутринта, обгърнат от тайните блаженства на мрака, но само след миг чуваше шепнешком изречени думи, в които долавяше смущение и уплаха. После гласът ставаше рязък, сричките се накъсваха и скриптяха като размърдани камъчета под нозете на забързан човек. Невидимият участник в тоя разговор навярно не се оставяше да бъде поставен на колене и като изричаше със стиснати устни своите въпроси, очакваше отговорите от спящия. В такива минути гласът на Фокусника ставаше тих, умолителен, и ако Мартин запалеше лампата, сигурно щеше да зърне в очите му уплаха и безпомощност...

С кого разговаряше тоя човек през дългите нощи? Дали внезапна треска разкъртваше неговите думи и ги влачеше по дъното на съня, както реката влачи потракващи камъчета, или в тия часове при него идваше Изкусителя, на когото може би беше продал душата си, за да получи магията на чудото – и господарят искаше от него своя данък?... Тежък беше разговорът с него и думите на Фокусника свистяха мъчително, сякаш нечия ръка го стискаше за гърлото... На сутринта Мартин си мислеше, че няма да зърне вече под леглото цилиндъра на Фокусника, прибран от гневния нощен посетител, но виждаше, че шапката лежеше там, катурната от неспокойно мятания се в леглото човек, и сребристият ѝ хастар ослепително светеше от изгрялото слънце.

Значи договорът с Изкусителя не беше разтрогнат...

Фокусника ставаше, разкършваше снага, от което ставите му скриптяха, сякаш бяха метални, и тръгваше да се разходи из стаята, като стъпваше внимателно, опипом, сякаш нощният гост беше посипал по пода ситно натрошени стъкла.

В следобедните часове се разхождаха из двора на болницата.

Липите от двете страни на алеята бяха цъфнали и техните кичури трептяха, а на Мартин му се струваше – димяха – от зажужалите в тях облаци пчели. Ранното лято, което тичаше като момче край фонтаните на отсрещния парк и береше стипчиви ябълки, по чиито връхчета още личеше засъхналият цвeтeц, прескачаше оградата на болницата, свирукаше с глас на скорец под отворените прозорци, вземаше скрито в джоба огледалце и пращаше във всички стаи игриви слънчеви зайчета. Болните, разкопчали дългите си халати, които се издуваха от свежия вятър, вървяха по плочниците край болницата, говореха си с необичайно весели гласове и като ги гледаше, Мартин си мислеше, че животът го е събрал тук с пътници от един влак, чиято последна гара може би не е далече, но малцина от тях си представят в изпълнения с уханието на липите юнски ден, че навярно в края на гората, където се издига стената на тополите, релсите на въображаемия влак изведнъж обрасват с трева, погълнала ги като бездънна мътнозелена вода... Всеки може би се надяваше, че ще слезе на по-предната гара, където не стои безпощадният железничар и ако там няма музика, която посреща ощастливените от съдбата, може би на перона стои дете, което държи цветя, и взели в ръката си, още с дъх на лекарства, някое леко като пеперуда лале, ще си тръгнат към дома, отвикнали да носят толкова леки, гладко хлъзгащи се по раменете домашни дрехи... Дори старците, които неведнъж през своите безсъници бяха виждали черния железничар, сега мислеха така.

Най-весел от всички изглеждаше Фокусника. Той крачеше енергично, халатът се отмяташе с плущене от едрите му колене, а набразденото лице сияеше от прашеца на прецъфтяващите липи. Като го гледаше, Мартин не можеше да допусне, че това е същият човек, който нощем бълнуваше и със стиснато гърло търсеше думи да отговори на невидимия събеседник, приведен над леглото му с безпощадните си въпроси.

– Имах един приятел – говореше Фокусника. – Беше пчелар. Виждал съм го да се разхожда между кошерите, придружен от рояк пчели, както един владетел върви, обкръжен от своята свита. Той ми е казвал, че се бои, когато снесе мрежата от лицето си, пчелите да не разберат по очите, че душата му е смутена от направена някому злина, и винаги отива при тях, озарен от мисълта за едно хубаво дело... Тоя човек беше избрал пчелите за свой бог и сигурно тяхното кръжение беше неговата молитва...

– Хората измислят своите богове, за да има към кого да обърнат душата си – каза Мартин. – И да знаят, че едно всевиждащо око бди над техните добри и лоши дела. Едно око, което може да възпира и наказва ...

– Аз нощем гледам през прозореца вечерницата, която е за мен окото на вселената, и преди да заспя, се питам денят ми беше ли достоен за светлината ѝ, с която ме дарява небето? Ако съм направил на някого дори най-малката добрина, знам, че небесното светило ще забележи това.

– Звучи като приказка ... – усмихна се Мартин.

– Но тая приказка ме връща към чистотата на детските години – продължи Фокусника. – Тогава чудесата, бързо отлитащите чудеса, не бяха в цилиндъра, който виждате под болничното ми легло... И аз обрекох душата си на оня, който може да съхрани у мен тайната им. И не помислих за онова, с което трябва да му заплащам...

– Всички сме обрекли душата си някому. Жалко е, когато разберем, че това е Лукавият...

Слънцето се накланяше над планината и дърветата постилаха по двора дългите си сенки. Нозете усещаха тяхната мекота, просторът сияеше и само

сивите стъпала на болницата подсказваха на поелите към своите стаи, че болката е забравена само за малко и идва нощта – времето на нейното неумолимо владичество.

Една сутрин в стаята влезе лекарят. Не се пошегува, както винаги, не разказа наскоро чут анекдот, който го караше да се смее, отметнал назад глава, с потрепваща адамова ябълка и със засияли, ситни като на гризач зъби. Мартин забеляза, че лицето му е съсредоточено и сянка на умора или на размисъл скрива веселите искрици, които винаги излитаха изпод плътните вежди и догонваха думите му, когато откряхнеше вратата на болничната стая и тръгнаше към леглата. Тая сянка не изчезна от лицето на лекаря и тогава, когато той мина край прозореца и светлината на утрото се плъзна по скулите му.

– Калинов, какво беше казал поетът – рече той, когато седна до Преводача и погледна одеялото, върху което се очертаваха бледите му ръце с нервно потрепващи пръсти. –

„Вървим по цветовете на живота
и не усещаме, че върху нас
се спуска с чезнещия птичи глас
и сянката на нашата Голгота...”

Припомних си ги вчера, когато разлиствах една стара антология... Ако ги бях прочел преди тридесет години, щях лекомислено да затворя страницата и да се усмихна: „Каква ти Голгота, когато всичко край мен цъфти и се смее”, а сега понякога опипвам челото си, за да разбере къде ще се намести тръненият венец, когато дойде часът на изпитанието...

Мартин беше свикнал да слуша от него шеги. Тия думи, които правеха лицето на събеседника му тежко и неподвижно, надвесено над леглото като мраморен къс, който всеки миг можеше да се строполи върху него, го караха да търси друг смисъл в изреченото и той разбираше, че наближава часът, когато и той самият ще тръгне по сянката на своята Голгота със смачкания болничен халат и с мисълта, че може би една искрица надежда все още мъждука в цилиндъра на Фокусника, катурнат под съседното легло...

– Ще се видим утре на разсъмване в операционната ... Всичко ще мине като насън – каза лекарят, тежко се надигна от леглото и то изскриптя, сякаш някой го хлъзгаше по пода – към прозореца, зад който духаше свеж утринен ветрец, и Мартин усещаше, че ако след минута не успее да откряхне стъклата, ще се просне на пода със стегнато от спазъм гърло.

Цял ден мълча, загледан към прозореца. Навън весело и безгрижно се боричкаха птичета и ронеха сухи, дълго задържащи се във въздуха изкорубени шушулки от прецъфтелите липи. Щурците в отсрещните ливади жужаха така тънко и протяжно, че ушите му, привикнали на тая мелодия, я приемаха като особена, ароматна лятна тишина. Из нея изпиташе звънтене на коси – отсрещният баир с пепелявите си откоси приличаше на момчешка глава, грубо остригана с ножици – или се чуваше как потракват чиниите в столовата, където подреждаха масите за обяд. Дъх на хляб, на прецъфтяващи липи, пролайване на далечно куче, съскане на маркуч в ръцете на градинаря, който поливаше розите в градината – това бяха обикновени, изчезващи мигове от живота, на които Мартин друг път не беше обръщал внимание, а сега те му се струваха като тайна на битието, в която не бе смогнал да проникне, да осъзнае нейното величие и надарен сякаш с нови сетива, болезнени като отворена рана, той гледаше тоя обикновен и странен свят и се мъчеше да пропъди мисълта, че завинаги се прощава с него... Фокусника, който

във всички мигове на потиснатост намираше думи да го разсее и развесели или търсеше в шумолящото под пръстите му дъно на цилиндъра тайна, която да възкреси, сега лежеше унесен в дрямка или в размисъл, и коленете му бяха надигнали одеялото като сипей, по който се стичаше сухата струйка на неговото мъчително дишане.

Вечерта рано угасиха лампата. Мартин мислеше, че ще заспи, но сънят не идваше.

Шумовете на града достигаха до него бавни и глухи. Те му приличаха на вълни, които се плискаха в подножието на болницата, засветила с прозорците си като тежък, закотвен в пристанището на нощта кораб. Струваше му се, че чува ритмичните звуци на моторите в трюма, че долавя стъпки по палубата и едно протяжно скриптене му подсказваше, че котвата може би се вдига и след малко корабът, направил голям завой в пристанището и разплискал широки, дълговидни вълни, ще поеме на път – към безбрежните пространства или към подводната скала, която чака, за да се вреже в него...

Корабът не тръгна. Той само леко се поклащаше от ударите на прииждащите вълни и това унасяше Мартин.

Видя светлинка, която се луташе в полумрака пред него. Отначало помисли, че е светулка, кой знае как попаднала в заспиващия град, после, като се взря по-внимателно, разбра, че пред него блещука око на плъх, може би изпъзлял из дълбокия трюм. Плъхът стоеше до ръба на шкафчето, отпуснал дългата си, гола опашка, душеше въздуха и не отместваше поглед от Мартин. Преводача също го гледаше съсредоточено и се мъчеше да отгатне за какво е дошъл нощният гост.

Чу се шум на вода, която шуртеше от прогнил воденичен улей. Запляскаха метални перки и над тях се обади със скриптене мелнично колело.

Мартин усети хладината на плисналага го вода, вдигна глава – мократа коса беше залепнала за челото му – и разбра, че се гмурка в разпенените води под воденицата до своето родно градче, а край него, прилепени до темелите на мелницата, най-добрите му приятели бъркаха в подмолите. Хванали някоя едра червенопера риба, която ги пляскаше по бузите и се мъчеше да излети из пръстите им, те я подаваха на Мартин. Торбата, метната през рамото му, се пълнеше. Рибите подскачаха, бъртахта се една в друга и той усещаше с гърба си тяхната дълга агония.

А когато пое най-голямата риба и се изправи, за да я пусне в торбата, Мартин видя, че на гредата над него се е сгушил плъх с отпусната опашка – като оня, който сега стоеше на нощното шкафче. Опашката беше сива, олющена, цялата облепена с гъст пърхут. Стоеше и го гледаше с пронизващите си очи. Мартин се готвеше да извика от страх, да хвърли торбата с рибата и да изпъзли по брега на реката, защото още от малък изпитваше погнуса от плъховете, но остана смълчан на мястото си, съобразил, че викът ще издаде него и приятелите му, дошли да ловят под воденицата забранената риба – и току-виж, че иззад улея надникнал оня, когото наричаха Горския цар – страшилището за прекрачилите прага на закона риболовци, – току-виж, че се появи той със своята зелена, царствена като корона фуражка, чиято козирка и кокарда са лъснати с рициново зърно, и опрял лакът на прогнилия улей, бавно сваля карабината от рамото си...

Тия мисли на Мартин сякаш повикаха бедата и когато той, чул стъпки, се обърна към ставилото, видя, че по него върви не някой друг, а самият Горски цар...

„Да бягаме!“ – изрече на един дъх Мартин, сне от гърба си торбата с мъртвите риби и като я запрати в забушувалата вода, хукна, сподирян от своите приятели.

Но Горския цар ги присрещна от другата страна на воденичната вада, стиснал под лакът карабината, и им кимна с пръст да го последват. Край воденицата растяха високи върби с изкорубени дънери и със сребристи, затрептели от вятъра листа. Момчетата застанаха сред тях, сякаш оградени от маслините на Гетсиманската градина, и в очакване часа на изпитанието гледаха тъмното око на насочената към тях карабина.

– Кой от вас лови рибата? – процеди Горския цар през едрите си като бобени зърна зъби.

Мартин млъкна. А другите в надпревара се оправдаваха, че са дошли само да се изкъпят под воденицата.

Очите на застаналия отсреща им, чиято козирка лъщеше ослепително, се наляха с гняв и студенина, сякаш всички подмоли на реката се плиснаха в тях, и той повтори:

– Кой от вас лови рибата, питам? Не сме се събрали тук да се шегуваме...

Настана дълго млчание. Вятърът свистеше в дулото на карабината. Тогава момчето, което Мартин най-много беше обичал, приближи към него и той усети на челото си студената му целувка.

– Вие можете да си отивате... — каза Горския цар и така стисна Мартин с черните си, изкривени като ковашки пирони пръсти, че лакътят му изпука...

Събуди се. Беше лежал дълго на ръката си и тя тръпнеше, сякаш по нея пълзяха мравки.

На изток небето избеляваше. Това беше тънка ивица, едва забележима над катранено-черните върхове на тополите, която подсказваше, че безкрайната нощ скоро ще отстъпи мястото си на дрезгавото зазоряване, а след това през процеците на облаците ще нахлуе неудържима светлина.

Настъпваше часът, когато повеждат осъдените.

Мартин беше чел как ехтят стъпките на палачите в коридорите, как скриптят ключалките, как обречените се надигат, повлекли по пода своите вериги, и техният вик: „Сбогом, другари!“ се блъска в стените, сякаш търси изход, но всички врати са заключени.

Мъчил се беше да отгатне какво чувствуват тръгналите към своята гибел: страхът ли надделява над всичко, самообладанието ли, или чувството за достойнство? Сега той сам изпитваше това. В него се бореха тревожното очакване и страхът, мисълта за края и надеждата, че може би не всичко е изгубено... Навярно затова, че бе спал съвсем малко, с тревожни видения в съня си, той се чувствуваше странно бодър, олекнал, с глухи шумове в ушите, каквито беше усещал в часовете на голяма преумора в казармата след нощното караулене.

Гънките на одеялото пареха тялото му. Мътилката на утрото сякаш се изцеждаше не от небето, а от душата му и той усещаше как всичко у него се избистря – страхът, очакването, болката, надеждата, – как дори най-лекият полъх на вятреца се усеща от цялото му същество като докосване на острие по оголен нерв.

Слухът му долавяше всички шумове на прииждащото утро: бавното дишане на Фокусника, който тая нощ беше пощаден от своя събеседник и спа тежко и непробудно, почукването на тъмните листа по прозореца, в което се примесваше протяжното изсвирване на влак, съсъка на маркуча в градината, чиято струя обливаше сънените още цветя.

И в тия шумове изведнъж се вряза тропот на обувки в коридора.

Стъпките приближаваха стаята на Мартин, от стените отскачаха ламаринените късове от тяхното ехтене, падаха с трясък по пода и когато ключалката изскърца, Мартин се изправи до леглото, разбрал, че е настъпил часът на изпитанието.

Влезлият мъж с походката и с фигурата си му напомни за Горския цар. Беше плещест, набит, сякаш издялан с недобре наточена брадва, оставяла ръбове по чворестото стебло, с ниско остригана коса, под която главата изглеждаше тежка и заоблена като речен камък.

– Вие ли сте? – погледна го той с присвити очи и изрече името му. – Пригответе се да тръгваме. Количката е до вратата...

– Аз съм готов отдавна – наметна се с халата Мартин. – Но защо е нужна количка? Както виждате – мога да вървя...

– Така ми е наредено! – приближи се до него дошлият и го стисна за ръката със същите железни пръсти като на Горския цар. Боеше се, навярно, че наметнатият с халата, безпомощно застанал в полумрака човек, ще му се изплъзне.

И тогава спящият на съседното легло се размърда, отбута одеялото и тръгна с боси нозе по пода. Неуверената походка подсказваше, че още сънува. Клепачите му бяха прилепнали и той вървеше с протегнати ръце, като слепец, за да не се удари в масичката до стената.

Фокусника си пое дълбоко дъх и гърдите му изхрипяха, сякаш вратата зад гърба на току-що влезлия се затвори. Леко пламъче озари устните му, като че ли до тях се докосна светлинка на запалена кибритена клечка, после дишането му разпали това огнено езиче, то се разрасна, закълби се пред него и Мартин видя как от гърлото на сънения човек започнаха да избликват пламъци – леко надиплени, прозрачни като пламъците на варниците, които нощем, през годините на неговото детство, светеха с циклопските си очи в подножието на хълма...

Стените на стаята засияха, обхванати сякаш от пожар. Още миг – и леглата щяха да пламнат, щяха да задимят повехналите цветя във вазата на масата, да се загърчи боята по опушените врати и обхванали прозорците, пламъците щяха да запълзят към горните етажи...

Оня, който имаше осанката на Горския цар и все така държеше с металните си пръсти ръката на Мартин, за да не изтърве своята жертва, направи крачка заднишком, като не изпускаше от погледа си човека, обхванат от пламъци, дръпна Преводача и когато усети зад гърба си мълчанието на коридора, тръшна вратата.

– Асансьорът е тук! – посочи той към едно засветило прозорче.

– Искam да повървя пеша... – отговори неговият спътник.

Тръгнаха по коридора, който повтаряше с ехтене стъпките им.

Мартин си мислеше, че всички врати на стаята сега ще се откренат и сънени очи ще надникнат да видят кого отвеждат, но никой не се показва. Еднички сенките на двамината се хлъзгаха по стените, падаха по пода и приближаващите лампи отново ги изтягаха към тавана.

Стигнаха до стълбището и поеа към втория етаж. Мартин докосваше металния парапет и усещаше как студенината му го пронизва, но тая тръпка, която друг път би го накарала да дръпне ръката си, сега изпълваше душата му с непознато вълнение. Мислеше си дори, че ако парапетът като острие на бръснач

резне пръстите му, той пак няма да ги отдръпне, за да не се лиши от усещането, че чувства, че го пронизва хладна тръпка, че го боли.

Това бяха признаците на чезнещия живот, чиято стойност той за първи път разбираше сега, тръгнал по стълбището, което се виеше към невидимите глухи етажи и сякаш нямаше край.

На следващата площадка видя фотьойл и на него – книга. Някой, чел тук вечерта, беше я забравил. Тя напомни на Мартин за етажерките в неговия дом, за отдавна недокосваните страници. Поиска му се да надникне в непознатия том, да усети миризмата на хартия и на печатарско мастило, която винаги му бе напомняла за най-хубавите мигове от неговия живот и която навярно никога вече нямаше да усети, но закрачилият до него, стиснал ръката му, продължаваше да върви все така напрегнато.

Бързаше.

През прозорците на третия етаж Мартин видя върхарите на дърветата, които тънко розовееха от зазоряването. Извивката на стълбището замалко ги задържа пред очите му и след това те изчезнаха, сякаш избликващата над хоризонта светлина разми контурите им и тяхното гъсто мастило се стече долу, по тревата на градината.

Мартин се задъхваше от изкачването. Толкова висока ли беше тая Голгота, за която вчера му спомена лекарят? И защо не усещаше върху раменете си тежестта на кръста? Гърдите му едва поемаха утринния въздух, който свистеше в ноздрите и го пробощдаше с хиляди скрежни иглици. Навярно така изхвърлената на пясъка риба жадно помръдва с хриле, усетила изплъзващите се мигове на живота...

И ето най-после пред него се ширна залата, където го очакваха. Светлината тук беше толкова силна, че заслепи очите на Мартин. Един пламтящ водопад бе пробил тавана и заливаше с тревожно мълчание операционната маса, наредените до нея скалпели, чийто метал светеше като нажежен, и облечените в бяло хора, които стояха по средата и нещо си говореха, навярно весело, защото гърбовете им помръдваха от избликналия смях.

Когато чуха стъпките на току-що влезлите, те се обърнаха, с помръдващи под слугести ръкавици пръсти, и Мартин видя лица, скрити зад широки марлени маски (стори му се, че това са лица от още незасъхнал гипс), и единствено очите, които го гледаха съсредоточено над тия маски, му подсказваха, че трагичният хълм, за който се споменава в изречените от лекаря стихове, вече бе достигнат...

След минута, проснат по гръб, с лице към заслепяващата светлина, стегнат от ремъци, които се връзваха в ръцете и в краката му, Мартин усети в ноздрите си докосването на една свистяща маска. От нея избликваше дъх на мед и на цветя, а на него му се стори, че ръката на непознатия човек му поднася гъбата с оцет, за която се говореше в древната библейска легенда.

– А сега да си припомним годините, когато тръгвахме на училище и се учехме да броим – каза скритият зад марлената превръзка човек, — Едно, две три...

Мартин започна да повтаря след него, но усети, че езикът му не се подчинява, опита се да помръдне клепачи, но разбра, че избликващата от тавана светлина го е запечатала, и започна бавно да пада между етажите, които се помръдваха като меки облаци.

Той се спускаше през тях по-лек от шушулките на прецъфтяващите липи в градината, които беше гледал през прозореца на болничната стая. Спускаше се с неизпитвано досега блаженство и край него се ширеше огромна, непробродна, избликваща от небитието тишина...

ВИДЯ ПЪТ КРАЙ ПРЕСЪХНАЛА РЕКА с голи камъни, над които трептеше мараня, и с няколко тънки като слюдени люспи локви, където помръдваха сиви като праха на пътя пъпчиви жаби. Не знаеше накъде водят тия коловози, някога дълбани от колела на каруци и от порои, а сега, дълго нечували стъпки на човек, обхванати от трошлива като лишей трева, непознат му беше тоя път, но реши да тръгне по него, защото горещината го задушаваше, а речното корито с проблясването на своите локви и с ленивото помръдване на върбите по брега му обещавахе прохлада.

Усети със стъпалата си мекото докосване на праха, който беше дълбок и димеше след всяка негова крачка. Жабите изгледаха учудено с големите си очи самотния пътник, но не се помръднаха. Не отлетя и водното конче, кацнало върху лилавия цвят на един трън до завоя на пътя, където върбите проредяха и пред очите на Мартин се откри полегатата долина с ливади, окосени така ниско, че по песъчливата земя личаха дъгите на размахваните коси – широки полукръгове, които се догонваха на гъсти тласъци в маранята. Обади се сойка и той, проследил с поглед нейния лъкатушен полет, съзря в далечината високо самотно дърво.

Реши, че ще си почине в прохладата на неговата сянка, разляна като тъмно езеро в това пламнало от зноя поле – и тръгна нататък.

Когато приближи, разбра, че дървото е стар, напукан от гръмотевици и продълбан от кълвачи дъб. Съзря в сянката му хора – навярно бяха пастири, които обядваха. Те седяха в кръг и по помръдването на гърбовете им Мартин усещаше как им се услажда залькът от сиромашката трапеза.

Помисли, че обядват, а се излъга, защото в мига, когато те се обърнаха, за да отговорят на поздрава му, видя лица, скрити зад широки марлени маски, а над маските – очи, учудени от неговото неочаквано появяване.

Ръцете на непознати мъже, отпуснати на коленете, прозираха през жълтеникави, слюзести ръкавици. Струваше му се, че ако надникне в кръга, който се затваряше от приведените им тела, ще види върху тревата снежнобяла покривка и върху нея – скалпели: същите, които видя в онова утро, когато го водеха през сънните коридори на болницата. Надникна – и заслепиха очите му купчина брадви: така наточени, че остриетата им позвънваха от едва доловимия говор на приведените над тях странни хора.

Тогава оня, който беше най-близо до Мартин и чиито очи го гледаха трескаво и пронизващо, разбрал учудването на непознатия, заговори с приглушен от марлената маска глас:

– Ние сме театрална труппа от старческия дом в селото зад хълма. Репетираме пиеса за смъртта на дъба. И дойдохме тук, на самото място, за да разиграем сцената с неговата гибел...

Насядалите в кръг хора се раздвижиха и по тромавото им надигане – с усилие, което набръчкваше тъмната кожа на челата, Мартин разбра, че това наистина са старци, доведени тук в изпепеляващото пладне, от своята странна страст.

– Аз ида от много далече и спрях да поседна в сянката на старото дърво – каза Мартин. – Цялото поле е голо и изгаря от слънцето...

– Дъбът трябва да загине – продължи все така бавно и глухо човекът, през чиито очи, изпитателно присвити, сякаш гледаше самият Сатана. – Така иска Оня, на чиято воля ние безропотно се покоряваме...

Тия думи навярно бяха сигнал за действие, защото изправените край Мартин мъже се наведоха, всеки от тях избра една брадва и като опипваше дръжката ѝ докосваше острието, от което прозрачната ръкавица се прокъсваше и пръстите се показваха – тъмни и възлести, – заставаше до стеблото на дъба: широко разкрачен, с разкършени плещи, готов за удар...

А дъбът стоеше замислен, загледан към небето с очите на безбройните птици, сгъшени в клоните му, и не подозираше, че непознатите хора сключват край него своята верига, че опират рамо в рамо, за да няма пролука, за да няма път за спасение.

Първият удар проехтя и брадвата се вряза в напуканата кора на дъба. Вряза се и заседна, сякаш се запои за дървото. Замахналият мъж дълго се мъчи да изскубне своето сечиво и когато острието на брадвата със скриптене се изтръгна от клещите на чугуненочерната кора, той залитна и едва успял да се задържи ла краката си, пристъпи отново до дъба, плю на дланите си (слизестите ръкавици изскриптяха, когато стисна дръжката) и отново замахна. Тоя път острието отсече дълга треска, която прелетя над главата му, светна, когато прекоси границата на дъбовата сянка, и изчезна в небето.

Ударите се посипаха от всички страни.

Отначало дъбът не помръдваше, сякаш не ги усещаше. Само мравките тревожно защъкаха из пукнатините на неговото проядено стебло и един щиглец, учудено надникнал от хралупата, изписка, направи кръг над главите на секачите и се гмурна в гъстата шума.

Дъбът беше познал много бури, гръмотевици бяха го прогаряли чак до сърцето и сега можеша да понесе със снизходителна усмивка играта на тия актьори от театралната трупа на старческия дом, размахали своите брадви и изричащи като заклинание през марлените маски отдавна заучените си реплики. Щеше да им се усмихне опрощаващо и да продължи своя разговор с небето, ако не беше усетил в ритмичните удари не игра на вдетенени от старостта актьори, а настървение на души, в които се е събудил демонът на унищожението.

Дъбът се размърда, клоните му изпукаха и над главите на секачите се посипа дъжд от жельди. Старците спряха за миг, вдигнаха длани да се защитят от неочакваната градушка и като стъпваха по жельдите, които хрущяха под вехтите им обувки, отново, още по-плътно обградили дъба, замахаха брадвите. Треските летяха над тях и свистенето им ги настървяваше. Те вече не изричаха своите заучени реплики, а мълчаливо удряха така, както безпощаден човек удря своята беззащитна жертва.

Увереността в силата им ги разгореци, развесели ги, те започнаха да си подвикват, движенията им заприличаха на магически танец и понеже пот обливаше лицата им, започнаха с енергичен замах да хвърлят в сянката на дъба своите актьорски наметала, да снемат мокрите и приплеснати марлени маски и плътно пристегналите дланите им слугзести ръкавици, накъсани при ударите на брадвите.

Гъстата мараня, затрептяла над изпепеленото от сушата поле, изведнъж се отдръпна от очите на Мартин, сянката на дъба се избистри, изтъня, и като се вгледа в лицата на секачите и в техните старомодни, измачкани дрехи – с остри ревери и с размятвани от ударите широки крачоли, каквито се носеха в годините на войната, Мартин започна да открива познати черти под бръчките на непознатите преди миг хора, долови в ъгълчетата на изпръхналите им от жегата устни сянка на отдавна забравена усмивка и с учудване разбра, че тоя странен летен ден го е срещнал в непознатото поле, под самотния дъб, с малцината оцелели негови съученици, с които не беше се виждал почти половин век.

Те също бяха го забравили.

Актьорите от старческият дом стояха пред него с някогашните си абитуриентски костюми – същите, с които се събраха преди много години в читалищния салон на неговия роден градец – една шумна, обзета от неудържима радост лавина, която се спускаше по прашните улици, спасена от намръщените погледи на учителите, от поскърцването на чиновете, стиснали като букаи нозете им, от шумоленето на тефтерчето, когато преподавателят се навеждаше над страниците, за да избере поредната жертва и да я изправи пред черната дъска, неудържима лавина, спасена от закопчаната догоре, стиснала гърлото ученическа куртка – и озарена от едно бъдеще, пълно с неподозирани тайни и измами...

Ах, колко шумни и възторжени бяха последните дни, които изтичаха под гимназиалната стряха!

Абитуриентите закъсняваха за уроците и влизаха в клас, когато учителят вече беше започнал своя урок. Сядаха небрежно на чина, метнали крак върху крак, разкопчани, без бяла якичка на куртката, за което само преди месец можеха да си отидат у дома с намалено поведение... Момичетата идваха в клас със ситно накъдрени коси, като негърки, с блузки от посветващо целволе, под които се очертаваха наедрелите им, жадни за ласка гърди, и учителите, така строги допреди седмица, сега ги гледаха с опрощаваща усмивка... През междучасията рошавите гимназисти, вече захвърлили фуражките, не се криеха да пушат край мокрите стени на просмуканите от амоняк тоалетни, а съвсем спокойно димяха с цигарите си по гимназиалния двор и директорът, който само допреди няколко дни ги сепваше като палач, сега съвсем кротко прекрачваше прага на станалата им омразна сграда и се правеше, че не ги вижда...

Брадвите ехтяха. Старите абитуриентски костюми се гърчеха по гърбовете на секачите и треските продължаваха да свистят край лицето на застаналия до дъба пътник...

Мартин си спомни с какво вълнение очакваше абитуриентския бал.

Това беше първият голям празник в живота му.

Подготовката за него почна отдалече. Тъй като недостигаха пари да му ушийт нов костюм, пък и в ония военни години платове трудно се намираха, закърпиха лактите на едно старо сако, носено от покойния му баща – кафяв редингот, много тесен в талията, шит по журнал от най-известния майстор в градчето, – а панталона от неговата ученическа униформа – една развлечена дрипа от целволе, чиито издути на коленете крачоли лъщяха като полирани – майка му старателно изпра, изглади го и панталонът дълго вися в гардероба, очаквайки празника. По-труден беше въпросът с обувките, но близките на Мартин успяха да решат и него. Техен съсед издебна и уби кучето на един каракачанин, тайно го одра между смрадликите до кошарата на пастиря и изпрати кожата да я

ощавят в Митровци – едно забутано в планината селце, където работеха изкусни майстори...

Смешно пристиснат в талията от старото сако на баща си и заскърцал по улицата с новите обувки, чиито едри, заоблени като ябълка фортове миришеха на смрадлика, а Мартин все не можеше да пропъди усещането си за мирис на кучешка козина, той вървеше към салона на читалището с лъснал от брилянтин перчем и с усещането, че зад прага на жълтата, олющена сграда го чакаше самото щастие..

На някои от неговите съученици им бяха направили туристически обувки с гъста желязна обковка на подметките и те така тракаха с тях по тротоара, че минувачите се обръщаха, учудени от тяхната маршова стъпка.

Такива бяха обувките на по-богатите момчета. Тях обуцарите ги изработваха от биволска кожа – твърда, жулеца глезените, но здрава: скъсване няма... А как стигаха тия кожи до майсторите? По тайни пътища. Прекупвачи на добитък пазаряха биволи, тайно от властта ги колежа и ги деряха из шубраците, и свили кожите в някой чувал, изчезваха, нечути и невидени, оставили сред тръните розовото, обелено тяло на бивола с приплесната в тревата муцуна и с безпомощно вирнати към небето крака, върху чиито копита се полюляваше сврака или врана.

След седмица-две донасяха кожите от митровските работилници, тайно ги продаваха за тенекия мас или за бидон петрол и обуцарите се навеждаха да разкрояват коравата, позвънваща като ламарина кожа.

А през това време враните и свраките с дрезгаво подвикване се събираха, примамени от миризмата на мърша. Цели облаци се виеха над нещастното животно, довчера мирно крачило в ярема и позвънвало вечер с капистрата си над стиската сено, оставена от стопанина, виеха се и изкълваваха очите, прокопаваха тунели в приплеснатия търбух – и само след няколко денонощия на поляната оставаше оглозгай скелет – бял, сияещ под слънцето, сякаш го е извайвал от мрамор, изкусен каменоделец...

Ритъмът на брадвите ставаше все по-напрегнат. Остриетата се вдълбаваха все по-настървено в огромния дънер на дъба и от хрулупата му, която кълтеше, сякаш в нея се свличаха катурнати по стръмнината камъни, се показва бухал. Той трепна, заслепен от неочакваната светлина, залитна, но успя да се задържи за ръба на хрулупата и взрял към безкрая своите жълти, невидящи очи, плесна с криле и полетя. Тежката птица с няколко тласъка прекоси сянката и когато се вряза в гъстото сияние на слънцето – изведнъж пламна. Мартин видя едно огнено кълбо, което само за миг се задържа в небето и превърнато на сив облак, поръси с пепел очите му...

Абитуриентската вечер започна с шумен говор и веселие. Музикантите, седнали на сцената, свиреха танга и валсове, лампите горяха над самите инструменти и медта лъщеше ослепително, а на Мартин му се струваше, че сиянието се излъчва от самата музика. Момчетата с подкованите обуца (между тях, спомни си Мартин, бяха и тия, които сега размахваха брадвите край дъба) неумело тътреха нозе по чамовия под, мъчейки се да налучкат ритъма, застъпваха обувките на момичетата и зачервени от смущение, продължаваха да кръжат и да си проправят път в навалищата.

Имаше тогава един танец-игра: наловени в редица, абитуриентите смешно подхвърляха крака като дървени човечета, после изведнъж се пускаха, момичетата сплитаха ръце във висока арка и под нея, прегърбени и запъхтени от

ритъма на музиката, се провираха затрополилите с подкованите си обувки танцьори – провираха се и тия, които сега играеха сред пустото поле последното действие от пиесата за смъртта на дъба.

Мартин ги гледаше тогава с усмивка, защото неговите съученици наподобяваха палячовците по панаирите и му беше забавно да наблюдава как тромаво се провират с тъмните си костюми под бялата арка на момичетата. Ако бе знаел тогава, че след много години тия момчета, запратени от съдбата в един старчески дом, остарели и самотни, ще се съберат да секат Дъба с живителната сянка сред изпепеленото от зноя поле, друга картина щеше да изплува пред неговите очи: белите момичета, сплели ръце в дъга, изведнъж щяха да му заприличат на оглозганите биволски ребра в незнайните пуцинаци, а смешно подскачащите момчета – на враните, които се провират и тършуват сред тия сухи, трошливи от слънцето ребра...

И тогава музикантите засвириха валс. До Мартин, който стоеше самотен и тъжен в ъгъла, защото голямата радост винаги го натъжаваше, се приближи най-хубавото момиче от гимназията, което той мълчаливо и безнадеждно беше обичал. Зеленооката красавица прихвана с тънки пръсти широката си зелена пола, поклони му се и рече с тих, а на Мартин му се стори – изпълнен с нежност глас: „Дами канят“, прегърна го и Мартин, като усещаше по лицето си дъха ѝ, неумело запреплита нозе в ритъма на валса. Момичето беше необичайно весело. То измяташе глава, от което разкошната тъмна коса се разпиляваше и закриваше лицето на Мартин, а широката зелена пола се развяваше и плуваше край него като резедав облак...

Унесен от мелодията на тоя забравен валс, Мартин чу как стеблото на дъба рязко изпука. Тоя звук го сепна и го издърпа из неговия унес, но вдигнал глава към короната на дъба, която застрашително се накланяше, той разбра, че не си припомня сега мелодията на неумело свирения от ученическата музика валс, а тя е подета от внезапно зашумелите листа на умиращото дърво.

Завъртените сякаш от внезапно налетяла вихрушка клони изведнъж се издуха и закръжиха като изумрудената пола на онова безнадеждно обичано от него момиче, което за пръв и последен път му дари своята кратка обич...

Дъбът падна с трясък. Клоните му се натрошиха от удара и полетяха към небето, заедно със сянката на огромното дърво.

Тогава из корените му изпълзя змия, залъкатуши през острите трески по напуканата земя и засъска, взряла към секачите своите огнени очи.

Мъжете хвърлиха брадвите и уплашени, без да се обръщат, затичаха с тромавите си старчески нозе и изчезнаха зад хълма.

Навярно змията беше пазителката на старото, проснато върху земята дърво.

Тя запълзя по стеблото. Нежно лъкатушеше по него, сякаш искаше да го прегърне.

Но дъбът не усещаше ласката ѝ.

Той беше мъртъв...

МАРТИН СЕ СЪБУДИ ОТ ДЪЛБОКИЯ СЪН, сякаш се измъкна от гъста, лепкава тиня, и с мъка надигна клепаците си. Упойката беше изчезнала, но той усещаше силно главоболие, сякаш метален обръч стягаше слепоочията му.

Предметите в непознатата стая се размазваха и първото нещо, което видя по-ясно, беше бяло, прилично на облаче петно, което постепенно очерта контурите си, спусна се над него, все така леко и безплътено, и го докосна по рамото. Той се възря по-внимателно и макар че пред очите му плуваше гъста мараня, както в онова пладнe, когато старците сечаха дъба, успя да различи лицето на лекаря, който вчера му припомни стиховете за Голгота. Видя как устните му – черни, сякаш са овъглени – се разтегнаха в усмивка и зад тях се показаха редки, дребни като оризови зърна зъби. „Заговори ли – помисли си Мартин, – те ще се оронят върху одеялото и после чистачката ще ги събере в шепата си..." Но приведеният над Мартин мъж продължаваше да се смее, зъбите подскачаха с бисерно посветване и оставаха на мястото си, споени сякаш от свистящия въздух, който се промъкваше край тях.

– Е, драги водолазе, ти стигна до дъното и отново изплува на повърхността.. – помръдваша оризовите зърна. – Сега можеш спокойно да си поемеш дъх, да се отпуснеш на пясъка и да махнеш от лицето си полепналите водорасли...

Думите звучаха като запомнен пасаж от непозната книга и Мартин си спомни вчерашните стихове за Голгота. Навярно седналият до него човек обичаше да си служи с чужди мисли – това му се струваше по-изискано.

– Колко е часът? – попита Мартин с едва доловим глас. Дори най-малкото усилие да помръдне устните си му причиняваше нетърпима болка.

– Два и петнадесет след обяд.

– Значи толкова дълго са секли дъба... – рече тихо Мартин, унесен в бълнуване. Лекарят, неразбрал думите му, се надигна от леглото и го остави да спи.

Сънят сега беше спасителен за него.

А Мартин не спеше. Той усещаше, че тясната като каюта стая се поклащаше от удари на вълни и леглото му поскърцваше, когато те се отдръпваха към безкрая.

През южния прозорец, зад който се виждаха върхари на борове с едри, люспести шишарки, в стаята нахлуваше светлината на летния следобед и от нея блестяха тръбите, крановете, металните стойки, екраните, в които подскачаха оранжеви цифри, бидоните с кислород, жиците и найлоновите тръбички, с които Мартин беше оплетен, сякаш някакъв гигантски паяк, избрал го за жертва, дълго и старателно беше диплил край него своята мрежа. По найлоновите тръбички се спускаха капки и пълзяха към неговото отпуснато тяло. Той ги гледаше как бавно се отронват една след друга и имаше усещането, че това са капки от един безкраен дъжд, които беззвучно падат, прицелени на едно и също място, и дълбаят болката, както капчукът дълбае камъка под стряхата...

Капка по капка, минута по минута се изнищаваше тоя безкраен ден, стрелките подскачаха по сребристите циферблати и крановете тихо свистяха, сякаш самият Сатана, дошъл от тъмнините на преизподнята, се разпореждаше в своята мрачна работилница.

Мартин очакваше нощта като спасение, но тя се бавеше. Почервенялото от залеза небе над върхарите на борове дълго помръдваше с перестите си облаци, сякаш се мъчеше да съблече своята тясна риза, а тя се диплеше по гърба му и оставаше там гъсто нагърчена, после безкрайните пространства над планината избледняха, въздухът зазвънтя, навярно се обаждаха вечерните щурци, и върху стъклото затрепка първата звезда.

Наставаше часът, когато Мартин оставяше у дома – кога ли е било това, сякаш преди векове? – недовършената страница и се отпускате на леглото да си почине. Тогава неговото куче, което през цялото време беше лежало до краката му, заслушано в почукването на пишестата машинка, се надигаше, тръсваше рижите си лисичи уши и скачаше при него. То галювно ръмжеше, дърпаше одеялото, за да се сгуши в прегръдката на своя стопанин, после се изпъваше край възглавницата, допряло муцунка до бузата му, и заспиваше. Мартин слушаше дишането на това мило същество, което го обгръщаше със спокойствие, и вечерта вливаше в душата му своя тих, замайващ балсам.

Сега също наставаше часът на отмората и съзерцанието, но тук звуците на прииждащата нощ бяха други – просвистяха крановете, от които избликуваше резливата струйка на кислорода, тромаво като мравки се настигаха капките в найлоновата тръбичка и го нямаше кучето да скочи на леглото, да погледне Мартин със златистите си, пълни с неизразима обич очи, и да докосне бузата му с мократа си муцунка...

... Кучето, с увиснали на корема едри, мокри цицки, усети своя господар и непознатия човек с него, сви лисичите си уши и се озъби на Мартин.

– Малките са в другата стая – каза стопанинът на къщата и притвори вратата.

Майката остана настръхнала, със заканително потракващи зъби през цялото време, докато Мартин, наведен над кошчето в ъгъла, разглеждаше пухкавите, шаващи топчета.

С една от нейните рожби – беличко кученце с рижи петна по главата, гърба и опашката, което нарекоха Звездана заради поръсената с безброй лунички, като със звезден прах, муцунка той тръгна към трамвайната спирка.

Кученцето спеше в найлонова торбичка. То не подозираше, че никога вече няма да се върне в тоя дом и да усети с муцунка топлото коремче на майка си. Приплеснатото носле тъмнееше зад прозрачната ципа на найлона, тънката, гола като на мишле опашка беше подвита под корема, а очите със залепени от съня клепачи не потрепваха, въпреки че трамвайт скрилтеше и се тресеше на завоите.

Това трая няколко минути, после кученцето се сепна, разбрало какво се е случило с него, глухо заскимтя, задраска с крачета по найлона, прокъса го и като зърна с учудените си златисти очи препълнения с хора трамвай (пътниците гледаха с нежни усмивки мъничката рожбица), заскимтя така протяжно и тревожно, че ватманът се обърна да разбере какво се е случило.

Мартин милваше своята малка спътничка, галювно ѝ говореше, докоснал до бузата си мократа муцунка, но скимтенето не спираше.

Когато Преводача пое по стълбището на своя дом, кученцето се укроти. Тук беше тихо, шумолеше само чинарът до прозореца, нямаше ги ония глухи удари на трамвайните колела, нито скриптенето по завоите и гостенката на Мартин с рижите лунички по муцунката спокойно се отпусна в шепите му.

Тя спа, докато усети с крачетата си пода, после вдигна очи да огледа непознатата къща и бавно, като се олюляваше на късите си крачета, тръгна през тайните на тоя непознат свят. Подуши масата, заобиколи я и отново се върна при нея, надникна под кревата, откъдето излезе облепена с паяжини, докосна носле до етажерката с книгите, после дълго души саксията с цъфнал бледорозов кактус и когато се измори, легна в ъгъла до камината, мушна муцунка под коремчето си и заспа.

Бяха казали на Мартин, че кучето така си избира леговище в непознатия дом. Той постла одеялце на това място и оттогава – всяка вечер, когато телевизорът угаснеше и в къщата се възцареше тишина – малката гостенка на отрупаната с книги къща, която много скоро щеше да стане нейна галювна господарка, със сънливо залитане се промушваше между краката на фотойлите, правеше няколко кръга по одеялцето, сякаш отпъкваше избуяла трева, върху която ще легне – и мушваше муцунка под коремчето си.

Мартин купи каишка за кученцето и като пристягаше ремъчето под корема на сънливата Звездана, всяка сутрин я повеждаше на разходка в парка – някогашна овощна градина, чиито вишни и круши цъфтяха с ослепителна белота и в клоните им се боричкаха врабчета. Кученцето се дърпаше, защото каишката стягаше шията му, запъваше се, когато трябваше да премине бордюра на трогоара – предните крачета трудно се задържаха за високия ръб, а тежкото телце увисваше и тупваше на асфалта.

Звездана душеше тревата, стеблата на старите овощни дръвчета, металните крака на пейките, нахвърляните по алеите вестници. Тя разчиташе с опияняващо я любопитство следите на птиците, хората и конете, които пасяха в покрайнината на парка. Показах ли се котка, спътничката на Мартин настръхваше, издърпваше каишката от ръката на своя стопанин и хукваше да гони измърляната жителка на отсрещните мазета. Свиваше уши и с неочаквана за нейното тантуреско телце пъргавина я гонеше дотогава, докато котката не се докопаше до стеблото на някоя вишна и присвита на най-горната ѝ клонка, не засъскваше към тоя дребосък, който оплиташе крака в каишката и заканително гледаше към върха на дървото...

Тия разходки ободряваха Мартин. Повече от две десетилетия той живееше до стария парк, но не беше намерил време да се разходи по неговите алеи, да поседне на някоя пейка и да погледа как се въртят в небето сребристите вихрушки на прецъфтелите дървета, да се порадва на кестените, които през май приличат на сребърни полилеи, да пийне чаша бира в ресторанта до моста и да усети в резливата ѝ пяна хлада на ослепително засветилия по върховете на планината сняг...

Котката продължаваше да полюлява върха на вишната, вкопчена в тъмното стебло. Заскимтялото към нея кученце се уморяваше да чака и като излайваше звънливо, което навярно значеше: „Сега се измъкна, но другия път да му мислиш..." — повличаше каишката към своя стопанин и двамата се прибираха у дома.

Мартин сядаше до белите листа, а кученцето лягаше в краката му и като го гледаше нежно и предано със златистите си очи, изведнъж се отпускаше, оборено от съня...

А сънят не идваше. Мрачината зад прозореца стана толкова гъста, че върхарите на борове се сляха с нея и Мартин можеше да ги различи само в миговете, когато полъхваше вятър – тогава звездите изчезваха от стъклото (разлюлените клонки ги избръсваха) и след малко те отново се появяваха, по-едри и искрящи.

Чуха се стъпки в коридора. Някой докосна вратата и влезе. Мартин не отвори очи да види кой е – светлината на лампата го дразнеше и той беше дръпнал одеялото върху лицето си. По скърцането на желязната стойка до леглото разбра, че е дошла сестрата да смени банката с глюкоза.

– Колко е часът? – отмести одеялото Мартин.

– Наближава полунощ – отвърна сестрата и погледна към екрана, по който пълзяха в рязък зигзаг светлинки— като разтревожени мравки, чието глинено обиталище бе сринато от стъпките на съдбата.

Сърцето се бореше със смъртта, задъхваше се, залиташе като човек, когато кракът му хлътне в яма, и отново поемаше по нагорнището – ту бавно, изгубило сили, ту припряно, сякаш някой застрашително тичаше след него, за да го стисне в шепата си, да го смачка – и тогава Мартин усещаше със слепоочията си дебнещите стъпки на о н а я, която вече толкова часове се тулеше в ъглите на белите коридори и търпеливо чакаше, както само т я умееше да чака.

– Опитайте се да заспите – каза сестрата и безшумно, както беше влязла, изчезна зад вратата.

Тъмнината навън ставаше все по-гъста. Мартин я усещаше като тиня, която се наслояваше върху него и всяко помръдване беше съпроводено с глух звук, сякаш лепкавата кал се разместваше бавно, подобно локвите в мочурището до неговата родна река, когато в тях лете се плъосваха тромавите от зноя биволи – и ноздрите му потръпваха от разпуканите вонящи мехури.

А може би това беше нощта, която никога нямаше да свърши...

Чу се свирка на влак. Мартин не беше сигурен дали наистина слуша далечно обаждане на локомотив, който с бавно посъскване на парата тръгва в тъмнината, не беше сигурен дали това не е поскърцване на носилка в коридора, но мисълта му се улови за внезапното хрумване, както закъснял и задъхан от тичане пътник се улавя за ръчката на последния вагон, когато влакът вече е тръгнал – и се остави тоя измислен навярно, призракен влак да го носи през глухата нощ...

Не помнеше колко време е стоял така, заслушан в поскърцващите буфери зад гърба си. Когато отвори очи, помислил, че ще зърне светлинка на гара или прелитащи край него, засвистели от полета на влака дървета, видя, че в горния край на прозореца небето се избистря, че върхарите на боровите отново се очертават и на една шишарка помръдва птиче, черно като въглен.

По-късно, когато небето съвсем избледня, разбра, че това е синигер...

Човека с лулата дълго не беше наминавал към болницата, за да види своя приятел. Мартин Калинов предполагаше, че може отново да е отпътувал някъде по света (той всяка година правеше своите по-кратки или по-дълги пътешествия), а старецът си беше тук, гледаше през прашните прозорци на своето жилище към запустялата в летния зной хоккейна площадка и очакваше деня, когато най-после лекарите ще благоволят да го пуснат в стаята на неговия приятел. Няколко пъти беше идвал и го връщаха.

Мартин не знаеше, че докато не беше завършил театралният сезон, Траян Баларев често отиваше при своя нов познайник, водеше го на най-интересните представления, а след това се отбиваха в някой от театралните клубове и там оставаха понякога до сутринта сред шумната навалица от артистки с широки деколтета, които говореха превзето, сякаш изричаха реплики от свои роли, и седяха по коленете на оклюмали от пиене вечни любовници на сцената.

Човека с лулата не обичаше да гледа летните представления, когато в шумоленето на завесата се долавяше плясък на морски вълни и очите на актьорите бяха обърнати вече към далечните заливи, към тайните удоволствия, които им обещаваха сезонът на отпуските. Те играеха уморено, вяло, пък и горещината в залата беше непоносима, но старецът със залепнала риза на гърба изтрайваше до края, за да не обиди своя приятел. А после започваха приятните

часове в клуба на артистите. Там беше прохладно – под тавана бавно се полюляваше перка на вентилатор – голяма като витло на стар някогашен самолет, позвънваха чаши, носеше се дъх на парфюми, млади нимфи кръжаха край Траян Баларев („Тоя сатир с оплешивяло вече теме и с подскачаща кавалерийска походка“ — усмихваше се Човека с лулата), и понякога някоя от тях, хваната под ръка от автора на „Папагал в лозето“, наместваше стола си до пристигналия от чужбина, в чийто джоб, тя добре знаеше това, има чекова книжка, мило се навеждаше над него, изричаше на ухото му: „Ах, как приятно ухае вашата лула...“ – и той усещаше да го докосва по лакътя нейната мека, плуваща под коприната гръд. Беше достатъчно разумен, за да разбере тоя мизансцен, но се ласкаеше от мисълта, че е приет като равен в това общество на нерядко вменячени бохеми, зад чиято игра на романтичност и небрежност се долавяха добре премислените ходове към успеха.

Нимфата все така нежно докосваше лакътя му, пиеше на бавни глътки и го гледаше с премрежени очи – златисти като питието в тънката кристална чаша.

А навън зазоряваше и розовината на изгрева беше някак сива – като пудрата по отпуснатите бузи на актрисата.

ПРЕЗ ЕДНА ТАКАВА СУТРИН в изсечената черешова градина на Есеиста се появиха градинари. Те натовариха на каруца изкопаните корени, на чието място тъмнееха купчини пръст като големи къртичини, почистиха с гребла тревата и като наредиха до оградата панери с едри като юмруци луковици на холандски лалета, се заеха да разкрасяват английската ливада на новия стопанин. Дворът, лишен от дърветата, които гъсто сплитаха клоните си и засенчваха прозорците, сега изглеждаше два пъти по-широк и една непозната глухота го обгръщаше, защото ги нямаше листата да си играят с вятъра, нито птиците – да пеят на своите голишарчета, зашавали над гнездата с жълтите си човки. „Но празното пространство има друго предимство – мислеше си застаналият до прозореца Траян Баларев. – То не задържа погледа с излишни подробности, не възпира мисълта и не я оплита в спомени... Ето един, който трябва да сътвориш сам, като Вседържителя, за шест дни и на седмия, когато седнеш да си починеш, да видиш плодовете на своя труд...“

Шест дни работиха градинарите, за да сътворят света, за който споменаваха авторът на „Папагал в лозето“, и когато на седмия ден седнаха да си починат, те не видяха разкошния плод на своя труд, а само купчини мокра пръст и приплесната от нозете им трева. Но те бяха зарили в пръстта тайната на едно бъдещо цъфтене и Траян Баларев, опрял лакти на отворения прозорец, си мислеше не толкова за празника на лалетата, който щеше да озарява след месец-два като утринна заря стените на неговия дом – повече го вълнуваше мисълта за погребаните в пръстта луковици, които трябваше да възкръснат, заплашвани от червея и къртицата, и да разтворят своята чашка, прилична на детска шепа, в която бие с крилца пчела или пеперуда...

Това възкресение на лалето го вълнуваше, защото му напомняше за съдбата на неговата пиеса „Папагал в лозето“. И тя дълги месеци беше погребана в мълчание, обхождана от литературните къртици, които искаха да изгризат корените ѝ, но по примера на лалето тя проби пръстта и когато се разтвори нейният разкошен, както писаха по-късно, цвят, същите тия къртици, превърнати в пъстри пеперуди, започнаха да кръжат над розовата чашка с криле, които не

пърхат, а издават тънък, ехтящ звук – като ръкопляскане, когато завесата триумфално се спуска.

Но и за нещо друго, не по-малко скъпо на сърцето му, напомняха тия скрити в пръстта луковици. Те събуждаха спомена за неговата сватба, когато в мразовития зимен ден през града тържествено пътуваше бялата лимузина, окичена с гирлянди лалета, специално докарани със самолет от Холандия, откъдето ги беше изпратил бащата на неговата съпруга; спомняха му дългото сватбено пътешествие по она северна земя, с мокри, мъгливи равнини, с хотели, чиито прозорци гледаха към сивите канали на Амстердам, в които сякаш беше утаена размита пепел, или към площада в центъра на града, по чийто паметник (той не си спомняше дали не беше на Христос) брадясали младежи-скитници и техните прилични на просякини спътнички сушеха своето бельо; спомняха му вечерите край Хага, когато безкрайните градини с лалета димяха като огньове, които мракът не смогваше да угаси и те цяла нощ изпълваха небето със своето зарево, или го отвеждаха при дигите на мъгливото крайбрежие, където човекът се бореше с морето и превземаше стъпка по стъпка неговите ветровити пространства... На поляна с лалета една вечер, когато бяха излезли да се разходят край залива, той като обзет от страст юноша се огледа да не го видят преминаващите наблизо селяни, постла шлифера си на тревата и тогава жена му усети, че под сърцето ѝ трепна искрицата на първата рожба.

Малчуганът се роди на хиляди километри от това студено море в таванската стаичка на Траян Баларев, проходи и извитите в коленцата крака подсказваха, че в жилите му тече кръвта на славния прадядо – Есеиста, но мълчаливостта и меланхоличността на първородения син напомняха за северния залив, където не само вълните се размиваха с бавен плясък по брега, но и чайките се носеха безшумно в небето, сякаш се хлъзгаха по ниските облаци...

Пролетта дойде с меко слънце и росата в градината на Траян Баларев чак до обяд блещукаше по тревата. Лалетата избуяха, пробихи пръстта с твърдите си, извити като кавалерийски саби листа, цветовете им грейнаха на високи стебла и като ги гледаше от прозореца на своята спалня, още неразсъненият внук на Есеиста си мислеше с усмивка, че в градината са се строили и чакат неговото появяване взвод от гвардейци с пурпурни хусарски шапки и с изумрудени саби, вдигнати за почест.

Но докато да се приготви за тая тържествена церемония и да тръгне между редиците, които извъртат глави и следят всеки негов жест, към градината хукнаха двамата му синове, яхнали върбови пръчки. Момчетата не тичаха по алеите, а направо през тревата, заобикаляха кичурите с лалета, заставаха за миг до оградата и процвилваха, сякаш конете им, изправени на задните си крака, се готвеха да прескочат каменния зид – после отново поемаха между цветята, размахали ръце, сякаш с мъка се удържаха върху хлъзгавите седла на своите жребци... Тия лалета, които баща им би сложил като най-важен символ в семейния герб редом с перото, не събуждаха радостна тръпка в душите на децата, а усещане за вечерен бивак, където преследваната от тях армия е разпалила своите огньове, седи и вечеря, стиснала с колене алуминиеви канчета, и не подозира, че я дебнат двамина конници, които след миг ще връхлетят с викове и с размахани саби и ще направят всичко на пух и прах...

А майката, излязла на балкона да простира изпраните дрехи, гледаше своите поруменели от препускането рожби, които, струваше ѝ се, ще изпитат същата радост, ако яхнат и бронзовия кон от паметника на съседния площад – мускулите ще шават под техните стегнати като скоби крачета и дъхът на коня ще

пърли клепачите им – гледаше лалетата, чието сияние озаряваше хукналите деца, и си мислеше за своето първо пътуване до Холандия.

Петнадесетгодишна, току-що приключила учебната година, тя отиваше да гостува на своите родители и да прекара с тях лятната ваканция. Самолетът дълго се лута в облаците, които сребрееха ниско под него, прилични на старинни градове с кули и замъци, и когато най-после облачната завеса се прокъса, момичето усети, че розовина облива самолета. Помисли, че това е от залеза – толкова бързо ли мръква тук? – но когато надникна в прореза на облака, разбра, че сиянието идва от цъфналите градини с лалета, които се простираха, додето очите ѝ виждат... Наближаваха летището на Амстердам и самолетът се готвеше да кацне. Момичето наблюдаваше лицата на пътниците, засияли от светлината на лалетата, и си мислеше с детинска уплаха, че в мига, когато самолетът се докосне до пистата, може да пламне от тия огньове, обхванали цялото поле, и да се превърне на пепел...

Тя гледаше сега лалетата в зеления двор и си мислеше за другия, нежния огън, който се разпали след години в душата ѝ и направи от тия скромни цветя символ на нейния живот.

Траян Баларев, освежен от утринния душ и гладко избръснат, също гледаше своите момчета, които не спираха да препускат с капналите си от умора коне, гледаше лалетата и си мислеше за оная вечер, когато уби големия елен.

Бяха наклали огън. Пламъците пробягваха по патронташите и по бутилката на седналите да се почерпят ловци. Всички говореха, смееха се, а той гледаше проснатия на тревата елен. Рогата му, забодени в пръстта, бяха повдигнали главата, ноздрите сякаш душеха въздуха, а краката, свити като пружини, се готвеха за скок. Но голямото кърваво петно на хълбока подсказваше, че тоя спасителен скок към тъмнината на гората няма да стане никога.

Траян Баларев си припомняше със сладострастен трепет мига, когато вдигна пушката да се прицели, видял как еленът се показва из глъбината на гората и спря на поляната. Разкошните му рога се изписваха в небето като изваяни от злато. Еленът ги тръсна, за да падне една заплела се в тях клонка, която ги загрозяваше, и се взря в застаналия наблизо човек. Мълчаливият разговор, който можеше да завърши с възхитената усмивка на човека и с попукването на гората, разлюляна от изчезващия елен, бе прекъснат от изстрела на Траян Баларев. Величественият горски красавец се завъртя, падна на колене и забодѐ муцуна в тревата. „А сега се изправи!“ – каза внукът на Есеиста, който и друг път беше наблюдавал с особено удоволствие агонията на простреляния дивеч, и еленът му се подчини като на дресьор в цирк: изправи се на треперещите си крака и когато мислеше, че ще затича, залитна. „А сега един пирует вляво!“ – продължи ловецът. Жертвата му мъчително затанцува, рогата натежаха, сякаш се наляха с олово, и еленът падна на земята.

– Ще покажа на децата раната, за да видят какво снайперско око има баща им! – усмихна се Траян Баларев, вгледан в стичащата се по хълбока кръв.

Тя имаше цвета на лалетата от Амстердам. Сухата земя не успяваше да я попие и широкото петно потъмняваше, превърнато в гъста катранена локва...

След завръщането си от лов Траян Баларев отваряше багажника на спряната до къщата бяла лимузина и се суетеше не толкова, че не смогваше да прибере убития дивеч – правеше му удоволствие да наблюдава как съседите надничат през прозорците и със завистливи или с любопитни погледи го

съпровождат, когато се качва по стълбището, понесъл купчина фазани или едър сякаш обхванат от скреж по корема заек, чиито уши се влачат по стъпалата.

Когато уби елена, няколко вечери прозорците на големия дом не угасваха дълго след полунощ. Чувахе се музика, от време на време говорът затихваше и тогава се долавяше позвънването на чашите над празничната трапеза. Главите на гостите ту се докосваха, сякаш събралите се на вечерното тържество заговорничеха, ту се отмятаха изведнъж и гърлен смях, насълзил очите им, дълго ги разтърсваше... Оня, който не познаваше привичките на Траян Баларев, можеше да си помисли, че стопанинът празнува годишнина от сватбата си или някое от децата му има рожден ден, и едва ли щеше да му мине през ума, че простреляният в планината елен е повод в разкошната столова на стария дом да се съберат събрата по перо от едната и от другата страна на барикадата, както обичаше да се изразява Есеиста, въпреки че не беше прав в съждението си, защото барикадата фактически беше една, но някои заемаха места по слънчевите ъ възвишения, а други се гушеха в сенчестите падини. Оттам идваше недоволството, а като се има предвид себелюбието на осенените от музите – и злобата на един към друг, която приемаше различни форми, явни и прикрити, но сянката ъ винаги биваше тежка и усойна.

Внукът на Есеиста дереше елена така съсредоточено, сякаш не хлъзгаше острието под влажната кожа, а се мъчеше да отлепи две страници, в които да прочете непознати досега тайни. Кожата се свличаше с тих звук, като че ли вятър размърдваше опадалата шума в покрайнината на гората, където проехтя изстрелът, оголялото тяло се изтягаше и олекваше, а тласъците на ножа поклащаха рогата и те равномерно потракваха по пода, сякаш секундарникът на невидим часовник броеше изчезващите мигове на опиянението, обзело ловеца.

Траян Баларев разсичаше елена точно по средата – прешлените хрущяха под сатъра и тук-там се показваше като сребърен шнур гръбначният мозък, – вземаше едната част и я отнасяше в кухнята, за да приготви ястията за първата гощавка, а другата плешка, която се хлъзгаше в ръцете му и той едва успяваше да я удържи, сместваше в хладилника – за тържествената вечеря, която щеше да се състои след няколко дни.

На първата гощавка той канеше приятелите и съмишлениците на своя дядо – Есеиста.

Повечето от тях бяха възрастни, болнави хора, които си стояха вкъщи до своите кашички и сиропи и само в спомените им витаеха някогашните нощи на бохемството. Диети без сол, по една глътка алкохол, колкото да не забравят вкуса му, ябълка преди сън – и толкова. Кой от тях ще посегне с охота към уханното еленско месо, което самият Траян Баларев така изкусно маринова и задушава?... Знаеше, че някои от тях ще опитат само по къс от предложеното им бутче и след това ще поискат сварени картофи или салата, но други (той познаваше ненаситността на някои стари хора), ще ядат с такова настървение, забравили за своите болести, че брадите им ще лъзят от потеклата по тях мазнина.

Важно беше не толкова яденето и пиенето, друго имаше по-голяма стойност в такива вечери – усещането за взаимност, приятелските разговори, мимоходом подхвърлената похвала, която радва и окрилява...

Старците го затрудняваха с това, че трябваше да отива с колата да ги докарва за вечерята, а после пак да ги връща в единия и в другия край на града, но той преодоляваше това неудобство, защото не забравяше, че те са стари

кримки, както ги наричаха някои негови приятели, но тия кримки можеха да дадат изстрел, когато е необходимо, и да улучат целта. Какво му струваше да окаже внимание на старите литератори, от мнозина вече зачислени в запаса? Те участваха в журита и комисии и тяхната дума нерядко можеше да бъде решителна...

След няколко вечери старият дом отново се оживяваше.

Тоя път край празничната маса се нареждаха, небрежно нахвърляли по столовете якетата си, ония брадясали, дългокоси посетители в кафенето на интелектуалците, които бяха уверени, че са призвани да очистят от плесента плода на словото и да изскубнат бурените в литературната нива, където са кретали след стародавните си рала Есеиста и неговите сподвижници...

На предишната вечеря старците се оглеждаха някой да не запуши, да няма – не дай боже! – отворен прозорец, че току-виж станало течение и бронхопневмонията е готова, а сега столовата плуваше в тютюнев дим, който се диплеше от веселите гласове на гостите, прозорците бяха широко отворени и скриптенето на трамвая така ехтеше по стените, сякаш ватманът движеше своята мотриси по средата на масата – между чиниите с дъхтящо на магданоз и на гъби ястие и между гъсто наредените бутилки...

Докато гостите вечеряха и алкохолът още не беше замаял главите им, разговорът вървеше спокойно, с шегички и закачки по адрес на един или друг събрат по перо, но когато празните бутилки започваха да се търкалят по масата и някой пепелник, небрежно блъснат, разпиляваше своите угарки по килима, атмосферата ставаше буреносна и нечия ръка светваше под полилея като размахана за сеч сабя:

– Време е старите кранти да се приберат в оборите и да дъвчат там овеса на своите пенсии! Литературата е хиподром, където трябва да мерят силите си жребци, а не куцукащи посмешища! – разпалваше се един голобрад автор с белег на горната устна, вирната като на заек.

А старите кранти, за които ставаше дума, само преди няколко вечери тихо и кротко седяха край масата, където сега бушуваше младата кръв, и Траян Баларев се беше постарал да не остане никаква следа от тяхното посещение – прибра в мазето един забравен бастун, а ако беше чул по-рано шегата на оня със заешката устна, навярно щеше да огледа внимателно килима под масата, а също така и стълбището – да не би там да е паднала някоя изтрита подкова от краката на някогашните литературни жребци, превърнали се сега, по неумолимата прищявка на съдбата, в дръгливи коне – посмешище за ония още непознали юздата жребчета, лекомислено повярвали, че ще слушат само тържествените звуци на музиката в препълнените хиподруми и ще навеждат глави, за да усещат как гъделичка шията им лавровият венец...

Тия млади, дръзновени души мечтаеха за голямото състезание, но ги увличаше не волното препускане, когато вятърът свисти в ушите и най-голямата награда е удоволствието от самия бяг – повече ги блазнеше победата, независимо на каква цена е постигната. Защото се случваше конят, спечелил едно или две състезания, пожизнено да остане шампион – без да препуска до задъхване с другите, а спокойно да дъвчи зобта на своята стара слава...

Траян Баларев разбираше, че неговите приятели, носени от все още непознатите поражение криле на младостта, се увличат, но не им противоречеше, защото знаеше, че съгласяването никога не подкопава основите на приятелството,

смееше се, също замаян от алкохола, и позвънването на чашите му наподобяваше напрегнат тропот на копита.

Той се виждаше устремен към крайната цел редом с жадните за победа жребци, подхранвани от овеса на тяхното добро самочувствие, виждаше се редом с тия затрептели от напрежение хълбоци, а след миг – с една глава пред тях, защото те не подозираха, че някой от старите коне, над който се надсмиваха сега, има почетната длъжност да стои на трибуната, където се решава съдбата на състезанието, и той следи с доброжелателно око не някой друг, а самия Траян Баларев, и потропва от удоволствие, че неговият любимец, в чиито жили тече кръвта на Есеиста, вее гривата си като знаме, предусетило мига на победата...

ВЕЧЕ ДВНАДЕСЕТ ДНИ И НОЩИ, които му се струваха безкрайни, Мартин лежеше в тясната стаичка, прилична на затворническа килия. Мислеше, че силите му ще се възвърнат скоро: ще снемат от него тия сплетени жици и найлонови тръбички с догонващи се капки и той, стъпил на краката си, ще отиде най-напред до мивката – да наплиска лицето си, навярно почерняло като въглен от високата температура, а след това ще застане до прозореца, ще опре лице до стъклото и ще се взре към отсрещните хълмове, толкова дълго скривани от погледа му – вече прегорели от късното лято, с купи сено край пътищата, над които навярно прелитат с плавно гмуркване сойки. Мислеше, че най-после ще се надигне от това легло, където дванадесет дни и нощи беше проснат по гръб като прикован и потта му нагърчваше чаршафите, но по загрижените очи на лекарите, които дълго се застояваха до него, разбираше, че няма скоро да прекрачи прага на стаята, че отново ще чака с мъчително виждане към прозореца да се изниже безкрайната нощ и когато небето започне да избледнява, да види дали синигерът се е появил на шишарката... За него това беше знак, че животът продължава. Струваше му се, че когато изчезне синигерът, ще изчезне и последната искрица на надеждата.

Отново закрепиха банка върху металната стойка, капките отново започнаха да се нижат бавно, като се полюляваха в началото на тръбичката, преди да политнат надолу, сякаш нарочно правеха това, за да го измъчват, термометърът под мишницата му отново пареше пръстите на сестрата и Мартин разбираше, че тия противни капки не облекчават болката му, а бавно и упорито, като сатанински длета, подкопават пода и скоро леглото му, изгубило опора, ще се наклони като лодка, под която вълната изведнъж се е отдръпнала, и ще полети към бездната, размятало в небето жиците и найлоновите маркучи, а Мартин, вкопчил пръсти в дюшека, ще очаква фаталния удар там, долу, на дъното, където е безкрайната нощ...

Това дълго боледуване му отне радостта от общуването с книгите; отне му вечерните часове с чашката чай на масата, с резенчето лимон, заплувало в нея като новолуние; и самото новолуние му отне, когато чинарът заспиваше и луната просветваше между клоните му; отне му радостното полайване на кучето, когато той се връщаше у дома; отне му жълтия кръг върху тавана – от абажура на лампата, – тоя ореол на святата вечер, дадена му за блажени минути над белия лист и за отмора; отне му приятелите, които понякога се обаждаха по телефона – рядко, като се оплакваха от вечната си заетост, но той се радваше, че още не са го забравили; отне му минутите в опушеното кафене на интелектуалците, чиято врата рязко се отваряше, блъсната от лакътя на Траян Баларев, който влизаше

като господар и сядаше с някой режисьор до чашка коняк да уговаря нова постановка на своята пиеса; отне му разходките под дъжда, които той така обичаше, и мелодиите на чадъра, чиито звуци се стичаха на златни струйки край него; отне му аромата на сергиите с цветя, особено по есенните пазари, когато в миризмата на хризантемите се усещаше резливият повей на първия сняг...

Мартин тъгуваше за всички тия изчезнали радости, но най-много го болеше за изгубените приятелства. „Има години от живота – мислеше си той през дългите безсънни нощи, – когато човекът прилича на пролетно дърво. Тогава приятелствата могат да бъдат толкова, колкото са неговите листа. Това е времето на младостта – животът изглежда безкраен и всяка загуба е едно незабележимо листенце, паднало от разкошната корона... Но ако това дърво, пощадено от брадвата, доживее до късната есен и види върху корените си, отъпкани от кални обувки, листата, които са сияели като златен ореол през безметежните му часове, на какво да се радва тогава? На последния листец ли, пощаден от сланата, или на синигера – навярно същия, който сутрин каца на шишарката – единствената надежда, че не всичко е изгубено?

Приятелствата нерядко са като разходка в слънчево време или като почерпка в летен ресторант, под сянката на дърветата, до чаша бира – продължаваше размислите си Мартин. – Но когато се спуснат облаците и дъждът започне косо да сече, тогава всеки потърсва сушина под своята стряха и малцина са ония, които ще снемат дрехата си и ще кажат: „Вземи и се наметни, защото може да се простудиш, аз ще повървя така, по риза, под дъжда ...”

Кратките и по-дълготрайните приятелства бяха донесли много радости и много огорчения на Мартин.

Някои от тях траеха дотогава, докато имаше изгода от тях. Спомняше си, че веднъж го поканиха да оглави комисия, която трябваше да отличи най-добрите стихотворни преводи в един конкурс. Участваха и известни преводачи, и никому непознати млади автори. Донесоха купища ръкописи, седнаха да ги четат, разговаряха, спориха и Мартин не отстъпи, докато не се съгласиха да дадат наградата на един млад преводач, който решително надвишаваше направеното от другите. Възражиха му, че познатите майстори на превода ще се обидят, но той остана на своето... След години отличеният млад преводач, вече обзядил коня на славата, трябваше да съставя антология със стихове на чуждестранни автори и първата му работа беше да снее преводите на Мартин Калинов. Не каза, разбира се, че това е негово дело – ръкописите се били изгубили в печатницата. Продължаваха да се срещат: оня още отдалече снемаше шапка, за да изрази своята почит към Преводача, но в жеста му имаше нещо неискрено, което не можеше да се скрие.

Други от неговите приятели тръгнаха по пътя на успеха, наметнати с тогата на властимащия. Тъй като под тая дреха можеше да се скрие понякога и най-хилавото тяло и да изглежда с ръст на великан, те постепенно придобиха самочувствие, а и ласкателствата, които в тия случаи ставаха обилни, ги караха да гледат със снизходителна усмивка на обграждащите ги литературни лилипути. Опия съдници, които преди години правеха на пух и прах техните книги, сега с нежно перце ги гъделичкаха под брадичката и се просълзяваха от умиление при появяването на всяка нова тяхна творба.

Размятали своите разкошни тоги, бюстители на словото се нареждаха на опашка за награди и почести и ако едната година не получеха, знаеха, че другата година те им са сигурни. След тях вървеше свита от почитатели, находчиви журналисти вземаха интервюта, като се стараеха да не изпуснат нито

една изречена дума, в студиото на телевизията ги питаха как те самите оценяват своето дело и заслепените от лампите над зажужалите камери и от славата отвърщаха скромно, че бъдещето ще отговори на тоя въпрос...

Но понякога това бъдеще идваше неочаквано, сваляше тогите им и като ги оставяше в късната есен с техните тънки летни костюмчета, ги отправяше по ветровитите улици да си идат у дома и да седнат до белия лист, както правят това техните скромни събратя по перо. Тогава отзивите за книгите им съвсем секваха, дори някой по-неразумен младок можеше да припомни приказката на Андерсен за голия крал.

Погледите се обръщаха към другия, който развяваше новата тога с енергичния си вървеж, неговите книги започваха да украсяват витрините, той заставаще пред камерите и се усмихваше. А оня, предишният, който беше усещал нежното докосване на царствената дреха и беше забравил скромните си стари приятели, седеше самотен у дома и рядко някой му се обаждаше, защото хората са много заети, пък и падналият, колкото и горчиво да звучи това, няма приятели...

Ако можеше да подслуша сега тия тъжни размисли на Мартин, Човека с лулата сигурно щеше нежно да докосне бледата му ръка, отпусната върху чаршафа, и да рече:

– На вашата възраст са достатъчни само няколко приятели... Старото дърво трудно може да удържи повече плодове – ще окършат клоните му. Нека има само няколко ябълки, но познали яростта на градушките, пощадени от червеите...

Странен човек беше мъжът с лулата. Познал много изпитания в годините на своите странствувания, той беше съхранил една мисъл, която обичаше да повтаря в трудни мигове: „Вярвай, че утрешният ден ще бъде по-хубав от днешния...”

Когато паднеше здрач и едва доловимият ръмеж облепваше клоните на дърветата със степаната вата на мъглата, той не сядаше до телевизора потиснат, обзет от мрачни мисли, а дълго ровеше из чекмеджетата да открие бледозлатистите очила, с които излизаше на улицата в слънчево време, и слагаше на закачалката сламената шапка, предусетил радостта от утрешната разходка, когато отново ще тръгне по алеите на парка, нашарени от сенките на дърветата, и край него отново ще се стрелкат с летните си кънки децата от квартала...

Дразнеше се, когато, пуснал стотинките в телефонния автомат, чуеше някой да го пита: „Телефонът не работи ли?“ „Защо, не работи ли? По-добре е да попитате работи ли – поглеждаше го той. — Ако започнете да питате и за закъснелия трамвай катастрофирал ли е и за припадналия човек в линейката няма ли да умре по пътя, целият ви ден ще мине без нито една радостна минута...”

Миналата година, когато оперираха едното му око, той дълго време не можа да свикне с лещата. Сутрин стоеше пред огледалото и я наместваше под клепача, а тя го дразнеше, окото сълзеше и образите се раздвояваха. Когато вървеше по улицата, дърветата му се виждаха двойни, момиченцата, размахали въженца, подскачаха на четири крака, а автомобилите вървяха залепени един за друг, сякаш са се блъснали на някое кръстовище и продължават заедно пътя си, без да могат да откопчат смачканите си ламарини... Боеше се да мине между дърветата, защото не беше сигурен дали това е пролука, или погледът му го лъже и току-виж, че се блъснал в някое стебло. Но той свикваше с тоя двоен свят, свикваше със сълзата, която потрепваше на клепача му, и заговореше ли с Мартин – също двоен пред него като на екран, когато телевизорът не е настроен добре –

обичаше да се шегува: „Аз съм по-щастлив, защото към тебе по улицата върви една красавица, а на мен ми се усмихват две..."

Мартин разбираше горчивината на шегата му, но беше уверен, че неговият приятел е преодолял и тая болка. Дори ако светът останеше пред погледа му като трудно различимо петно, той пак нямаше да изгуби надежда, защото щеше да си каже, че има хора, за които всичко наоколо е тъмнина, а той може все пак да различава контурите на хората, дърветата и къщите.

Мартин си мислеше за него през дългите нощи, когато го обземаше отчаяние, и един глас – неумолим като догонващите се капки в найлоновата тръбичка – дълбаеше душата му с глухите удари на една и съща мисъл: всичко е свършено, всичко е свършено... Тогава му се искаше със стиснати от болка устни да се надигне, да разкъса тая противна паяжина от жици и тръбички, която го оплиташе и в която се луташе паякът на съдбата, да тръгне със залитащи стъпки към вратата на балкона, да я отвори тихо, за да не чуе никой, и усетил как ветрецът разхлажда пламналото му от температурата чело, да полети надолу, към градината, развял като безпомощни криле измачканата си пижама. Няколко минути полет, през който душата ще ликува, след това болка, навярно не по-силна от тая, която го измъчва много дни и нощи – и край.

Толкова години на радости и тревоги, на размисли и разочарования, изкупени с няколко мига полет...

Но друг глас се намесваше и той долавяше в него тембъра на Човека с лулата. Тоя глас беше бавен и хрипкав, приглушен от тютюна, думите пълзяха като мравки по сринат мравуняк, които носеха сламки, перца и бучки пръст, за да изградят отново своята приплесната в тревата Вавилонска кула, и той си представяше, че ако беше тук, на неговото легло в тясната като килия на осъден стаичка, човекът със замъглената леща в едва виждащото око щеше да се усмихне, щастлив от това, че болката го приковава на леглото, но той диша, чува свистенето на кислорода в крана зад гърба си, гледа капките, които се гонят в тръбичката с пъргави подскоци, както е виждал да се гонят капките на пролетните капчуци през радостните мигове на своя живот, и наблюдава как кацналият на шишарката синигер чисти перата си и се готви да полети нагоре – в безкрайното небе...

Мартин си помисли за синигера, спомни си за планината, която не беше виждал толкова време, прикован на легло, и му се стори, че ако се надигне да я види, да зърне облачетата над хребетите ѝ, ще усети прилив на сили и ще се отдръпне от ръба на бездната, към която го тласкаха неговите безсъници.

Надигна се на лакти, преодолял пронизващата болка, направи опит да се хване за облегалката на близкия стол, но ръката му натегна, далечният контур на планината, зърнат за миг, се размаза в погледа му, стаята се разлюля и той се строполи върху възглавницата.

Вратата рязко се отвори. Чу стъпки, след това глас: „Кислород!"

Съскането на хладната струйка в ноздрите му го унесе и той, притворил клепащи, усети, че тръгва на път.

Вървеше леко и радостно и тънък ветрец разхлаждаше челото му...

КОГАТО НАВЛЕЗЕ В НАЙ-ГЪСТАТА ЧАСТ на гората и се обърна да погледне назад, Мартин разбра, че се е загубил. Дънерите, край които допреди миг кривуличеше запуснатата горска пътека, почти се допираха един до друг, обрасли

с лишеи, чиито повлекла се размазваха по лицето му. Тогава, като се оглеждаше и размишляваше какво трябва да направи, Мартин видя лисицата. Тя стоеше на няколко крачки от него, съвсем прилична на рижите горски хитруши, срещани есен из храсталаците край дома в планината, където се усамотяваше да работи над своите преводи. Като тях лисицата душеше въздуха с островърхата си муцунка и помръдваше, готова за скок, с крачетата си от тъмен янтар, като тях беше приплесната в хълбоците и сегиз-тогиз помахваше пухкавата си опашка – едно я отличаваше само от познатите на Мартин горски скитнички, викани в покрайнините на селото от кукуригането на петлите: тя имаше ослепително бял нагръдник, който започваше от островърхата муцунка и се губеше към корема – пухкаво бяло петно, украсено с бисерите на отронени от клоните капки роса.

Случайно ли беше се появила лисицата на пътя му и щеше ли да изчезне, сепната от неговите стъпки?

Тя го гледаше изпитателно, сякаш искаше да го попита с поглед: „А сега накъде?“ – и когато Мартин отново тръгна, протегнал ръце, за да си проправя път през гъстия храсталак, лисицата залъкатуши пред него. Като осветяваше пътеката му с дългата си опашка, тя го водеше – той не знаеше накъде, но му се искаше да вярва: към покрайнината на гората, където през клоните се процежда светлина и се обажда бързей или козар подвиква на стадото си.

Лисицата наистина го водеше към покрайнината на гората. За това му говореше шумоленето на клоните над него – беше се появил ветрец и той усещаше прохладата му е мокрото си от пот лице, – за това го подсещаше и изумруденото сияние между дънерите, което все повече се разрастваше, сякаш на хвърлей от него гореше огън със зелени пламъци, които се докосваха до небето.

Мислеше, че ще излезе на поляна, а видя едва да се очертава в далечината бряг на река. Към нея нямаше път. Голото пясъчно поле, което я отделяше от Мартин, беше обгърнато от тънка мъгла и по дюните, обрасли с трева, не се виждаше никаква следа. Пясъкът беше необикновено гладък и изглеждаше твърд, защото птичите пера, отронени по него, се хлъзгаха като по стъкло, когато полъхнеше вятърът.

Мислеше, че лисицата ще продължи да го води нататък – тя сигурно познаваше тая пустинна местност и щеше да намери път между мълчаливите като сфинксове дюни – мислеше, че дирята ѝ ще го отведе до реката (на брега ѝ сигурно ще намери човек, който да му каже как да се върне у дома: там е оставил недописана страница и мастилото отдавна се е запекло на перото), вярваше, че ще стане така, а лисицата изведнъж затича по пясъка – тя не тичаше, а се хлъзгаше по неговата стъклена повърхност – и когато стигна до първия кичур на пустинната растителност, се мушна в него. Пламъчето на опашката ѝ за миг се задържа над островърхата трева и изчезна.

– Сигурно тук е нейното леговище – каза си Мартин и разгърна тревата. Нямаше нищо. Само мъглата продължаваше да се кълби и в нейните плавни тласъци, през които едва се провиждаше реката, Мартин долови стъпките на лисицата – леки и опипващи. Реши да извика – може би тя ще го чуе и ще се върне. Гласът му разклати тревата, хлъзна се по пясъка с едно изкорубено птиче перо и замря.

Мартин пое сам към реката. Песъчинките не се помръдваха под стъпките му и подир него не оставаше никаква диря. Той вървеше през глуха пустиня от слюда – нито шум от стъпките му се чуваше, нито гласът на реката се долавяше в далечината: тя лежеше между сивите си брегове – тежка и неподвижна.

Пътникът прекоси дюните, дълго се лута сред бодливите кичури на тревата, които раняваха нозете му, и когато мислеше да седне, капнал от умора, и да заспи непробудно сред тия пясъци, видя, че мъглата се вдига и пред него се очерта широка дъга на залив. Там имаше кей с потъмнели дъски и с разхвърляни край него въжета, ръждясали котви и весла. Имаше дреха, метната на един сандък, но човек не се виждаше. Мартин приближи. Реши да се качи на кея. Дъските се размърдаха, но не издадоха никакъв звук.

От височината на старото дървено скеле той видя зад близката дюна обърната лодка, а до лодката – голям казан, под който гореше огън, и през ръба на казана преливаше черна пяна. Съзря и човек – бос, със запретнати крачоли. Той беше приклепнал и подклаждаше огъня.

Приближил до лодкаря, Мартин го поздрави. Непознатият се обърна, погледна го с тихи, избелели от старост очи, скрити под дебели вежди с кичури от навити на колелца косми, каквито имат забравилите възрастта си старци, кимна с глава, за да отвърне на поздрава, от което олисялото му чело светна, озарено от пламъците, а слепените от влагата на реката кичури край ушите, каквито са кичурите на светците от иконите, се размърдаха – и старецът отново се наведе да подтква огъня. Мартин продължи да оглежда непознатия. Той беше едър, плещест и моряшката фланелка, проядена от пот и влага под мишниците, едва удържаше напора на изпъкналите му мускули. Пръстите, които подхващаха главните и ги тикаха под закипелия казан, бяха свити, с едри стави, а петите му, широки и плоски като нахвърляните по пясъка весла, бяха така напукани, че Мартин си помисли, когато старецът се изправи и стъпи на тях, сигурно ще изпъшка от болка.

След минута лодкарят наистина стана, но вместо да изпъшка мъчително и да набръчка старческото си чело, погледна Мартин и му се усмихна:

– Изтеглих лодката на пясъка и се заех да насмоля старата ѝ коруба – каза той. – Не помня от колко години прекосявам с нея реката и карам своите пътници на отвъдния бряг. Влагата разяде бордовете ѝ...

Наистина тя беше не само разяла дъските на старата ладия, но и дланите на лодкаря, по чиито мазоли безчет години бяха се хлъзгали веслата.

Реката се разливаше до безкрая – сива и неподвижна. Не вода се докосваше до нейните брегове – това бяха утаени сънища, през които човек не можеше да надникне, за да съзре дъното.

И Мартин разбра, че застаналият до него лодкар, чиято издърпана на пясъка коруба лежеше обърната по гръб, не е някой друг, а самият Харон, с когото беше се срещал Човека с лулата през първата брачна нощ, в мъгливото алпийско езеро.

– Ако си тръгнал за другия бряг, ще трябва да почакаш – каза старецът. – Аз, както виждаш, сам трябва да върша всичко, а вече не ми достигат силите... Идват тук пътниците, блъскат се, всеки бърза да измести другия. Гледам ги и ми се иска да им кажа: „Закъде сте се разбързали, нещастници? На другия бряг е забравата..." Искам да им кажа, но си мълча. Едва ли ще ме разберат. Техният изчезнал живот много дни и нощи ги е учил на друго...

Казанът започна да прелива и Харон се зае да потяга лодката.

Движенията му бяха енергични. Смолата се стичаше по изкорубените дъги, заливаше пукнатините и тъмнееше по пясъка. Старецът размазваше капките с едрите си ходила, обръщаше се сегиз-тогиз към Мартин и му говореше:

– Какви ли не чудаци са идвали да ги откарам до другия бряг... Преди години гледал: по пясъка върви дребен стар човек. Нозете му извити в коленете

като дъгите на моята лодка. Върви и прикляква, сякаш пищялите му пружинират. Събул се – поклаща обувките си край протрития панталон – и се лута из дюните. Приближава ме и гледам: дребно лице, нос като муцунка на невестулка и на него закрепени очила с дебели лупи, зад които се размазват жълтеникави очи.

– С черен костюм ли беше? – обърна се към лодкаря Мартин.

– С черен. И вратовръзката му тъмна, с дребен възел, лъснал от докосването на брадата.

– И носеше чадър?

– Имаше и чадър...

– Това е бил моят приятел Есеиста – тъжно рече Мартин. – Спомням си, че когато го изпращахме до вечното жилище, валише дъжд и аз, като гледах как капките се стичат по восъчното му чело, си мислех за неговия чадър – вечния му спътник, който го съпровождаше и в най-тъжния час...

– Та върви човекът – продължи лодкарят, – кавалерийските му нозе се гънат и отскачат. Забелязва, че гледам точно тях и за да насочи мислите ми във върната посока, казва: „Смятате ме за ездач и не се лъжете. Аз цял живот яхах един Буцефал – Словото – и единствена смъртта успя да ме свали от гърба му"... Гледам под дясната мишница на идващия – вързоп книги, а в джоба на самото – ножица и туба с лепило. „Подготвих за ново издание своите съчинения – забеляза любопитния ми поглед пътникът, – а съдбата побърза да пререже нишката." На отвъдния бряг няма кой да набира и печата вашите книги. Там е забравата – рекох му аз, но той ме прекъсна: „Бях чел, че там е мястото на вечния покой: няма да бързам за заседания, няма да пъхтя със старите си гърди по стълбищата към президиумите, където от години има запазен стол за мене. Ще седя под сянката, където е отредено място за блажените, ще режа страници от единия том, ще ги лепя към другия, както съм правил досега, и ръкописът на новата книга ще легне готов на коленете ми." С лодката превозвам само душите до другия бряг – погледнах го ядосан аз. – Всичко друго остава тук – в дълбината на реката... Взех пакета с книгите, издърпах из джоба му ножицата и лепилото и ги запратих в Лета. Водата се размърда и ги погълна. И чадъра не му оставих, въпреки че можеше да му потрябва, ако попаднеше в произподнята – там слънцето пали безмилостно...

Мартин си представяше как Есеиста е седнал на някое свободно място в лодката, после е започнал да разбутва пътниците, за да си избере по-подходяща седалка, стъпвал е по обувките им, спъвал се е в препречените крака и е вървял към носа на лодката, където, по негова преценка, е най-видното място, защото там седи лодкарят.

Сякаш прочел мислите на Мартин, Харон рече:

– Готвех се да потегля, взех веслото да отблъсна лодката от брега и гледам: оня с черния костюм седна до мен – разположи се така господарски, че аз трябваше да си търся място върху ръба на лодката. Това ми пречеше да работя с веслата. Казах му да се премести, а той не се помръдна: „Аз съм заслужил това място – казва. – Ако сте чели моите есета, едва ли ще мислите иначе..." Не бях виждал негова книга, пък и имам ли време на тоя кей да се занимавам с четене? Сигурно и пътниците бяха пропуснали да се възхитят от неговото слово, защото се развикаха, започнаха да стават, лодката се разлюля и през бордовете ѝ заплиска вода, а един мъж (като гледах едрите му ръце, си мислех, че сигурно е бил атлет в циркова трупа) пристъпи към него, хвана го зад врата и като вдигна мършавото тяло на стария литератор, готово да се изхлузи из дрехите, го пренесе като мишка до най-задния край на лодката. „Колкото и да е с къса памет, човек не трябва да

забравя, че в смъртта всички сме равни..." – каза она от цирковата трупа и седна на мястото си.

Тръгнахме. Сложих на пейката до мен едно дете. То поклащаше босите си крачета и гледаше отдалечаващия се бряг, на който нямаше да се върне никога вече... Винаги съм тъжен, когато трябва да взема в лодката дете. Тия невинни очи, които се вглеждат в дълбината на реката, са познали толкова малко от радостите и болките на живота, толкова помръкнала жажда има в тях, че аз понякога оставям веслата, за да погледя детските косици, и ако тогава човек погледне очите ми, ще види, че сълзи се стичат по бузите...

Казанът кипеше. Черната пяна беше направила голяма локва върху пясъка, но Харон, развълнуван от своя разказ, не посягаше да насмолява лодката.

– Мен ме доведе тук лисицата. Аз не съм се приготвил да отпътувам към другия бряг... – каза Мартин. – И нищо не съм си взел за изпит.

– Чистата съвест е достатъчна... – отговори му подкарят.

– Не можах да я опазя чиста, въпреки че се старах... Животът се оказа по-силен от мен. Мислех, че в минути на изпитание съм защитил своята съвест, а после, когато надникнах в душата си, виждах, че съм надникнал в криво огледало... Но ако все пак трябва да взема нещо със себе си в своето последно пътуване – усмихна се Мартин, – няма да сложа под мишница книгите, над чиито страници съм се радвал и измъчвал: ще взема часовниците, които съм събирал през целия си живот.

– И водите на Лета ще ги погълнат. Защото часовниците са смъртни врагове на времето – те убиват неговите мигове, както сланата погубва пчелите, а бреговете на реката, докдето ти виждат очите, са запълнени с утайката на мъртвото време.

Старецът говореше така, защото не беше слушал на разсъмване радостното тиктане на часовника, когато Мартин, ученик в последния клас на гимназията, най-после беше успял да осъществи отдавна лелеялата си мечта – да има часовник – и сега черната каишка се хлъзгаше приятно по китката на ръката му и простият жълтеникав „Юнгханс“ така позвъняваше под стъклото си, сякаш лехите на цъфнала градина бяха изпълнени с тромави още, но развеселени от утринното слънце пчели.

В по-късните години на своя живот Мартин още повече обикна часовниците: не със страстта на колекционер, а с неизчезналния трепет на онова стеснително момче от провинциалния градец, което не можа да се нарадва на любимата вещ в годините на най-голямото желание, и сега, когато имаше възможност да притежава най-хубавите часовници, се надяваше, че ще изпита същия трепет, както тогава.

Когато отидеше в непознат град, в далечна страна, и се заскиташе по улиците, първата работа на Мартин беше да разгледа магазините за часовници. Той се вслушваше в тиктането, което струваше му се, избистряше и просветляваше шумовете на обзетия от свечеряването град, а златистото сияние на часовникарските витрини дълго му напомняше залеза над високите черни здания, изпълнили небето.

От всеки град почти Мартин донасяше по един часовник. Радваше се на красиво изписания циферблат, на датата в прореза му, на секундарната стрелка, която подскачаше на едно краче като палаво момиченце, пускаше радиото, когато съобщаваха точното време, и гледаше напрегнато с колко секунди се отклонява стрелката. После отваряше капачката, регулираше машинката – понякога цяла седмица правеше това – и когато часовникът започваше да работи съвсем точно,

Мартин изгубваше интерес към него, изоставяше го в чекмеджето и се заемаше с друг, току-що купен хронометър... Новият часовник му носеше нова радост и нова тайна и нейното разгадаване го увличаше...

Той разбра, че часовниците също лъжат с външността си, както хората. Можеше да се довери на скъп хронометър, приличен на жена от знатен род, разкошно облечена, привлекателна, която е готова да му изневери на всяка крачка, можеше със снизходителна усмивка да поглежда някой стар свой часовник, чиято капачка е разядена от потта, да го отбутва настрана, между другите вещи, а забравеният ветеран вярно да му служи с предаността на слуга, който върви неотлъчно до стопанина си като неговата сянка – с поизносени дрехи, с бръчки и старческа плешивина над челото, но с преданост, която трогва...

– Върви веднъж през пясъците млада жена – продължи разказа си лодкарят. — Под розовата рокля очертани бедра на танцьорка, деколтето ѝ открива гърди, сякаш моделирани от длетото на най-изкусния ваятел, а в очите ѝ, които едва се виждат под разкошни руси къдрици, ме гледа самата пролет... Личи, че е жена, познала удоволствията на живота. Приближава до лодката, но се страхува да стъпи на ръба ѝ, защото старата коруба се люлее. Аз – протягам длан, хващам я за китката на ръката и усещам под пръстите си гривна на часовник. „С лодката прекарвам само душите до отвъдния бряг — казвам ѝ. — Всички вещи трябва да останат в реката или на отсамната страна, откъдето започва мъртвото време ...” „Мога да се разделя със всичко на света, но не и с тоя най-скъп за мен предмет... — отговори ми жената. — Всеки негов звук е бил за мен ехо на нежна дума, произнесена до ухото ми през някоя блажена нощ.” „Веслата се сковават и лодката не може да потегли” — продължих аз, вече стиснал запоените за водата гребла. Тогава тя се изправи, сне от ръката си часовника, чиито дребни диаманти заискриха, когато го запрати не в реката, а към брега (сякаш се надяваше, че някой ден ще се върне да си го прибере) и съкровищницата на нежните спомени падна между дюните...

– Ела да ти покажа мястото – избърса ръцете си от смолата лодкарят и тръгна нататък.

Мартин го последва.

Той не видя между дюните никакъв часовник. Гладката падина беше запълнена догоре с мъртви пчели. Едни лежаха по гръб с отрупани от златен прашец крачета, други бяха свити мъчително, трети покриваха пясъка, изпънали крилцата си за полет, преди да ги скове смъртта.

– Всяка пчела е един миг, пронизан от стрелките на захвърления тук часовник – наведе се той и взе на дланта си една мъртва янтарна капка. – А човекът не забелязва това. Мисли, че когато върви, подскърцват обувките му, а това са мъртвите мигове, по които стъпва...

Мартин искаше да му възрази: дори да е мъртва пчелата, по крачетата и под крилцата ѝ е останал златният прашец на един спомен, а споменът е безсмъртието на душата, но старецът пусна внимателно янтарната капка в купчината от втвърдени крилца и тръгна към лодката, където го чакаше казанът със смолата.

– Залутал си се в гората и лисицата погрешно те е довела при мен... – усмихна се старецът. Лицето му, с широки ноздри и с къса, прошарена брада, беше красиво и благородно като образите по древните гръцки вази. – А сега ще тръгнеш натам – посочи той в далечината, – ще вървиш, без да се обръщаш, докато стигнеш до едно цъфнало дърво. Там магията ще свърши...

Мартин кимна за сбогом и тръгна. Не помнеше колко време е вървял, колко дюни е прекосил. Искаше му се да погледне назад и да види дали Харон вече е насмолил лодката, но предупреждението на стареца го възпираше.

Когато стъпи на трева – мека, каквато беше някога тя по поляните на неговото детство – и стъпките му разлюляха прашни цветчета на лайкучка, Мартин видя цъфналото дърво. Стори му се, че духа вятър и дървото кипи като пяна от него. После, когато се заслуша, разбра, че това е звънтеж на пчели, гъсто изпълнили клоните.

И се усмихна на мисълта, че пчелите, които лежаха в падината до нозете на Харон, са възкръснали, прелетели са високо над главата му, без да ги види, и са дошли тук – да го посрещнат...

НАИСТИНА ПЧЕЛИТЕ БЯХА ПЪРВИТЕ МУ ПОСРЕЩАЧИ, когато той, свикнал с широката, размъкната пижама и с болничния халат, вървеше към изхода на болницата със стария си костюм и с вратовръзката, неприятно стегнала шията му. Сакото, чиито копчета по-рано трудно закопчаваше, сега се люлееше край лактите – широко, като чуждо - и есенният ветрец караше ноздрите му зиморничаво да потрепват.

Отвори вратата, обърна се да каже сбогом на глухия бял коридор, който оставаше зад гърба му, и поел по стъпалата към алеята, чу жуженето на пчелите в кичурите на белите есенни рози.

Мартин дойде тук, когато дърветата, наскоро разлистени, потрепваха с лека като зелено сияние шума, а сега вятърът раздухваше по пътеката заревото на листопада. Чу се птиче цвъртене. Мартин обърна очи към оголелите тополи до оградата и ги видя целите обрасли с черна, сякаш кипяща от внезапен вятър шума – там се събираха скорците, преди да отлетят на юг. Ятото се издигна, тъмната му вихрушка се размаза в небето и изчезна. Но остана тихият звън на пчелите и посветването на крилцата сред скрежната белота на розите, което Мартин приемаше сега, усмихнат, като първото приветствие на забравения човешки делник... Накъдето и да се обърнеше, чуваше жуженето на пчелите. Знаеше, че слухът го лъже, защото по пътя му към трамвайната спирка нямаше цветя, но той усещаше в душата си тая музика и се оставяше в нейния плен.

Седмица преди да постъпи в болницата, той вървеше по улиците на обичания още от годините на младостта му Киев. Беше дошъл тук, както винаги, със срочни задачи, те отнемаха цялото му време, но той намираше свободни часове, предимно вечер, когато се скиташе безцелно по улиците, оградени от огромни цъфнали кестени, и слушаше заспиващият град да му говори с гласа на пчелните рояци, зажужали в клоните.

Мартин познаваше дългите есени на тоя град, когато листопадните вихрушки се гонеха по мостовете на Днепър като момичета с дълги златни рокли, познаваше го, засиял от първия сняг – с леки, изваяни сякаш от заскреженото дихание на реката дървета, с кънтящ въздух, в който гласовете на децата люлееха своите кристални камбанки, но за пръв път сега усещаше душата на тоя град, просветлена от гроздовете на цъфналите кестени, в които се унасяше над своите цигулки, флейти и обои симфоничният оркестър на пчелите... Вървеше по улиците, заслушан в тия мелодии, по Днепър се нижеха светлинки на чезнещи параходи, откъм парковете вееше прохладата. Очите му се радваха, но душата

тъгуваше... Мартин усещаше, че се сбогува завинаги с тоя град. Това предчувствие, подсилено от болката, която цели нощи го държеше буден, обгръщаше всичко около него, той искаше да усети възвишеността и тържествеността на тоя трагичен час, а в мелодията на пчелите долавяше нещо безгрижно, леко, весело... Ето той ще изчезне от тия улици и никога вече няма да се върне тук. Кестените ще оголяват, после ще се разлистват пак, ще разцъфтяват, но ще прозвучи ли в някоя пролетна вечер реkvиемът на пчелите за неговата отпътувала душа? Едва ли. Природата не обича да има тъжни бръчки по челото си...

Когато количката, прекосила прага на реанимацията, го покара през белите коридори към стаята на Фокусника, Мартин очакваше, че ще види там своя стар приятел, че той ще направи някой от най-смайващите си фокуси в чест на завръщащия се, а зърна до прозореца празното му легло без нито една бръчка по чаршафа. Погледна под нощното шкафче. Мислеше, че ще открие там вълшебния цилиндър, но нищо не съзря.

С мъка стигна до леглото си, защото краката не го държаха, и се отпусна на възглавницата, сякаш потъна в нея.

Прозорецът гледаше на юг и над върхарите на дърветата се очертаваха хребетите на планината, тежки и величествени под сянката на есенните облаци. Прелитаха птици. Чуваше се как градинарят влачи маркуча долу, по тревата. Кранът на чешмата капеше, но неговите звуци, които изпълваха с весел ек стаята, не му напомняха за догонващите се капки в найлоновата тръбичка.

Свежият въздух през откrehнатия прозорец лъхаше Мартин с горчивия мирис на заесеняващата се земя. Животът отново го изпълваше със звуци и шумове, в които се долавяше тръпката на надеждата, и той, вгледан в далечината, се оставяше мисълта му да го носи като онова отронено край прозореца птиче перце – да го носи в небето, да го люлее дълго, безкрайно дълго...

Така се люлееше между облаците самолетът, когато киевското летище, завъртяно като пумпал, се наклони и притихна сред зелената равнина. Един краен квартал на града дълго се изтяга след самолета, сякаш беше вързан за него, после изведнъж се откачи с плясък, отскочи и като повлече дълга опашка от оронените цветове на своите кестени, падна на земята. Мартин долови аромата на тия сребърни гроздове, спомни си вечерните разходки по киевските улици и тъгата, която беше го обзела тогава, спомни си мелодията на невидимите рояци в клоните и почувствува нужда да посегне към белите, отдавна недокосвани листа, които сега лежах до възглавницата му.

Наставаха миговете на изповедта, които винаги просветляваха душата му, и той като дете, което подрежда мозайка от пъстроцветни камъчета, от радостни гласове и от светлинки на прелитащи пеперуди, започна да се лута между думите, да ги разклаща като докоснали раменете му дръвчета и да усеща по лицето си свежите капки на тяхната роса... Тия стихове той не показваше никому. Това беше тайна на душата му, споделена само с белите листа.

Спомняше си, че така се случи и през една есенна нощ, когато чу по радиото за гибелта на самотния мореплавател. Тогава той написа:

„На път! Прегризвай ти съмнения и вика,
защото трябва рано или късно

платната ти да минат между рифовете на далечните звезди!" – и тия думи за неизвестния пътешественик станаха кредо на самия Мартин. Така се раждаха и

сега стиховете и той едва успяваше да догони с писеца си думите, както разпиляната от вятъра шума не успяваше да догони птичите ята в небето:

КИЕВСКА НЕЗАВЪРШЕНА СИМФОНИЯ

Ако изчезне всичко – ще остане в мен
ветрилото от кестени, размахано в зората
от бялата ръка на Днепър – и мелодията, от която
се раждаше просторът просветлен.

Тук всичко беше светлина и звук:
звънтяха клони – арфи, в утрото извити, –
като че най-прочутите оркестри на пчелите
от цялата земя си бяха дали среща тук.

И аз вървах и гледах фраковете им златисти.
Като обои се обаждаха размърданите листи,
от всеки цвят ми се усмихваше душата на пчела.

И аз вървах, пропъдил мисълта лъжовна,
че някой ден ще се превърна на снежинка
или капчица дъждовна,
която пада между оголелите стебла.

Докосна листчето и усети хладинка, сякаш под пръстите му не лежеше измачканата хартия, а това беше влажният от мъглата метален парапет на стръмния скат над Днепър, лъхна го влагата на широко разляната река и на чезнещата в далечината степ. Тия пространства, на които беше казал сбогом завинаги, отново изпълваха неговата болнична стая, разбутваха стените ѝ, правеха я огромна като безкрайния свят, който напираше в душата му със сладка, замайваща болка.

Усети, че очите му овлажняват. После сълзи потекоха по бузите.

Не посегна да ги изтрие. Остави ги, съпроводжани от хлипове, които го разтърсваха, да текат по неговото лице, да горчат по устните му като пръски от вълна, с весел ек разпилени по крайбрежни скали...

А птиците зад прозореца летяха – пратеници на безкрайния живот, който правеше вечните си кръговрати...

САМОЛЕТЪТ ОТ ХОЛАНДИЯ кацна на летището, когато вече се смрачаваше. Пътниците, уморени от дългото чакане поради мъглата, която през целия ден идваше на талази откъм каналите на Амстердам, слизаха бавно от самолета и заобикаляйки локвите по пистата, се отправяха към автобуса.

Сред тях вървеше дребен, около шестдесетгодишен мъж, с щръкнала над челото, като че ли обхваната от скреж късо подстригана коса, праметнал на лакът шлифера си. Той поглеждаше към терасата на летището, като присвиваше воднистозеленикавите си очи и се мъчеше да открие там дошлите да го посрещнат. Очакваше да види ръчиците на неговите внучета, размахани над циментовия парапет, но скупчените на терасата хора стояха съвсем спокойно и той не можеше да различи в силуетите им познатите черти. Очакваше да види и града плувнал в меко привечно слънце, защото му беше омръзнала влагата на

ония мрачни северни равнини, но тук го посрещна същата мъгла с лепкав ръмеж и същият вятър с дъх на прогизнала земя накара ноздрите му неприятно да потрепнат.

Защо никой не дойде да го посрещне? Дали не бяха получили телеграмата му? Или са чакали цялата сутрин и са се прибрали у дома, уверени, че в тая непрогледна мъгла самолетът не може да не отложи своя полет.

Когато дойде една неприятност, тя никога не идва сама.

Онзи ден извикаха пътника от Амстердам, седнаха до чаша кафе, пийнаха и по глътка коняк и от разговора, който скачаше от въпрос на въпрос, както едно врабче подскачаше в клоните до прозореца на посолството, разбра, че трябва да стяга багажа си за връщане в ония южни равнини, които не беше виждал повече от десет години, ако се изключат летните отпуски, когато отиваше там да прекара край морето почивката си и родният въздух така го опияняваше, така се пълнеха очите му, след еднообразието на скучните холандски равнини, с невъобразимата плетеница от контурите на хълмовете и планините, че той с мъка задържаше избликналите сълзи... Знаеше, че рано или късно ще трябва да се прибере у дома, защото всяко човешко дело има своя край, но не се надяваше, че това ще стане така неочаквано.

Мъгливата есен беше за него най-неприятното време. Той отбягваше да пътува в такива дни, дори срещите с приятелите си отлагаше, защото предпочиташе да остане сам у дома, до запалената камина – да чете някоя развлекателна книга или да гледа телевизия, – а сега се налагаше да събира целия си багаж, да го опакова, да пътува до гарата по зелените от дъжда улици, за да урежда формалностите по изпращането на покъщнината...

Няколко дни от сутрин до вечер той бягаше по магазините. Жена му беше направила дълъг списък на вещи, които непременно трябваше да купят преди тяхното отпътуване – и сложил в джоба тия гъсто изписани листчета, към които вечер се прибавяха все нови и нови, той ситнеше към колата с оная енергична, подскачаща походка, характерна за дребните на ръст хора, а пакетите шаваха в ръцете му с лъскавите си опаковки и той едва ги задържаше да не се разпилеят по тротоара.

Беше пътувал много по света и винаги, когато се връщаше у дома, ръцете му отмаляваха да мъкнат куфари и пакети. Купуваше подаръци за близките си и предмети, които можеше да намери и в нашенските магазини, но в града, от който се връщаше, струваха по-евтино; избираше костюми от сергиите в месеците на голямото намаление, когато ги продаваха на безценица, защото вече не са модни, но платът беше хубав и не си заслужаваше да се пропусне такава покупка... Искаше му се поне веднъж през своите пътувания да седне в разкошен ресторант до маса, над която е разперена палма, да си поръча най-скъпи ястия и да пие, примижал от удоволствие, янтарен, позвънващ в кристалната чаша коняк, но когато се наканваше да прекрачи прага на такъв ресторант, един глас, дошъл от пределите на неговото бедняшко детство, го възпираше и той, вече тръгнал по друга улица с дребни гостилнички, се отбиваше да хапне на крак един сандвич и да пийне чаша бира, а богатата гощавка отлагаше за деня, когато ще се върне у дома – защо да пилее тук излишни пари, които могат да му бъдат много полезни за друго?...

Вгледан в банкнотите, които се стопяваха дори при най-дребната покупка, винаги зает с търсене на по-евтина стока, което го караше по много пъти да обикаля и оглежда магазините, той не успяваше да види непознатите градове с

очите на пътника, жаден да посчита безцелно и да се порадва на невероятното пъстрило, което го огражда... За него всеки спомен от дългите му пътувания беше свързан не толкова с преживяното, колкото с вещ. За Париж например му напомняше кристалният сервиз за вино, от който в самолета се счупи една чаша, и той не можеше да си прости, че събори с крак пакета. За Рим му говореше едно кожено сако, което го стягаше под мишниците, но беше меко като кадифе. Единствено от Атина имаше впечатления на свободен, безцелно зареян по улиците турист. Там, в деня преди отпътуването, изчезна портфейлът му – и останал без една монета в джоба, той за пръв път в живота си разбра колко красив е един град, гледан с очите на нямащия, за когото всичко е достъпно, защото не иска да го обсеби, а просто му се радва...

Чакането на мъгливото летище в Амстердам му се стори безкрайно, но и тук, в подножието на Витоша, докато намери такси, измина доста време и когато колата започна да опипва с фаровете си крайпътните тополи, запътена към неговия дом, вече беше късна нощ.

Зетят му Траян Баларев не успя да го посрещне, защото предишния ден беше отишъл да ловува в поречието на Бързия и когато мислеше да се прибере, легна такава мъгла, че фаровете не успяваха да пробият огромните валма от степана вата, изпълнили дефилето, и едва мъждукаха.

Автомобилът пълзеше като сляп по нагорнището и когато наближи чешмата на завоя, Траян Баларев видя, че един хлътнал в канавката, катастрофирал камион е преградил пътя. Нямахме как да се промуши край него и реши да тръгне обратно, а след това на разклона – да поеме към Искърското дефиле. Мислеше, че мъглата скоро ще се разсее, но остана излъган. Тя, мокра, кална и непроницаема, така облепваше бялата лимузина, че моторът, колкото и да се силеше, не успяваше да изтръгне колата от изтягащите се подобно каучук повлека.

След като няколко часа пълзя по пътя, Траян Баларев се убеди, че е неразумно да рискува, и пое по безлюдните улици на градчето, което мъждукаше пред него с редките си лампи, да търси място за нощувка.

Точно по това време завръщащият се от Холандия пътник, учуден, че никой не го посреща, слагаше чантата си на седалката в таксито и се наместваше до запотения прозорец...

Затваряше се една страница от неговия живот, както зад гърба на заехтялото с ауспуха си такси се затваряше алеята с тополите – като разлистена в небето книга, – и му беше тъжно, че се разделяше със северните равнини, с почукващия по покрива дъжд, който през есенните нощи нерядко му беше противен, с поклащаните над каналите платна на лодките и с цъфналите лалета, които растяха не само в градините, но и над вратите на къщите: в прости дървени обувки – като символ на семейното благополучие.

След няколко месеца той щеше да седне до своето бюро в една нова канцелария и да запрелиства отчети за непостъпил в магазините зеленчук, за непристигнали навреме щайги, за неразтоварени вагони – и на него, свикналия с нежния цвят на лалетата човек, по-късните пътувания през посивелите от сланата полета, където край шосето стоят необрани градини с розовеещи по стеблата замръзнали домати и между тях се лутат дошли от града работници и палят огньове, за да се стоплят, щяха да му се струват като видения в мъглата, с които

постепенно трябваше да свиква... Изкаляната кола, ненаучена на автостради, ще лъкатуши между грамади от щайги, той ще търси отговорника да го пита ядосан защо плодовете цяла седмица гният неприбрани, а оня, свит на завет в някоя барака, ще пуши в шепата си, сякаш димът на цигарата го стопля, и ще отговаря съвсем спокойно, че са му обещали камиони, но още ги няма...

После ще прави отчети и ще рисува розови картини, защото по това ще оценяват неговата работа, а ще чува как под гумите на колата пукат осланените стебла на домати и ще гледа как децата от някое училище, доведени да прибират плода на земята, тичат с викове край нахвърляните из градината якета и ритат вместо топка едър като юмрук домати...

Това щеше да стане по-късно и пътникът от Амстердам пъдеше внезапно появилите се картини, защото сега мислеше за друго – за срещата си с внучетата, които щяха да тършуват в джобовите му и да търсят бонбони, за приятно гъделичкащата гърлото глътка, когато щяха да седнат с Траян до масата, а след това – за дългите часове пред гишетата на митницата, откъдето трябваше да освобождава пристигналия багаж и да товари в камион тежките сандъци и кашони, в които има не само луковици на холандски лалета...

Жената на Холандеца, когото новата служба задължаваше да отрупа пазара със зеленчуци, също пристигна няколко седмици след него от Амстердам, порадва се на внучетата, почисти къщата, цялата обхваната от паяжини през годините на дългото отсъствие, и делниците я понесоха в своето русло: сутрин на опашка в млекарницата, след това в месарницата, където продавачът ѝ увиваше розов къс телешко, а у дома тя виждаше, че отдолу е сложен голям, преполовен от сатъра кокал, после в хлебарницата, в магазина за колбаси – и натоварена като домашната им прислужница в Амстердам, бавно се изкачваше по стълбището, спираше до вратата и с мъка наместваше ключа, защото ръцете ѝ трепереха.

Имаше дни, когато мъжът ѝ отиваше с нея на пазара, слагаше чантите и пакетите в багажника на колата и както в добрите стари времена зареждаше хладилника за цяла седмица, а тя сядаше на дивана да довърши започнатия още в Холандия гоблен с вятърни мелници. Но това се случваше рядко, защото работата му беше много напрегната, с непрекъснати пътувания ту в поречието на Марица, ту из Дунавската равнина и той се връщаше късно нощем изнервен, хвърляше калните си обувки в антрето и нерядко лягаше, без да вечеря... Шофьорът сваляше от багажника щайги с едри, обхванати от нежен мъх праскови или цели каси със специално подбрани домати, по които още блещукаха капки роса, и домът се изпълваше с мириса на далечните равнини, който в друга вечер, когато Холандеца се завръщаше от своите дълги обиколки, изпълваше и къщата на Траян Баларев, а по килимите блещукаха капки от сока на прасковите, лъснал по бузите на неговите затършували из щайгите синове.

Уханието на зрелите плодове под високите тавани в стария дом на Есеиста полепваше по дрехите и книгите, и когато ги докоснеше, Траян Баларев усещаше тръпчивия вятрец на зелените равнини, където сега бушуваше пролетта, но в тоя нежен дъх остро се вмесваше миризмата на почернелите от дъждовете щайги, които ставаха все повече в неговия дом. Обхванати от плесен, прогризани от дървояди, те лежаха в мазетата като отломъци от сринати египетски пирамиди и винаги, когато хвърляше поглед към тях, му се струваше, че вижда залив, където вълните са разпилели по пясъка останките от едно корабокрушение и по гнилите дъски шават морски рачета – предвестници на запустението.

Това усещане не го напускаше, когато гледаше как дядото на неговите синове, тръгнал по махагоновото стълбище, спираше на последното стъпало и дълго почистваше панталона си от засъхналата кал на мочурливите зеленчукови градини. Траян наблюдаваше внимателно уморените движения и му се струваше, че пред него стоеше не оня уверен, винаги с добро настроение човек, който пътуваше в далечната северна страна, показал глава през отворения прозорец на колата и по лицето му минаваше сиянието на лалетата, а изпод развалините на една неумело строена Вавилонска кула се измъкваше тръгналият към върха ѝ, измъкваше се уж измежду камъните, въздани в нейните основи, а се оказваше, че това са били най-прости, проядени от влагата, разпадащи се при най-лекото докосване щайги.

И когато си мислеше за неговите пътувания из зеленчуковите градини, пред очите на Траян Баларев изплуваха грамадите от щайги, нахвърляни небрежно по тревясалите орници или иззидани като високи дворци на сланата и вятъра, в чиито лабиринти се разхождаха полски мишки и лалугери...

Когато вечер прегърнеше жена си, той усещаше как нощницата се хлъзгаше под пръстите му, които напипваха нейната леко заоблена гърбица (струваше му се, че тя расте и още повече изкривява хилавото ѝ тяло), а от косите ѝ, които някога го омайваха с дъх на влажни от северния бриз равнини, сега го лъхаше противен мирис на полски мишки, които пробягваха из зеленчуковите градини, сепнати от стъпките на баща ѝ.

Усещаше, че все по-често започна да се дразни от походката ѝ (тя вървеше с дребни крачки, припряно, и нерядко се спъваше в килима), дразнеха го дрехите ѝ, които, надигнати от гърбицата, висяха отпуснато над коленете, а сготвените от нея ястия, в които ухаеха специално изпратените от баща ѝ зеленчуци, му се струваха така блудкави и противни, че той докосваше с досада до тях вилицата и лъжицата.

Траян Баларев не можеше да преодолее усещането за крах, което със всеки изминат ден все повече го обземаше, и се усмихваше горчиво, когато си помислеше, че Холандеца няма да позвъни вече по телефона и да го покани на гости в Хага, за празника на лалетата (после да прескочат до Антверпен и Брюге), а ще дойде, затропал с вечно калните си туристически обувки, за да го откара до някоя зеленчукова градина, където коловете са се строили като войници в очакване на своя военачалник и той върви край тях – дребен, с енергичната походка на Наполеон, а лалугерите стоят до своите дупки и тънко свирят, сякаш го приветствуват полкови тръбачи...

Когато се качваше по махагоновото стълбище в стария дом на Есеиста, станал сега негова крепост, Траян Баларев винаги имаше усещането за сигурност. Внушаваха му го широките, ехтящи като орган стъпала, които сякаш не го отвеждаха до антрето с разхвърляните дървени саби на неговите синове и до масата с недовършената страница, а го извисяваха до нови замисли и кроежи, които тепърва щяха да дадат своя плод. Сега стъпалата пак се обаждаха с приветствена мелодия, когато поемаше по тях, но в звуците на старото дърво той долавяше проскриптяването на щайги в каросерията на спрял сред нивите камион и му се струваше, когато поемаше по стълбището, че той върви не към своя дом, а се изкачва по прогнила дъсчена грамада и очаква всеки момент шуплестата опора да изпука под нозете му, да хлътне и той да полети надолу, сякаш се срива в бездна...

Траян Баларев не беше човек, който лесно се предава. Трябваше да се пропъди усещането за крах, да се потърси опора, която да му върне предишното самочувствие.

И един ден, както обядваха и той се мръщеше на недоварените зеленчуци, заплували в супата, каза на жена си, че всичко между тях е свършило, за което много съжалява, и тъй като не е лицемер, който може да се преструва на примерен съпруг, когато чувствата му отдавна са изчезнали, моли да се разделят тихо и кротко, както правят разумните хора, и всеки от тях да урежда сам, както може, живота си...

Жена му избухна в плач, децата уплашени се уловиха за полата ѝ, потърсили опора и закрила в нейната слабост, болнава фигура, приведена над тях, а Траян Баларев – блед, но неумолим в своето решение – слезе по стълбището и тръгна към бялата лимузина.

Моторът заработи с хрипливо похлъцване, сякаш по улицата се носеше плача на разтревожената съпруга.

След малко той щеше да откара до дома на Холандеца неговата дъщеря, чието лице изглеждаше като восъчно от засъхналите сълзи, щеше да отведе момчетата до вратата на техния дядо („Няма да плачете, татковите, аз често ще идвам да ви виждам... Ще ходим до стрелбището, ще ви водя на хокейната пързалка ... ") и оставил багажа на площадката пред жилището, щеше да хвърли ключовете от колата в нозете на любимата някога негова жена, да промърмори: „Нека баща ти си прибере колата, не искам от никого милостиня..." – и после бавно да закрачи по пустата улица, осенен от предчувствието за онова, което тепърва щеше да се случи...

Няколко месеца след тая досадна семейна история Траян Баларев седеше в жилището на Човека с лулата, подхвърляше зарчетата в шепата си, духаше над тях, сякаш изричаше заклинание, и енергично местеше пуловете по таблата. Той следеше всеки ход на седналия насреща му и в същото време внимателно оглеждаше лицето на завърналия се от далечния щат Колорадо: бежовата кухня, обзаведена до последната чашка от прочута чуждестранна фирма, хола с елегантни фотьойли и канапета, в които потъваш като в пух – също бежови, купени навярно с чековата книжка, високите лампиони с абажури, през които прозираха сухи екзотични цветя, японският радиокасетофон на масичката до прозореца – с толкова копчета и клавиши, че неопитният човек сигурно би се затруднил да борави с него...

– Приятно е тук – говореше Траян Баларев и гледаше как зарчетата подскачат по масата. – Отсреща канал, хокейна площадка. Но тая многоетажна грамада, до шумната улица, едва ли е най-удобното място за човек като вас, живял в разкошен дом на хълма над Денвър, свикнал да вижда разцъфнали лехи до прозореца си и сред тях, както сте ми разказвали, да се разхожда едно чудесно куче (ако не се лъжа, немска овчарка)...

– Било е, но изгубеното не се връща вече – отговаряше му Човека с лулата и хлъзгаше пуловете по гладката кутия.

– Вие не познавате дома, в който живея. Това е една солидна стара сграда до парка, дело на прочут австрийски архитект. Дядо ми я купил някога, ако не се лъжа, от един търговец. Като я видите, може да ви напомни за милия на сърцето ви дом над Денвър... Е, няма хълм, от който да гледате как вечер светлее градът, и куче няма – да ви посреща, но има широк двор, в който ще повикам градинари да засадят най-разкошна градина... Покойният ми дядо беше благороден човек и на старини се пресели в една гарсонiera, за да отстъпи дома на моята невръстна

челяд... И ето ме сега сам в тия пусти стаи. Знаете какво се случи... Седя до пишущата машинка и слушам тракането ѝ да се блъска от стена в стена ... Знам, че е неприятно човек да се мести от жилище в жилище, но ако моят дом ви харесва, мога да ви отстъпя целия етаж, където беше кабинетът на дядо ми, гостната, спалнята и стаята, в която държеше сбирката си с пеперуди. Живейте спокойно, подредете всичко по свой вкус (мястото на дядовите антики е в мазето) и се разхождайте в градината, а когато ви омръзне да сте сам, качете се при мен (аз ще се настаня на горния етаж) да пийнем по чашка и да си побъбрим...

Седмица след тоя разговор Човека с лулата се изкачи по скърцащото махагоново стълбище на старата сграда до парка, огледа светлите стаи, които неговият приятел така великодушно му предоставяше (можеше дори да се уговори с него да купи етажа, това щеше да бъде най-доброто разрешение на не лесния въпрос с жилището), разходи се из двора, който беше запуснат, но тук наистина можеше да стане чудесна градина, и като се обърна към застаналия насреща му стопанин, кимна утвърдител-но с глава:

– Да, мястото е чудесно... Една тиха обител за уморен вече човек като мене...

На другата сутрин няколко камиона стовариха на тротоара вещите му. Работници отнесоха в мазето, с врязани в раменете въжета, слонските мебели на Есеиста, подредиха край стените изящните фотьойли и канапета на Човека с лулата, а в кухнята влязоха майстори и започнаха да къртят плочките.

За по-малко от половин година етажът, чийто паркет беше поскърцвал лод стъпките на стария литератор в мигове на размисъл, заприлича на витрина от луксозен чуждестранен магазин, край която меко се диплеше пушекът от лулата на стария човек, занареждал таблата за поредната вечерна игра...

ЕСЕННИЯТ ДЕН БЪРЗО ПРЕВАЛИ. Мръкна. И отново се занизаха безкрайните часове на нощта. В стария дом на Есеиста, където по двора лежаха изкубаните от разочарования му внук холандски лалета, разхвърляни по тревата и гневно стъпкани, сега новата съпруга на Траян Баларев дишаше кротко до рамото на своя любим и навярно виждаше насън как бъдещата ѝ рожба се мъчи да направи първата си крачка, затова се усмихваше, а той, сложил длани под главата, гледеше тъмните покриви, очертани в рамката на прозореца, и си мислеше за пустините на Африка, където скоро щеше да го отнесе самолетът... И техните дюни навярно изпълваха така нощните пространства, както споените от мрака къщи пред погледа му, но в контурите им не се усещаше нервността на големите градове, прилични на купища неравномерно застинала лава, а в линиите и формите на дюните, които наподобяваха женско тяло, имаше мекота и загадъчност. Той не беше стъпвал в пустиня, но като човек с въображение, прочел през юношеството си немалко книги за експедиции сред пясъците и за лов на лъвовете, съвсем ясно си представяше бледожълтите, свистящи от вятъра пространства, дори виждаше как пясъкът бяга на ивици по дюните, сякаш невидима ръка го преде, и чуваше как скриптят вителите на бездънните кладенци, от които чергари с дрипави наметала издърпваха кофи и разплисканата вода звънтеше, сякаш по пясъка подскачаха кристални късчета...

Той оглеждаше така подробно във въображението си пустинните пейзажи с палмите и оазисите, с полегалите между дюните камили, които непривикналото око трудно можеше да отличи от пясъка, с пробягващите пустинни лисици – фенеци, чиито огромни уши опипваха като радари глухите пространства, така внимателно се вслушваше във всички звуци на пустинята, сред които очакваше да

долови далечен рев на лъв, защото предстоеше за пръв път там да бъде показана неговата пиеса „Папагал в лозето“ и авторът искаше да бъде наясно не само с обстановката, в която ще се разгърне действието, но и с атмосферата на тая непозната земя, по която ще вървят, ще страдат и ще се радват неговите герои.

Тъй като в творбата на Траян Баларев имаше характерни национални елементи – не толкова в проблемите, колкото в битовите подробности, – сега отново се налагаше, както и в случая, когато пиесата беше подготвяна за поставяне в Холандия, да се направи нова редакция и да се изяснят някои моменти. Известно е, че в пустинята няма лозя. От това идваха редица затруднения за автора. Първо се налагаше да смени мястото на действието: папагалът трябваше да изрича своите реплики не под натегнала от грозде лоза, а под палма. Но там плодът е друг, а като дойде лисицата (в новата редакция това трябва да бъде фенек), какво ще говори, когато всички баснописци я поставят да размишлява под кисело грозде, което не може да достигне?... Ще премести действието в един оазис, дори ще пусне лъв да се разхожда в далечината, като пратеник на съдбата, а вместо нашенските вакханки ще танцуват жените на туарегите – съвсем разголени, както си ходят под африканското слънце – само с по една превръзка от палмови листа на кръста...

Някой можеше да попита: „Няма ли и други пиеси, че само тоя папагал ще развява опашката си от равнините на Холандия до пясъците на пустинята?“ На тоя въпрос Баларев имаше готов отговор: „Народите искат да общуват – и техните първи посланици, както е известно, са спортистите и хората на изкуството. Но едно е да пратиш цял футболен отбор, например (а с него – и треньори, и масажисти), друго е това да бъде само един папагал. Не иска валута, не му е нужен хотел – дайте му една палма да изрича под нея своите монолози – и толкова...”

Друг можеше да се поинтересува защо папагалът пътува по света веднъж кацнал върху рамото на първия Баларев тъст, след това – полкюляван от ръката на втория, който работеше в Мароко и така беше потъмнял от африканското слънце, че човек трудно можеше да го отличи от местните жители. На тоя дребнав въпрос внукът на Есеиста не смяташе за нужно да отговаря, защото усещаше в него неприкрита завист на неуспял събрат по перо, и като си спомняше за кучето, което лае кervана, а той продължава своя път, сядаше да прави новата редакция на прославената си пиеса.

Но най-много, когато си мислеше за своето предстоящо пътуване до Африка, го вълнуваше ловът на лъвови.

Той дълго избираше коя от пушките си да вземе за там, подреждаше гилзите в патронташите, почистваше ловния си костюм, като не оставяше прашинка в гънките му, сякаш се готвеше да отива не на дълго пътешествие в пустинята, под безмилостното слънце и самумите, а на бал, където ще избират краля на най-точния изстрел.

Цяла стая в неговия дом беше окичена с разкошни рога на елени, с челюсти на глигани, чиито зъби стърчаха като ками, по ловните му шапки пъстрееха пера от сойка и фазани и всеки негов трофей му припомняше история, достойна за страниците на роман, но като гледаше сега, обзет от мисълта за Африка, своя скромен домашен музей, всичко му се струваше дребно и незначително. Той беше роден да се среща с лъва и сега наставаше тоя час – първо да се възхити на неговата царствена осанка и след това, усетил как над мушката потрепва готовото

му за скок тяло – една лавина от пламтящо злато, която бушува под тежката грива, – да дръпне спусъка.

Не знаеше как ще изглежда той в очите на лъва – дали царят на пустинята ще види в негово лице достоен съперник, с когото си заслужава да приеме двубоя, или ще кихне снизходително, когато зърне дребната му фигура със смешно извити в коленете крака, и ще махне с опашка, което значи: „Обирай си крушите, защото с един удар на лапата ще те сплескам върху пясъка..." Мнението на лъва го интересуваше, разбира се, защото се ласкаеше от мисълта, че в жеста на оня, който е решил да мери силите си с царя на пустинята, също има нещо царствено, но каквото и да беше това мнение, Траян Баларев не губеше увереността, че победата ще бъде на негова страна, защото оръжието е в ръцете му, а той има око на снайперист...

И мислеше как да се снима със своята жертва: дали пригушен сред дюните, пред безпощадния поглед на лъва – както е в картината на Дьолакроа, или, с марокански фес над челото, да стъпи върху гривата на лъва като Тартарен Тарасконски – гордия покорител на пустинята.

Нощният вятър шумолеше в отсрещните тополи, а на него му се струваше, че се люлеят палмите на прикътан сред пясъците оазис и над бедуинското чергило, дало му подслон през кратката нощ, се изтяга от единия до другия край на пустинята розовата ивица на разсъмването, през която, като през все повече разрастваща се пукнатина, дрезгав и ехтящ се промъква ревът на лъва...

По обяд внукът на Есеиста оставяше недописаната страница на новата пиеса, която от толкова години го мъчеше, и като си казваше, че или ще роди лъвче, или ще смачка с пета своята рожба, ако е мишка, седнаше в новата си кола, подарена му за сватбата от оня, който се печеше под африканското слънце – и се отправяше към кафенето на интелектуалците. Спираше на тротоара, небрежно блъсваше вратата на автомобила и влизаше в опушеното помещение да изпие чаша кафе и да побъбри с някой приятел. А младите любимци на музите се събираха навън да погледат новата кола на оня, чийто папагал вадеше, както по панаирите, все нови и нови печеливши билети. Тя не приличаше на бялата лимузина, с която бяха свикнали да го виждат. Перленозеленикавият ѝ цвят, в тон с костюма на нейния собственик, ту се избистряше от слънцето, ту потъмняваше, капците на колелата лъщаха като сребърни, фаровете имаха чистачки, каквито рядко можеха да се видят по тукашните автомобили, а скоростите, както говореха познавачите, се сменяха автоматически – само с докосването на един клавиш.

Траян Баларев се задържаше цял час в кафенето – не че имаше работа (той изпиваше кафето си за няколко минути и бързо приключваше започнатия разговор) – приятно му беше да гледа насъбраните край неговата кола, да разбира по жестовете им, че се възхищават на новата машина, докарана с марокански кораб до варненското пристанище, и като излизаше бавно и тържествено, сподирян от погледите на всички присъстващи в кафенето, той започваше да пребърква джобовете си, за да намери ключа на колата, и когато най-после го откриваше в жилетката, по момчешки го подхвърляше над главата си, наместваше се до кормилото, натискаше един клавиш, след което прозорците на предните врати бавно се спускаха, после запалваше мотора и така го форсираше, че колата излиташе от тротоара, както самолетът излита по пистата, оставил след себе си дим и ехтене... Изчезваше на първия завой, а разговорите в кафенето по негов адрес продължаваха. Едни отново се връщаха към неговото прословуто тефтерче с адреси на момичета от знатни семейства, което го беше

отвело първо в дома на оня, който изпрати за сватбата му самолет с холандски лалета, а след това същото тефтерче му посочи пътя към вилата на потъмнелия от африканското слънце баща, чиято единствена, влюбена в театъра дъщеря, реши да свие семейно гнездо в клетката на папала – озарена от славата, тя ѝ изглеждаше златна. Други, чули за неговия бъдещ лов на лъвовете в Африка, се надсмиваха на новопокръстения Тартарен Тарасконски и разказваха, че си бил приготвил цяла дузина бельо, защото страхът какво ли не прави...

И никой не обръщаше внимание на това, че Траян Баларев всеки ден минаваше край големия театър и търсеше място, където да спре своята разкошна кола, че оглеждаше обгърнатото от скели здание, чийто ремонт продължаваше вече няколко години. Никой не обръщаше внимание на това, защото дори най-осведомените всекидневни посетители в кафенето на интелектуалците не знаеха, че Траян Баларев отлага своето пътуване до мароканската пустиня за неопределено време и най-добрият шивач на столицата, прекарал младините си при парижките моделиери, му шие специален костюм, с който ще мине тържествено през главния вход на големия театър и ще седне в кабинета на оня, който казва да се вдигне завесата и ковачите на Зевс да изпълнят небето със светкавици...

А пред такова огромно кресло като неговото най-красиво лежи лъвската кожа.

И оня, който влиза в кабинета и я вижда царствено просната на пода, и седналият отсреща, който я докосва с върха на обувките си, както се докосва паднал ничком властелин, и случайно надникналият през непритворената врата работник, който нарежда декорите по сцената – всички разбират, че лъвската кожа има друга задача: не да бършеш обувките си в нея, а да лежи покорно до нозете ти.

А това значи твърде много за човека, който разбира от символи...

Една вечер Траян Баларев се върна от поредната обиколка край театъра. Сградата все така стоеше в скели, сива, олющена. И тъй като там не се мяркаше никакъв работник, а това значеше, че ремонтът можеше да продължи до второто пришествие, той, на когото бяха обещали тържествено да пристъпи през главния вход на театъра и да седне във възделения кабинет, се мъчеше да изглежда спокоен, а дълбоко в душата си нервничеше, защото знаеше, че когато едно обещание се отлага безкрайно дълго, никой не може да бъде сигурен дали то утре внезапно няма да се промени.

Спря колата до тротоара и се качи при Човека с лулата. Старецът разлистваше някакво списание, седнал под лампиона. Предложи му тютюн. Траян Баларев натъпка лулата с палеца си – внимателно, сякаш се боеше, че сред кафеникавите стружки на тютюна има трънче, което ще го убодне, – щракна запалката и пое дълбоко дъх.

– Тъжно нещо е животът, стари приятелю... Ако беше пиеса, можехме да разместим декорите по сцената или да махнем ония герои, които ни потискат или отегчават – някак театрално произнесе той. – А я да се опитаме да променим това, което е край нас...

Човека с лулата, който вече добре беше опознал характера на своя приятел, разбираше, че той дебнешком опитва някой дълго премислян ход – така както през есенните набези из планините се обхождат леговищата на елените...

– Живяхме с вас по човешки в един залив, ако образно се изразя, като двама самотни мореплаватели. Но на моята лодка стъпи капитан с фуста. Бил сте семеен и знаете какво коварно нещо е жената...

Почна да разгадава хода му.

– Втората ми жена е бременна. Нервнички. „Ако знаех, че ще се случи така, щях да си остана в мароканската резиденция“ – не ме оставя на мира тя. „Какво се е случило?“ – питам я. „Ще родя, значи, детето и ще живеем притеснени в няколко стаи заради твоето неразумно решение, когато имаме такъв дом...“

– Попаднах, изглежда, както вашия папагал, в небрано лозе – горчиво се усмихна Човека с лулата.

– Разумният от всичко намира изход. Дори и пазачът на лозето, ако продължим със същата метафора, да е вдигнал вече пушката – рече му драматургът, леко примижал, сякаш самият той беше пазачът, потърсил с поглед мушката.

– До изстрел едва ли ще се стигне... Аз съм от ония, които умеят да намират път между лозите.

– Моля да ме разберете. Аз съм ви безкрайно благодарен за чудесно прекараните дни, за подарената ми от вас белгийска пушка, с която може да се гордее и най-прославеният ловец (дано пред нея застане лъвът!), но има и една друга причина, поради която водя този неприятен за мен разговор. След месец се връща от Мароко моята балдъза. Разгалела, капризна. Трябва да я настаня у нас както подобава...

Човека с лулата разбираше, че Траян Баларев, пригладил с длан редките си мустаци, атакуваше откъм другия борт неговата лодка на самотен мореплавател и водата нахлуваше през пробойните.

– Кога трябва да напусна? — погледна го той.

– Не става дума да напуснете веднага – опита се да бъде любезен Траян Баларев. – Просто положението е такова, че трябва да се намери най-добрият изход... Един мой приятел има вила в покрайнината на града. Не е далече, до там пътува автобус. Чист въздух. Няма я тая шумотевица на града...

– Навярно искате да обзаведа и оня дом, като вашия, за да ми кажат после и там едно любезно „довиждане“? – изтръска лулата си старецът. – Могат ли вещите ми да останат тук, докато се уредя?

– Няма да се безпокоите. Обзавеждането, надявам се, ще покрие сметката за наема – тихо и делово рече той. – А пък и не губите кой знае какво: един поглед към парка или към запуснатия двор...

– А вие губите моето доверие... Не знам дали знаете колко много струва едно изгубено доверие...

Авторът на „Папагал в лозето“ не му отговори. Той се отпусна на дивана и Човека с лулата долови в позата му доволството на един дребен, кривоног сатир, който се мъчеше да прикрие радостта от своята победа.

– Ще изляза в града... – надигна се старецът и посегна към телефона да повика такси.

– Аз ще ви откарам. Колата е до тротоара...

Пътникът от Колорадо не му каза нищо. Телефонът даваше заето и той тръгна бавно по стълбището, за да чака на пустата улица.

В далечината мигаше зелена звезда.

Таксито се задаваше.

КУЧЕТО ГО УСЕТИ И ЗАЛАЯ още в мига, когато Мартин докосна първото стъпало на стълбището и пое към следващия етаж, където беше забравената вече врата на неговия дом. Докато търсеше ключа и го наместваше в ключалката,

кучето душеше напрегнато под прага, а когато вратата се отвори, то изквича, подскочи да близне бузата на своя стопанин, после започна да се гали в ръцете му, да се търкаля пред него, след това затича в кухнята да съобщи на Мартиновата майка кой си е дошъл и не се успокои, докато толкова дълго чаканият гост не седна, сложил в краката си вмирисаната на лекарства чанта...

Мартин погледна книгите, покрити с прах през неговото дълго отсъствие и стана да мине край тях, да ги докосне. Като шпалир на вярна стража, която никога не го е изоставяла, те засияха – сякаш не от лампата, а от радостта, че си е дошъл оня, чиято сянка докосваше нощем високите им лавици. Кучето вървеше неотстъпно след своя стопанин, вперило в него златистите си, влажни от неизразима радост очи, галеше се в краката му, махаше лисичата си опашка и хълбоците му потрепваха от ударите на нежното сърчице, което още не можеше да се успокои...

Когато Мартин пое към леглото и се отпусна на възглавницата, край която лежаха книги, недокосвани много месеци (той обичаше винаги, преди сън, да разлисти по някоя страница), кучето се сви в краката му и така остана до сутринта. Мартин се събуди, видя златистите очи със същата обич да се взира в него. И му се искаше да вярва, че кучето не е мигнало през цялата нощ, заслушано в дишането на своя господар, разтревожено от предчувствието, че той отново може да вземе старата си чанта и да изчезне, както в оня пролетен ден.

А Мартин се усмихваше, галеше копринената му козинка и мислеше за мига, когато ще поеме по пътя към далечния дом в планината, където отиваше всяка есен, за да се полюбува на листопада...

В далечината се мернаха белите склонове на каменоломната, обхванати от прах, из чиято палма излитаха камиони и оглушително тракаха. Кучето стана неспокойно. То тичаше от единия до другия прозорец на колата, скимтеше, заканваше се на преминаващите в канавката кози, които се разбягваха не толкова от бръмченето на автомобила, колкото от ситния звънлив лай. Навярно шумоленето на огромните орехи, опасали двете страни на долината, и ситното подскачане на залутаната между тях река подсказваха на кучето, че планинският дом е наблизил, и то надничаше, опряло муцунка до стъклото, за да види кога между сплетените над пътя клони ще се мерне стряхата на бялата къща и стопанинът ѝ, отворил желязната порта, ще тръгне по ланската шума, през която са поникнали лилави минзухари...

Щом колата спреше, кучето скачаше от задната седалка, препускаше из ливадата с радостно скимтене, вдигаше краче, за да измокри някой кичур трева, и заставаеше до вратата на мазето, където очакваше първата изненада: появяването на съселите.

Звездана ги надушваше в тъмнината на приземния етаж, дращеше по вратата и напираше да влезе. Мартин запалваше лампата и кучето се стрелваше между краката му. След миг мазето заехтяваше от напрегнатия лай на Звездана. Тя подскачаше край стените, тичаше от ъгъл в ъгъл и Мартин виждаше сивите гризачи да се разбягват, размахали рошавите си като на катерица опашки, или плахо да стоят, залепени за стената, сякаш четирите им крачета са заковани с невидими гвоздеи. Той тръгваше по двора да търси тояга, понякога дълго се бавеше и когато отново надникнеше в мазето, виждаше, че съселите продължаваха да стоят като разпнати върху бялата мазилка.

Тия гризачи, които се появяваха още в ранна пролет под стряхата и от сутрин до вечер дълбаеха гредите и дъските с острите си като длета зъби, не

мирясваха чак до първия сняг. Стълбището при входа и балконът над реката се покриваха с тънки стружки, а между дъските на стряхата, където те правеха своите леговища, зейваха широки пролуки. Когато Мартин изнасяше масата на балкона и сядаше да работи там, съселите любопитно надничаха из цепнатините с черните си, изпъкнали очи и когато се уверяха, че той с нищо не ги заплашва, започваха съвсем спокойно своите разходки над главата му.

Една пролетна утрин, когато черешата на двора беше узряла и Мартин усещаше в дланите си хладината на нейните плодове, под стряхата на балкона се показва съсел. Беше стар, опушен като ковачите от годините на Мартиновото детство (само ъгълчетата на очите му белееха). Той гледаше как Мартин дъвчи зрелите плодове и Преводача, решил да си направи шега, сложи една череша в цепнатината до крачето на съсела. Гризачът се отдръпна заднишком, но след минута отново се върна, примъкна с краче черешата, сдъвка я и изплю костилката. Втората череша също му се услади и той отново показва муцунката си... Мартин продължаваше да гощава ненаситния гладник, който изчезваше между дъските – навярно да даде по черешка и на своята челяд – и когато в шепата на Мартин останаха само няколко дръжки от ранозрейката, опушеният жител на планинския дом излезе на гредата над главата на Преводача и като лъкатушеше и подскачаше, както акробатът върви по въже над цирковата арена, прекоси пространството, смешно размахал опашка. След патриарха на гризачите пое неговата челяд – седем малки съсела вървяха грациозно в индийска нишка, а най-накрая едва пристъпяше на розовите си крачета едно новородено, което изглеждаше прозрачно, сякаш беше стъклено...

След като поблагодариха на своя благодетел по такъв трогателен начин, съселите изчезнаха под дъските на стряхата и след миг техните длета отново започнаха да сипят над главата на Мартин тънки и леки като перца чамови стружки.

Втората изненада за Звездана беше стадото, чиито звънци заехтяваха, когато то се спускаше по стръмнината и заливаше пътя. Мелодията на пиринчените хлопки се успокояваше, щом овцете тръгнаха между храстите да търсят свежа трева, и тогава към тая сива лавина, която се изтягаше или изведнъж запълваше някоя падина, с лай хукваше кучето... В парка на големия град, където го разхождаха всяка сутрин и вечер, то беше срещало котки и коне, беше тичало след свраки и синигери, но за пръв път виждаше такива пръхтящи същества, които поклащаха на тънки крака приплеснати в хълбоците туловища, остригани на широки ивици от овчарските ножици и с увиснали вимета, в които са се впили кърлежи... Щом чуеха лая на кучето, овцете вдигаха глави и с учудване се вглеждаха в тоя дребосък, който обикаляше край тях, но не смееше да ги доближи. Стадото се скупчваше в средата на ливадата, стягано от кръговете на затичалото куче. Овцете опираха гръб о гръб и изправяха пред него една стена от мокри муцуни с напрегнато потрепващи ноздри и от сиви очи, в чиито зеници се таеше страх и очакване. Това траеше до мига, когато овчарят се провикнеше иззад някой храст да прогони кучето. Стадото се размърдваше, помислило, че пастирят го повежда към друго пасище, хукваше след все още ехтящия над сечището глас и тогава кучето се втурваше да догони с чувството на победител отстъпващата армия. То се връзваше във вълната на разлюлеиите овчи гърбове, обсипвано от резки кънтежи на звънците, кръжеше, за да го отърси от гърба си, и когато спираше за миг, изплезило език от умора, виждаше, че е попаднало в плен. Пръхтящите муцуни все по-плътно се опираха едно о друга, очите, наредени като на броеница, го пронизваха със стъклената си студенина, копитцата траеха

заканително по отъпканата ливада и кучето, гузно подвило опашка, чакаше часа на възмездие.

Тогава откъм къщата се чуваше гласът на Мартин. Той разбираше, че малката немирница е изпаднала в беда, водена от своето детинско любопитство, и тръгваше да ѝ се притече на помощ... Видяло непознатия човек, стадото се размърдваше, разкъсваше плътния обръч, опасал кучето, и в пролуката се показваше Звездана, отпуснала уши, подвила опашка, с плах поглед, в който личеше сянката на първото поражение. Тя лягаше виновно в нозете на Мартин и когато той я погалеше, предишното ѝ настроение отново се възвръщаше.

Тръгнаха към къщи, а звънциите на стадото, които се чуваха в горния край на ливадата, след малко се сливаха с ехтящата мелодия на заскачалата по камъните река.

Кучето и друг път, усетило по нарастващия ек на хлопатарите приближаващото се стадо, щеше да хукне към него, за да му отмъсти за своето поражение, щеше да лае заканително, но по-отдалече, и да поглежда оставеното за отстъпление място към вратата, където Мартин стоеше и се смееше, озарен от лъчите на тънкото планинско зазоряване...

Когато моторът на автомобила забръмчеше, кучето първо затичваше към вратата, наместваше се до седалката на шофьора и отпуснало блажено муцунка на лапичките си, гледаше как зад стъклото се изнизваха оранжевите гроздове на дренките, как пухът на повета сребрееше в небето, лек и дъхав като дим на невидим овчарски огън, как един кон, спънат с букаи, подскачаше едновременно с двата си предни крака, сякаш стъпваше върху жарава, а не върху ланска огненочервена шума. То излайваше заканително, но като разбираше, че конят не му обръща никакво внимание, отново спокойно се отпусна на седалката.

Стигнаха на пазара. Мартин спираше колата до една от крайните бараки, отрупани с грънци и стомни, които никой не купуваше, и тръгваше да се разхопи между сергиите, а кучето оставаше да пази стария автомобил, чиито стъкла сегиз-тогиз светкаха от размаханите криле на петлите, с навързани крака, които висяха върху двете рамена на един закрачил през пазара селянин... Ако беше у дома, Звездана щеше лудо да се разлае, замаяна от това пламтящо ветрило на петлите, щеше да скимти от удоволствие, а сега мълчеше на седалката, подвила опашка, защото шумът, говорът, подвижванията и острите аромати на пазара я смуцаваха с нещо непознато и чуждо.

Минеше ли човек край колата и надникнеше в нея, за да се порадва на кучето, излегнато като принцеса в своите покои, то така настръхваше и се озъбваше, че оня, който случайно беше проявил любопитство, сепнат се дръпваше назад от неочакваното ръмжене. Ако в такъв миг Мартин се случеше там и отвореше вратата, кучето, забравило своя гняв, скачаше на земята и започваше да се умилква в краката на непознатия и приятелски да върти опашка... То се радваше, че любимият човек, чиято усмивка се оглеждаше в златистите му, успокоени очи, беше се завърнал, и нищо друго освен това сега не вълнуваше кучето...

Щом Мартин седнеше зад кормилото, кучето се пригушваше до неговото рамо, близваше ухото му (това беше израз на обич и преданост) и като скимтеше от удоволствие, опряно с предните си крачета на стъклото, гледаше как баирите се отдръпваха заднишком, за да им сторят път, и реката така настойчиво надничаше между камъните, сякаш се мъчеше да открие първата паднала от свечереното небе звезда.

Ако Мартин тръгнеше към града сам и не вземеше със себе си кучето, то оставаше до вратнята, изправено до желязната решетка и загледано към храстите, зад които беше изчезнал прашният жълтеникав автомобил. Стопанинът можеше да се върне чак вечерта – кучето не се помръдваше от своето място. Примамваха го с някое лакомство, но то поглеждаше с безразличие апетитния къс и продължаваше да се взира към храстите, където най-после се залюляваха прашни, опрели небето светлини на фаровете и то, заквичало от радост, хукваше да посрещне своя стопанин, който поспираше, отваряше вратата и усещаше как с неударим подскок задъханата посрещачка тупваше в скута му...

Сутрин кучето, вирнало лисичите си уши, съпровождаше Мартин в неговата дълга разходка до каменоломната. Минаваха под високите сводове на орехите, прекосяваха реката (Мартин вървеше по камъните, а кучето прецапваше брода и после дълго тръскаше мократа си козина) и когато край пътя се забелееха натрупаните мраморни късове, Преводача тръгваше между тях – към сърцевината на каменоломната.

Дълго време не беше идвал тук, а всичко стоеше край него непроменено: дърветата свеждаха до земята натегналата си от прах шума, по пътя потракваха каруци и камиони, натоварени с мраморни отломъци, говорът на работниците и подвикванията им бяха както слушаните преди години и на Мартин му се струваше, че не ги чува сега, а си ги припомня. Само бездната на каменоломната, разкътрвана от утринните взривове, беше станала два пъти по-дълбока и когато надникна в дълбината ѝ, той видя да се мяркат там каменари, дребни като мравки. Каруците едва изпълзяваха из тая дълбина, кончетата уморено пръхтяха и от бърните им летеше пясък, а коларите подтикваха своите брички, хванати за ритлите, и яростно подвикваха.

Мартин се луташе между натрошените камъни и търсеше мястото, където преди години седеше един стар каменоделец и извайваше мраморни ангели. То беше в горната част на каменоломната, където сега се виждаше глинещо свлачище. Мартин помисли, че старецът е преместил работилницата си от другата страна на пътя, където бяха разхвърляни големи каменни блокове, и като се луташе между тях, очакваше да го зърне, седнал с длето в ръката – остарял, с тежка от мраморния прах брада, разгърната по гърдите, с изпитателно присвити очи, които не оглеждат мрамора, а опипват сърцевината му.

Не видя никого между камъните. Само гущери изпълзяваха из пукнатините, припичаха се на слънце и отново изчезваха.

Тогава един човек, съгледал го да се лута из каменоломната, дойде при него, попита го дали не търси ломен камък за градеж – можел да му продаде, ако се договорят – и когато разбра, че непознатият просто е дошъл тук на разходка, тръгна към каруцата си.

– Имах един познат каменоделец. Преди години работеше ей там, в горния край на каменоломната... – рече Мартин.

– Дялаше ангели... – припомни си човекът с каруцата. – Едно време тия ангели ги купуваха за гробищата, а по-късно вече никой не поглеждаше към тях, но той не спираше да ги извайва... – продължи непознатият, в чиито нозе помръдваше с опашка кучето. – Виждал съм го да дълбае мрамора от сутрин до вечер. На обяд малко хляб, малко сирене – и пак чукът и длетото... Казвал ми е, че някога, на младини, извайвал крилати деца – като ангели, – но после се простил с тия създания, защото, говорил ми е той, детето няма нужда да му даваш криле, самата невинност го прави крилато и тогава започнал да търси по-едри каменни

късове, за да извайва такива като нас – стари, непощадени от живота хора. И се мъчеше да дяла криле на раменете им... Дялаше криле, а те се чупеха, защото тукашният камък е крехък – подпря се на ритлата каруцарят, който караше мрамор за темелите на новата си къща. – Беше изтръшкар по тревата отломъците, които се съпротивляваха на длетото му. На една страна лежат нахвърляни отчупените криле, на друга – недовършените каменни мъже. А той не се отчайваше и тръгваше да търси друга скала...

Една вечер, преди години, се разхождах тук и видях, че е издялал човек, приличен на самия него. На коленете положени тежки длани, тялото – уморено и отпуснато, олисялото чело свети от луната, а очите – притворени, вгледани сякаш навътре, в душата... Над раменете му криле – големи, с тънко моделирани пера, без нито една пукнатинка по тях. Само краката стояха, още недокоснати от длетото, враснали в пръстта. Навярно мраморът най-после беше се предал...

Камъкът му отмъсти – посегна към юздата коларят, готов да си тръгне. – Бе успял да издяла крилата, но когато длетото поискало да освободи нозете на мраморния човек от пръстта, камъкът се строполил и го премазал. Намерихме го на сутринта мъртъв... Странен човек. Толкова камък наоколо, а не намери време да тури темели на къща. Живееше ей в оная барака до сипея и цял живот дялаше своите никому ненужни каменни човеци...

– Нещо е измъчвало душата му... — тъжно рече Мартин.

Мраморът се свиваше с грохот по склона, из глъбината на каменоломната изпълзваха със скриптене каруци, а той усещаше, че го обгръща странна глухота. Струваше му се, че пада в разкъртената от взривовите преизподня, в която се сипеше разбит камънак, и го нямаше познатото позвънване на длетото, за да се улови за него като за лъч или за увиснал корен и да изпълзи нагоре...

– Мъчеше се да дяла криле за човека – дръпна юздата коларят, – а забравяше, че на хората е нужно друго – помръдна той пръстите на ръката си, сякаш се опитваше да разлепи приплеснати от влагата банкноти. – Дай криле на враната, ето я горе над ореха, а мен ме зарадвай с нещо друго, ако можеш...

Враната се мярна над главата на Мартин – мокра и тежка, – спусна се над близката нива и изчезна в чернотата на brazдите ѝ...

В комина свистеше вятър, дърпаше пушека към небето, после го връщаше над мокрите цепеници, обвиваше го с потрепващ от пламъците воал и изпълваше стаята с мирис на дим и влага.

Това беше дъхът на късната есен, на големия листопад, и макар че пушекът лутеше в очите му, Мартин не стана да отвори прозореца. Той слушаше писъка на мокрите главни и му се струваше, че сега над есенната гора се лутат и пицят ята, изгубили пътя в небето. Ако излезеше на двора, щеше да ги види как се размазват между съзвездията. Но той остана в стаята, обърнал лице към огъня, оставил се във властта на винаги обземащото го през есенните нощи чувство за тленност и вечност, странно смесени, проникнали едно в друго.

Пламъците потрепваха със златните си листа, само за миг поникнали по разхвърляните в огъня цепеници, и изчезваха. Мартин ги гледаше и си мислеше за светлините на фаровете, които се лутаха сега по мъгливите завои на дефилето, и за седналия до запотеното стъкло Човек с лулата, тръгнал да го навести в планинския дом и да му погостува през дългите нощи на листопада. Мислеше си за мига, когато шумата до портата ще изхрущи под гумите на колата, за слезлия гост, който вдига ръка да закрие очите си от светлината на фенера в ръката на Мартин, за оня познат дъх на тютюн, попил в дрехите и в думите му – дъх на мед и на кора от стария дъб на инките, разлистил клоните си в другия край на света...

Цял ден щяха да скитат по хълмовете – щастливи пленници на листопада – да късат в обраните лозя забравени гроздове и техните хладни, хлъзгави зрънца щяха да им се струват най-вкусния плод, а после, привечер, щяха да се отбият в някоя селска казанджийница, да седнат до огъня, над който цъцри тънка струйка ракия, да пият от кратунка, вмирисана на квас и на мокър мъх, и да гледат как току-що дошлите ловци скубят приплеснати мъртви фазани, които, лишени от чудото на багрите, приличат на късокраки, учудено вгледани в огъня селски кокошки...

Мартин стана и излезе на двора. Колата още я нямаше. Лъхна го прохладата на дълбоката нощ и в мрака, между едва забележимите звезди, зърна вечерницата – окото на вселената, пред което правеше своите изповеди неговият съсед по болнично легло – Фокусника.

Това око сега се вглеждаше в Мартин.

И като вярващ, застанал в храма на листопада, той почувства неизпитвана досега нужда да изрече своята молитва пред огромния свят, който умираше и се раждаше край него...

– Благодаря ти, живот – събуждаха се в душата му думите. – Благодаря ти за радостите и болките, за лутанията и паденията, за часовете на отчаянието, когато не съм виждал изход... Благодаря ти, чудо, с което бях наказан и ощастливен...

И тогава усети, че в тъмната гора се задава вятър. Чу мелодия, която нарастваше с приближаващия повей – сякаш невидим човек седеше до огромен огън и с подскачащи пръсти, както водата в бързея под балкона, разсънваше клавишите. В мелодията се долавяше шумоленето на листопада, подскачаха камъни под нозете на кози, поели по нощните свлачища, и в тоя далечен тътнеж се вмесваше ехо от удари на длето. Мартин знаеше, че каменоделецът отдавна го няма тук, но гората навярно си припомняше скромната мелодия, която толкова години беше огласяла сипеите на каменоломната – и сега изпълваше с нея нощта...

Вятърът прииждаше от всички страни, въртеше дърветата, сякаш искаше да ги изскубне. Ехото на единия склон догонваше тътнежа на другия, мелодията на огромната планина обгръщаше земята и небето с нарастващия ритъм на една нечувана досега меса и в паузите, когато вятърът затихваше, Мартин чуваше тих плясък. Това беше гласът на листопада, а на него му се струваше, че чува как се докосват до водите на Лета веслата на Харон, как размърдват тъмните вировете на забравата и по тях се хлъзга лодката, понесла блажената душа на оня, който цял живот се беше мъчил да дяла криле...

Помисли за криле и му се стори, че из мелодията на нощната гора излитна птица. Звукът беше силен – той можеше да бъде роден само от криле на орел. Мартин се вгледа в нощното небе. Беше такава тъмнина, че му се зави свят, когато се взря в бездната ѝ.

Не видя нищо.

А плющенето на крилето все повече огласяше нощната планина.

И Мартин разбра, че над него сега прелиташе каменният ангел, издялан от ръката на каменоделеца, а после – премазал своя създател.

Той отиваше да придружи душата на мъртвия майстор до д р у г и я бряг...